దుర్గాదాస్

(ఐతిహాసిక నాటకము)

వారణాశి భానుమూర్తిగారు

గ్రంథకర్త

Registered

విలువ రూ 1 0-0.

(Postage extra)

పోస్టుఖర్చులు కొనువారే భరింపవలెను.

☞ గమనింపుడు:— అడ్వాన్సుగా బంపిన చందాదారులకు, పోస్టు ఖర్చులు మేమే భరించి పంపుదుము. చందాదారుల కిది చాల లాభకరము.

సర్వస్వామ్యములు
ప్రకాశకునివి.

Copyright Registe[illegible]

సంపాదకులు:—ఆదిభట్ల తరిణయ్యసిద్ధాంతిగారు.

ప్రకాశకులు:—భాగవతుల నృసింహశర్మగారు.

వేగుంజుక్క గ్రంథమాల,

పూడిపెద్దివారివీధి, బరంపురం (గంజాం.)

Published by:—**Bh. N. Serma,**
VEGU-JUKKA SERIES,
Pudipeddivari Street, BERHEMPUR,
(Ganjam)

Printed by:—**Cocanada printing works,**
COCANADA.

1ST ADITION

1000 COPIES.

1927

Intimation for next issue "Chapala"

igh Class Detective Novel with wonderful incidents.

భాగవతుల నృసింహశర్మ

ప్రొప్రయిటరు,

వేగుజుక్క గ్రంథమాల,

పూడిపెద్దివారివీధి, బరంపురం (గంజాం)

అడ్వాన్సు పంపువారికి ఖర్చులు మేమే భరించి పంపుదుము. ందాదారులు గమనింపవలెను.

అవసరము లేనివారు వెంటనే తెలియఁజేయఁ బ్రార్థితులు.

రాబోవునవల కిదియే ఇంటిమేషను.

చపల.

అత్యద్భుత కథాసంవిధానముఁ గల్గిన నిరూపకనవల.

గ్రంథకర్త :—పండిత ఆదిభట్ల తెలగయ్యసిద్ధాంతిగారు.

ఇట్టిది మనభాషయందు వెలువడి యుండబోదు. వంగీయ త్రికలన్నియు దీనిని బహుభంగులఁ బ్రశంసించినవి. ఇందు ముగ్గురు రాశ్యపరిశోధకులు, ముగ్గురు నాయకులు, ముగ్గురు నాయికలు, వాడస్త్రములు, ముగ్గురు పరియోగము, మూడుహత్యలు, ాడు పలాయనములు, మూడు జాబులు, మూడు హింసలు, ాడు పరివృత్తులు, మూడు పూర్వవృత్తాంతములు, నవనీత కోమ గు మ్లేచ్ఛస్త్రీ ఛాంగ్‌బీబీ గ్రాహించిన పైశాచికకృత్యము

లు, నరరాక్షసుఁడగు శశిభూషణుని దుర్దాంత వ్యాపారములు. వచిన కాంతను నిరాకరించుట, ఒల్లని యబలను బల్లాత్కరించి వివాహమాడుట. పెండ్లిలో బెద్దపెండ్లి. నిద్రలో దీర్ఘనిద్ర. క్రొత్తపెండ్లికూతురు మగనిని జంపినట్లు నిర్ధారణ, వింత దొంగతనము, దొంగనోట్లను సృష్టించుట, అబ్బల దానవియగుట, మనుజుఁడు రాక్షసుఁడగుట, అనుమానము, పెనుభూతము, మోసము, అవిశ్వాసము, భ్రమ, పరాభవము, దంభము, వేషము, హెచ్చరిక మొదలగు విషయములతో నిండియుండును. దీనిని జదువ నారంభించినంతనే, ముగించువఱకు నిద్రాహారములందభిరుచి యుండదు. గ్రంథము నీతిబోధకము, ఉద్వేగపరిపూర్ణము, కౌతూహలాక్రాంతము పాపవ్యక్తీకరణము, పాప విపాక సమాప్తము.

శైలి సులలితము, సలక్షణము.

దీని వెల చందాదారులకు రు. 1-0-0. ఇతరులకు రు. 1-8-0

పోస్టేజి కొనువారే భరించుకొనవలెను.

ఇట్లు విధేయుఁడు,

భా॥ నృ॥ శర్మ

"వేగుఁజుక్క" గ్రంథమాల

N. B 1 మేము పంపిన పార్సెలుపై "రిజిష్టర్డు ట్రేడుమార్కు" (Registered trade mark) గమనించుచుండవలెను.

2 చిరునామాలు మారినప్పుడు వెంటనే తెలియజేయవలెను.

3 ఇంటిమేషను అందినవెంటనే గ్రంథ మవసరములేనివారు వెంటనే తెలియజేయవలెను.

☞ ముఖ్య చెప్పకేమి:— 29.9.60

ఉభయులకు లాభకరము.

చందాదారులారా!

పోస్టేజి మనియార్డరు ఖర్చులు మేమే భరించి వి. పి ద్వారా గ్రంథములు పంపిన యెడల, 1 రూపాయిలో పోస్టువారు 0-8-0 తీగా మాకు దక్కెడి 0-8-0 మాత్రమే. ఇది మాకు కిట్టుబడి కాదు. మీరే భరింపవలసివచ్చిన, నష్టకారణము దండగ యగుచున్నదని మీరే కాదు మేము కూడ, దుఃఖింపవలసినదే. అందుచే, ఉభయులకు నష్టము లేకుండ ఒక యుపాయము చెప్పుచున్నాము వినుడు. ముందు అడ్వాన్సుగా, 1 రూపాయి మాత్రము, మేము ఇంటిమేషను పంపిన వెంటనే, మాకుఁబంపినఁ జాలును సంవత్సరము చందా ఒక్కమారుగ పంపవలెనను నిర్బంధము లేదు. మీ అడ్వాన్సు అందిన వెంటనే గ్రంథము అన్ రిజిష్టర్డు పార్శిలు ద్వారా, (అందుకయిన పోస్టేజి మేమే భరించి) పంపుదుము. ఇది గ్రహించక చందాదారులు మాకు నష్టముఁగూర్చిన ప్రయోజనము లేదు. పోషకులుగాని రాజపోషకులుగాని లేకపోయినను చందాదారుల యభిమానపాత్రత్వాదాతల బలమునఁ నిల్చి పనిచేయుచున్న యీ గ్రంథమాలకుఁ దోడ్పడి యుద్ధరింపవలెను. చాలమంది చందాదారులీవిధముగ అడ్వాన్సు పంపుచున్నారు. అన్ రిజిష్టర్డు పార్శిలు ద్వారా పంపిన గ్రంథము తప్పక అందితీరును.

ప్రతివిషయములో మా యీక్రిందివిరునామా గమనించవలెను.

భాగవతుల నరసింహశర్మ.

ప్రొప్రైటర్, "వేగుఁజుక్క" గ్రంథమాల,

పూడివెద్దివారివీధి—బరంపురం— (గంజాం.)

☞ జాగ్రత్త!

దొంగలు కొందఱు బరంపురమునుండి వేగుజుక్క గ్రంథమాల పంపినట్లు భ్రమింపజేయుచు మా చందాదారులకు పనికిమాలిన గ్రంథములు పంపుచున్నారు. మా చందాదారులు మా పార్శిలుపైగల చిరునామాయందు, రిజిష్టర్డు ట్రేడుమార్కున్న మా ముఖ్యముగా చూచి పుచ్చుకొనవలెను. "రేచుక్క" "పగటిచుక్క" దొంగల, దగాపనులకు మా చందాదారులు మోసపోకూడదు.

"దొంగలున్నారు. జాగ్రత్త"........

మనవి

ఆంధ్రసోదరులారా!

దేశాభిమానులగు వారెల్లరు, శ్రీయుత ద్విజేంద్రలాల్ రాయిగారి నాటకరత్నములు, తప్పనిసరిగఁ జదువవలెనను తలంపుతోనే నీనాటకము ననువదించితిని. శ్రీయుత ద్విజేంద్రలాల్ రాయిగారి నాటకములలోఁ బ్రతిజ్ఞాచాణక్య నామాంతరము చంద్రగుప్తము, నీదుర్గాదాసునాటకమును ప్రసిద్ధికెక్కినవి.

నే నీనాటకము రెండుమారులు విరచింపవలసి వచ్చినది. తొలుతటి ప్రతి రయిల్వేలో సంపూర్ణముగ మునుము నాంధ్రలోకమునకుఁ దెలియఁజేయఁగలను. గ్రంథవిస్తరభీతిచే, వేగుఁజుక్కవారు సమ్మతి పడకపోవుటచే, నేతదంశముఁ గూర్చి యిప్పుడు వివరింపఁజాలను.

వేగుఁజుక్క పరిషన్మండలివారు, నా యీద్వితీయమాతృకను సాంతముగఁ బఠించి, యీవిధముగఁ బ్రకటించినందులకు నే నెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. నే నీగ్రంథమును సర్వస్వాతంత్ర్యసంకలితముగ వేగుఁజుక్కగ్రంథమాలాధికారులగు బ్ర॥ శ్రీ॥ భాగవతుల నృసింహశర్మగారి కొసంగితిని. తత్ప్రతిఫలము నాకు ముట్టినదని సంతోష మిందుమూలముగ వెల్లడించుచున్నాను

ఈనాటకముఁ బఠించి, ఆంధ్రసోదరులు, మంచిచెడ్డల నాకెఱింగించిరేని, భాషాసేవకుఁ బ్రోత్సహించువారౌదురని మనవిచేయుచున్నాను.

ఈనాటకదృశ్యములలో నచ్చటచ్చటఁ గల ముఖ్యములగు పద్యములు, ప్రతిజ్ఞాచాణక్య, తులసీరామాయణాది గ్రంథకర్తలగు బ్ర॥ శ్రీ॥ భాగవతుల నృసింహశర్మగారివని యెఱుంగవలెను.

వంతముచే నే నీనాటకమును పదిదినములలోఁ బూర్తిఁజేయవలసి వచ్చుటచే, నందందు లోపము లుండవచ్చును. మహాశయులు తెలియఁజేసిన, ద్వితీయముద్రణమున సవరించుకొనఁగలవాఁడను.

ఇట్లు,
బుధజనవిధేయుఁడు,
వారణాశి భానుమూర్తి:
గ్రంథకర్త:

బ్రహ్మపురము,
20—5—27.

అంకితము.

గీ. తల్లిదండ్రులకుం గాని । తనుజుఁ డొందు
దనుజుఁ డనియాడు రామాట । తథ్యమగును;
తల్లి హెచ్చని యెంచి స । ద్భక్తితోడ
నామె కొసఁగితి సీగ్రంథ । మంకితముగ.

గ్రంథకర్త.

—: ఈనాటకమున వచ్చు ముఖ్యపాత్రలు :—

పురుషులు.

ఔరంగజేబ — ఢిల్లీపాదుషా

దిలేర్ ఖాను, తహబర్ ఖాను } సేనాధిపతులు.

అజీమ్, మొఅజీమ్, అక్బర్ } ఔరంగజేబ కుమారులు

జయసింహుడు — బికనీర్ రాజు

దుర్గాదాస్ — రాజపుత్ర సేనానాయకుడు

సమరదాస్ — దుర్గాదాసుని సోదరుడు

రాజసింహుడు — మహారాణా

మఱియు సందర్భానుసారముగ వచ్చు నితరపురుషపాత్రలుం గల్గు నటులు గమనింపవలెను.

స్త్రీలు.

గుల్నార్ — బేగమ్ - ఢిల్లీమహారాజ్ఞి

రజియా — అక్బరుకూతురు - సంగీతప్రియురాలు

రూపనగరరాణి —

మఱియు సందర్భానుసారముగ నితర రాజపుత్ర స్త్రీలును గలరు.

☞ గమనింపవలెను:— ఈ నాటకము ప్రదర్శింపం దలంచినవారు, బ్ర॥ శ్రీ॥ భాగవతుల నృసింహశర్మ గారి యనుమతిం బొందవలెను

శ్రీ

దుర్గాదాస్

ప్రథమాంకము.

—: ప్రథమదృశ్యము. :—

స్థానము:—రాజప్రాసాదమున, ఔరంగజేబుదర్బార్.

[సింహాసనాసీనుఁడై యున్న చక్రవర్తి వామపార్శ్వమున, బికనీర్ మహారాజగు శ్యామసింహుఁడు కూర్చుండియుండును. దక్షిణభాగమున సేనానాయకుఁడగు తహబరుఖాఁ నిల్చియుండును. ఎదుట రాథోర్ సేనాపతి, దుర్గాదాసుఁడు, నతని తమ్ముఁడగు సమర్ దాసుఁడు నిలువఁబడియుందురు.]

ఔరంగ—(దుర్గాదాసుఁజూచి) మొగల్ సామ్రాజ్యలక్ష్మికి నమూల్య భూషణప్రాయుఁడైన యశ్వంతసింహుఁడు మరణించుటఁబట్టి మాకుఁ దీఱరాని లోపము వచ్చినది.

దుర్గా—ప్రభూత్తమా! మీయాజ్ఞానుసారము దేశసంరక్షణార్థమై యుద్ధమునకు వెడలినవాని కిట్టిదు[illegible] సంప్రాప్తించెఁగదా యని విచారించిన నింతేమి?

ఔరంగ—దేశద్రోహులును, దుష్టులు నగు ముష్కరు లగు కాబూలుమూర్ఖుల నతఁడు శిక్షించి జయింపకున్న, నాగతి యేమైయుండును. ఆతనిఋణము నే నెన్నటికిఁ దీర్పఁజాలను. మొగల్ సామ్రాజ్యమున కతఁ డొక్కఁడే వీరశిఖామణి. నాకు దక్షిణబాహువై వర్తించినయాతఁడు మరణించినప్పుడు నే నెంత దురపిల్లినను నంతమనునది యుండునా? అతనిపుత్త్రుని నే నేవిధముగ నాదరించితినో (శ్యామసింహునిఁజూచి) యీ శ్యామసింహమహారాజే సాక్షి.

గీ. సద్యశోవంతుఁ డైన య । శ్వంతసింహు
మరణవార్తను వినినంత । పరితపించి
ఎంతదుఃఖించితినొ దైవ । మె యెఱుంగు;
నాదు సామ్రాజ్య మూలకం । దం బతండు.

సమర్—యశ్వంతసింహుని సుపుత్త్రుఁ డగుపృథ్వీసింహుని మరణింపఁ జేసి, సవతితల్లిప్రేమకమన్నట్లు, మీ రీవిధముగ దుఃఖించుట కేవలము సాహసమేయగునని సాహసించి పలుకుచున్నాను.

ఔరం—ఏమీ! ఇంచుకంతయు నాలోచింపకుండఁ బలుకుచుంటివి. నీ వెచటనుంటివో, యెవనియెదుట నిల్చియుంటివో, యెట్లు మాటాడుచుంటివో, నీ వెవఁడవో, నే నెవడనో, యించుక విచారింపకుండ, నొకబాలుని ప్రాణముల నపహరించితివని వచించుట సాహసమేయగును. ఏమి!! ఆపసివానిఁ జంపితినా!! అసత్యదోషారోపణమున నీ కేమైన లాభముండునా? ఎంతమాటంటివి? నాపుత్త్రుఁడని భావించి, స్వహస్తములతో, ముద్దార గౌరవించి, సన్మానవస్త్రములఁ దొడఁగితినే?

సమర్— విషపూరితవస్త్రము లని యెఱుంగక ప్రాణములఁ గోల్పడిన

యమాయికబాలకుఁగూర్చి చింతింపని వా రెవరుందురు. పాప
ము — ఘోరము..... ...

శ్యామ - సమర్దాస్! నీ వెవనితో మాటాడుచుంటివో, యిపుడు నీయ
వస్థయెట్టిదో యెఱుంగక, స్వప్నములోఁ బలువరించుచున్నావు.

సమర్ — బికానీర్ మహారాజా! యెఱుఁగనివాఁడనుగాను. మాచక్రి
వర్తితో సంభాషించుచుంటిని.

ఔరంగ —(కోపోద్దీపితుఁడై) ఆవస్త్రములు విషపూరితము లని నీ
వెట్లు నిశ్చయింపఁగలవు?

దుర్గా — ప్రభూ! ఆత్మ కాత్మయే ప్రమాణము. కోడివలెఁ గూయు
చున్న లోకమే ప్రమాణము. లోకముమూయఁగ మూకు
డున్నదేయన్నట్లు ప్రజల యనుమానముఁ బాప బ్రహ్మ
శక్యమా?

సమర్దా—అనుమానమా? ఆవస్త్రముల ధరించిన వెంటనే, గిజగిజ
కొట్టుకొని ప్రాణములఁ బాయుట యనుమానమా! కను
లార నేనుజూచినపిమ్మటఁ బలికినది యనుమానమా! అట్ల
యిన లోకమంతయు ననుమానము. యశ్వంతసింహుని "ఆఫ
గణ్ స్థానమునకుఁ బంపి, యతనిఁ జంపించుటయు ననుమాన
ము—అనంతర మతనిదారాపుత్త్రుల, నేడు ఢిల్లీయందు బం
ధించుటయు ననుమానము—చక్రవర్తియు, నీవు, నేను, సమ
స్తవిశ్వము ననుమానమే "మృగము మిథ్య— పలాయనము
మిథ్య" యను వేదాంతమున కనుకూలమైన యీ యను
మాన మేరీతివచ్చినది? అనుమాన మనునది లేదు- సర్వము
సత్యము- ప్రత్యక్షము.

కం. అనుమానమొ యవమానమొ?
వినుమా నిను నమ్మికొన్న । బిడ్డను దండిం

చెనుభూతమనై చంపితి
వను మాటలలో నొకింత యనృతముఁగలదే?

దుర్గా—సహోదరా! శాంతింపవలెను. నీ విచ్చటికి వచ్చుటకు ము న్నిట్టిప్రతిజ్ఞఁ బల్కితివో జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుము.

సమర్గా—అన్నయ్యా! సమయానుకూలముగ నన్ను మేల్కొల్పితివి. క్షమింపుము. (అని ఔరంగజేబుఁజూచి) మే మమాయికుల మనియు, లోక మెఱుఁగని శిశువుల మనియు, బాదుషావారు తలంపవలదని ప్రార్థించుచున్నాను.

దుర్గా—ప్రభూత్తమా! అజ్ఞానియగు మత్సహోదరుని క్షమింపవలెను. మామనవి నొకించుక యాలింపవలెను.

ఔరం—మంచిది. సంసిద్ధుఁడను. నిన్నెన్నఁడైన నిరాకరించువాఁడను గానని విశ్వసింపుము.

దుర్గా—యోధపురాధీశుండును—మృతుఁడునగు యశ్వంతసింహుని దారాపుత్త్రాదుల వారిదేశమునకుఁ గొంపోవ ననుమతింపవలెను.

ఔరం—ఔను! నా యనుమతితోఁ బనియేమి?

దుర్గా—విస్తైము. శ్రీవారనుమతింపవలెనని సేనాధ్యక్షుఁడు తహబ్ఖాను పల్కుచున్నాఁడు.

ఔరం—(సేనాపతిఁజూచి) ఖాన్! అట్లేల పల్కితివి?

తహబ—తమ రట్లాజ్ఞాపింతురేమో యని, యూహించి యట్లంటిని. ఇంతకు సేవకుఁడు స్వతంత్రింపవచ్చునా?

ఔరం—ఓహో! మఱచితిని. నావిశ్వాసమునకు, గౌరవమునకుఁ బాత్రుఁడై ప్రవర్తించిన యశ్వంతసింహుని ఋణముఁదీర్చుటకవకాశము లేకపోయెఁగదా యని చింతించి, యతనిరాణిని

ఢిల్లీనగరమున సత్కరించి, యీరూపమున సంతృప్తిఁ బొంద వలెనని తలంచి యిట్లంటిని. మహారాజా! మీ రేమందురు?

శ్యామ — శ్రీవారికి యశ్వంతసింహునిపైఁ గల యనురాగము వెల్లడి యగుచున్నది.

సమర్ — ఓహోహో! క్షత్రియభూతనయా! మీకుఁ దగిన సాక్షి యిదేను. మీయిరువురకు దైవమే సాక్షి. చాలు నింతటితో విడిచిపెట్టుఁడు.

గీ. ఏకరణిఁ జన్నసుంకిణింబు / తారకుండుఁ
గజవదనుండిన మేలగుఁ / గాని దేవ!
తుదకు మిగిలిన పేరలఁ / దానుమునుఁగ
బ్రిదుకనిచ్చినఁ జాలు గౌరవము యగును.

జగదధిపకా! రాజాధిరాజా! తమ భూధిభంగమున కించుకంత యు భీతిల్లను. శ్రీవారి చిఱుప్రాయలకు మాత్రము జంకెదను. మీతో వైరముకంటె బాంధవ్య మపాయకరము పృథ్వీసింహుని వధించి నట్లు వానిసంతానసహితముగ రాణిని జంపఁదలంచినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. మీసత్కారములకుఁ బదివేలనమస్కారములు. దయయుంచి విడిచిపెట్టుఁడు. రాజాధిరాజా!

గీ. కుటిలభూమిష్ఠచిత్తుఁ డౌ / కుశలవిభుఁడు
బాధుభావంబుఁ జూపుట / భద్రమగునె?
ఘోరవిషవహ్నిఁ బూను కాకోదరంబు
సూనహారాకృతిం గొన్న / శుభకరంబె?

దుర్గా — సమరదాస్! నీ విచటనుండి తొలఁగిన మేలగును. నాకార్య మునకు భంగముగాఁ బ్రవర్తించెదవు.

సమర్ — మంచిది. ఇపుడే పోవుచున్నాను. చక్రవర్తిగారికిఁ జిన్న మనవి. మీ పూర్వులవలె కామవికారమునకు లోఁబడి వివాహాదిదుష్కృత్యముల నొనరింపక, నిజధర్మానురక్తిఁ బ్రవర్తించి, మాకు సంతోషదాయకుఁడైన ప్రస్తుతచక్రవర్తిని మేము గౌరవింపకపోము. మీరు మాయందు దయయుంచి పృథ్వీసింహున కొసరించిన సత్కారముతో సంతృప్తిఁ బొంది, సంతానయుతముగ రాణినివిడిచిన మీకుఁ గృతజ్ఞులమై యుందుము. "ఔరంగజీబు నిజమగు మహమ్మదీయుఁ" డను ప్రఖ్యాతియు దిగంతముల వ్యాపించును.

(అని నిష్క్రమించును.)

ఔరం — (దర్బారునుండి నిష్క్రమించుచున్న సమర్దాసు నెదుర్కొనఁబోయిన సేనాధిపతిని వలదని వారించి, దుర్గాదాసునిఁ బరికించి) దుర్గాదాస్! నిన్నుఁబట్టి సమర్దాసుని విడిచిపెట్టవలసి వచ్చినది. అతఁ డాడినమాటలలో నేను నిజమగు మహమ్మదీయుఁడ ననునంశముమాత్రము సత్యము. నాధర్మమును, నామతమును నభివృద్ధిఁ జేయఁదలంచియే రాజ్యభారమును భరించితిని. నిరపరాధుల శిక్షించువాఁడఁ గాను.

దుర్గా — సత్యము. మీరు చెప్పినది బాగుగనున్నది. ఆమాటకేమి గాని మీ కిసుమంతయుఁ గలలోనైన హానిచేయని యశ్వంతసింహునిదా రాపుత్రుల హింసింపఁదలంచితేల? మీ గూఢభావ మెఱుంగుటకు మానవమాత్రులు చాలరనియు నెఱుంగుదును.

ఔరం — నేను వారిని హింసింపవలె నను కోరికతో నట్టికార్యముఁ జేయను- (అని శ్యామసింహునిఁ జూచి హమ్మసంజ్ఞఁ జేయును. అతఁడు మెలమెల్లఁగ వెడలిపోవును)..........దుర్గా

దాస్! రాజనీతివిశారదుఁడ వగు నీయొక్క నా చాతురీగరిమ కు విలువయుండదు. సత్యముఁ బలుకుచున్నాను. నీతో మఱి చెప్పనేమి? ససంతానముగ రాణినిఁ గోరుచున్నాను.

దుర్గా — మీ కిట్టికోరిక గలదని యెఱుంగుదును గాని యిట్టి కోరికకు దగినంతకారణ ముండవలదా? మహారాణి — స్త్రీ — ఆమెపుత్త్రుఁడు — సద్యోజాతుఁడు. వీరితో మీ కేమి ప్రయోజనము.

ఔరం — ప్రభుత్వమువారు కారణకార్యములు భృత్యుల కెఱింగింపరు.

దుర్గా — అట్లయిన నాప్రార్థనము వ్యర్థమైనది.

ఔరం — అట్లే భావింపవచ్చును. రాణి నా కర్పించుటకు నీవు సమ్మతింపవలెను.

దుర్గా — నేను బ్రదికియుండఁగ నట్లెన్నటికి జరుగదు.

ఔరం — నిన్ననేకవిధముల బహూకరింతును.

దుర్గా — మీచే బహూకరింపఁబడినవారికంటె నే నతీతుఁడనని యెఱుంగుఁడు. నాచేత ఖడ్గముండఁగ, నాముక్కుకొన నూపిరి యుండఁగా, రాణి కెట్టియపాయము వాటిల్లదు. మీ రేమియుఁ జేయఁజాలరు. చిత్తగింపుఁడు. పోయివచ్చెదను. (అని నిర్గమించుచుండ)

ఔరం — నిలువుము. అట్లయిన నీవు బ్రదికియుండరాదు. (సేనాధిపతిఁజూచి) తహాబర్! నాటకముఁ జూచుచుంటివా? దుర్గాదాసుని బధింపుము.

(సేనాధిపతి దుర్గాదాసుని సమీపించును. దుర్గాదాసు డాగ్రహించి ఖడ్గముఁజూపి) అప్రమత్తుఁడవై మెలంగుము. నేను రణమునకు మరణమునకు సంసిద్ధుఁడనై యున్నాను. (అని

పలికి కటిలంబితమైన బిగులూదుకు. వెంటనే ఐదుగురు యోధవరులు దర్బారుఁ బ్రవేశింతురు.)

దుర్గా—చూచితివా చక్రవర్తి! ఇట్టి అవసరమైన అయిదువందల మంది రాఁగలరు. మేము రాజపుత్రులము.

సీ. అరిరాజలోకసం । హారఖేలనలీల
నల్లేరుపైబండి । నడక మాకు
మ్లేచ్ఛశరీరమాం । సచ్ఛేదనక్రియ
షడ్రసోపేతభో । జనము మాకు
విపులసేనావ్యూహ । భేదనోద్యోగంబు
కరతలామలకంబు । కరణి మాకు
ప్రళయాగ్ని కణతుల్య । గుళికారణప్రాప్తి
మృదుపుష్ప కందుక । క్రీడ మాకు
గీ. మానమే రాజపుత్రాభి । మానధనము
కదనరంగంబె విను మాకు । సదనసీమ
తగని యధికారగర్వంబుఁ । దక్కనీము
నమ్ము యత్నంబు లేల తు । రుష్కరాజ.

ఔరం—మంచిది. దుర్గాదాస్! వెంటనే యీస్థలము విడువవలెను. నీధైర్యసాహసంబులకుఁ జాల సంతోషించితిమి. (సమాచరులతో దుర్గాదాసుఁడు వెడలినపిమ్మట, సేనానాయకునిఁ జూచి) తహాబర! కొంతసైన్యముతో వెంటనే యశ్వంతసింహుని గృహము ముట్టడింపుము. తత్ప్రయత్నమున నుండుము.
(నిష్క్రమించును.)

తహా—చిత్తము. (అని అనుసరించును.)

ద్వితీయదృశ్యము.

రాజాంతఃపురమందలి సామ్రాజ్ఞియగు గుల్ నార్ విశ్రామమందిరము.

గుల్నార్—(సుఖాసీనయై తనలో) యోధపురరాణీ! నీ వాకనాడు గర్వముచే కన్నుగానక నన్నౌరంగజేబుచేఁ గొనితేఁబడిన దాసి నని యెకసక్కెములాడితివి. ఆ నీగర్వమణంచుటకు నేఁడు నాకు దగిన యవకాశము చిక్కినది. నీభర్తను కాబూల్ దేశమునకుఁ బంపి చంపించినదానను నేనే! విషప్రయోగముచే నీజ్యేష్ఠపుత్రుని మరణింపఁజేసినదానను నేనే! ఇపుడు నీసమక్షమున నీచిన్నతనయునిఁ జంపింప సమకట్టి నిన్నిచటికి రావించినదియు నేనే! ఈగుల్నారే నీచేఁ దన పాదోదకములఁ బానము చేయించును. అనంతర మీసమస్త మొగల్ సామ్రాజ్యమును శాసించుచున్న నేను నీ ప్రాణములఁదీసి నీ రక్తమును గ్రోలి, నాక్రోధపిపాసను శాంతిపర చుకొందును. ఔరంగజేబు కేవలము నాచేతి కీలుబొమ్మ వంటివాఁడు; కాని లోకమన్యథా తలంచుచున్నది. అది వారి మౌర్ఖ్యము-వారి యజ్ఞానము- వారి యసమాయకత్వము-లేకున్నచో నౌరంగజేబునకు యశ్వంతసింహునిభార్యాపుత్రుల తో నేమిప్రయోజనము గలదో వారు యోచించియే యుం దురు.

[అయ్యవసరమున నౌరంగజేబు ప్రవేశించును.]

గుల్—ఎవరువారు? చక్రవర్తులా? బందగి, జహాఁపనా!

ఔరం—గుల్ నార్! నీ వేకాకినివై యేమిచింతించుచున్నావు? నా జీవనికి నూరేండ్లు నిండినవి. నీకన్ను లరుణితములైన వే.

గుల్ - జోధపురపట్టమహిషికొఱకై నిరీక్షించుచున్నాను. ఆమె యెచ్చటనున్నది?

ఔరం—ఆమె యింతవేగముగఁ బట్టువడదు.

గుల్ - ఏమీ! పట్టువడదా?

ఔరం—దుర్గాదా సామెను నాకర్పించుటకు సమ్మతింపక దర్బారునుండి వెడలిపోయెను. ఇంతవఱకు నతఁడు ప్రభుభక్తి పరాయణుండని విశ్వసించి మోసపోతిని. కాని యత డిట్లు తిరుగుబాటొనరించునని స్వప్నమందైనను తలంచకుంటిని.

గుల్—ప్రాణములతో దర్బారునుండి పోఁగలిగెనా?

ఔరం—ఔను. ఆతడు ససైన్యముగ వచ్చియుండెను.

గుల్—(కపటపు నవ్వును వెలిబుచ్చి) ఆహ్హాహ్హా! పరాక్రమశాలియు, నరినిషూదనుండును, జయశీలుఁడు నగు మొగల్ సామ్రాట్టునకు సైన్యము లేక సైన్యము వచ్చెఁగాఁబోలు! ఛీ! ఛీ!

ఔరం — ప్రేయసీ!.. ......

గుల్—పెక్కుపలుకు లాలించుటకు నాకు సమయము చాలదు. నేటిసాయంకాలమునకుఁ బూర్వమే నాసమక్షమున జోధపురమహారాజ్ఞిని దెచ్చి నిలుపవలెను.

ఔరం—గుల్నార్! యశ్వంతసింహునిగృహమును ముట్టడింప సైన్యములఁ బంపితిని.

గుల్—మంచిది.......... (నిష్క్రమించును.)

ఔరం—(ఆమె ననుసరించుచుఁ దనలో) ఆహా! ఏమి యీదుర్గాదాసుని సాహసము! నిండుదర్బారులో— నాకట్టెదుట—కరవాలమును దూసి... నన్నుఁదర్జించుచు వెడలెనే? వీరశిఖా

మఱియుఁ దనకు ప్రభువునకు యశ్వంతసింహునకు నిట్టిసాహసము లేదు. మంచిది. పరికించెదఁగాక.

(అనుచు నిష్క్రమించును.)

తృతీయ దృశ్యము.

మొగల్ సేనాపతియగు దిలేర్ ఖాన్ మందిరము.

[ప్రధానసేనాపతి తహాబర్ ఖాన్, దిలేర్ తో సంభాషించుచున్నాడు.]

దిలేర్ — ఖాన్ సాహేబ్! మీరు బలే గొప్పవస్తాదులవారని యింతనుగ. మీమాటవిన్న నాగుండె పగులుచున్నది. రాజపుత్ర సేనాపతి మీముక్కునకు సూటిగఁ గత్తివిసరినాడా? అబ్బ— అబ్బ — వాడు బలేగురువన్న చెప్పలేగా.

తహాబర్ — ఏమని చెప్పుకొనగలను. చెప్పిన వినువారెవరు? ప్రపంచసములందువారే కాని, నాదుఃఖము నణచెడువారెవరు — ఆనాడు దర్బారులోనే వాని పరాక్రమ మెంతో నాకు బోధపడినది. కోపము వచ్చినప్పుడు వాని ముఖముఁ జూడలేము. పెద్దపులిముఖమైనను జూడవచ్చును- కాదు- కాదు- మృత్యుముఖమైనను జూడవచ్చును- ఎంతకోపము — కోపమునుమించిన పరాక్రమ మెంతని చెప్పుదును—పరాక్రమమునుమించిన నైపుణ్య మిట్టిదని కొనియాడఁగలనా? అహహా! అతినైపుణ్యమున విసరినకత్తిఁజూచి తత్తఱిల్లితిని. నీతోఁ జెప్పనేమి?

దిలేర్ — మీరు తటకాపడి చూచుచు, నిలుచబడిరన్నమాట! ముక్కునకు తిన్నగా విసరియుండెనా?

తహాబర్ — ఔ నట్లే, ఆశ్చర్యమున నేను కఱ్ఱబొమ్మవలె నిల్చి దిగ్భ్రమఁ బొందితిని.

దిలేర్—మీా మొలలోని కత్తి యేమైనది?

తహబ—సమయము చిక్కకుండెను. అంతలో కత్తి నూడబెరికి, ఇంతలో మాయమయ్యెను.

దిలేర్—ఆఁ! తెలిసినది. కనుకట్టు కట్టినాడు. అతఁడు వెడలినపిమ్మ టఁ గత్తిబట్టినారా?

తహబ—లేదు. తరువాత నేను నాముక్కున్నదో లేదో చూచుటకై, ముక్కుపై వ్రేలిడికొంటిని. నాదేహము నివర్తించెను. యశ్వం తసింహుని గృహ మిప్పుడు మనము ముట్టడింపవలయును. త్వ రగ రండు!

దిలేర్—ఈసమయమున నొకక్షణమైనను విరామము లేకుండ నన్నీ డ్చుకొనిపోవ వచ్చినారా? ఈసామాన్యకార్యమును తమ రేల చేయరాదు?

తహబర్—దిలేర్ ఖాఁ! యుద్ధనైపుణ్య మెరుఁగని రాజపుత్రుల తోనా, నన్ను పోరాడమనుచున్నారు? ఆపని నావలనఁ గాఁ జేరదు. మీరే రావలయును.

దిలేర్—రజపుత్త్రుల సైన్యసంఖ్య యెంత?

తహబర్—రెండువందలు మాత్రమే.

దిలేర్—ఖాఁ సాహెబ్! మీరుపోయి అయిదు వేలసైనికులతో సిద్ధముగనుండుడు. నేను మీ వెనువెంటనే బయలుదేఱి వచ్చె దను.

(తహబర్ నిష్క్రమించును.)

దిలేర్—(ఆత్మగతమున) అసామాన్యసాహసికాగ్రగణ్యులకు రాజ పుత్త్రస్థానము గనివంటిది. వీ రనుపమానపరాక్రమవంతులకు గురువులు. అట్టి ధైర్యశాలురతో పోరాడుట కష్టసాధ్యమే

హైనను, పాదుషావారి యాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము గదా?
(అవనతశిరస్కుండై) యశ్వంతసింహుకు మరణించినపిదప, నిర్భయుండైయున్న పాదుషాకు, నిపు డతనిపరివారముతోం బ్రయోజన మేమున్నదో తెలిసికొనవలయును.

(అనుచు నిష్క్రమించును.)

చతుర్థదృశ్యము.

మివారురాజ్యరాజప్రాసాదమున — రాణారాజసింహుని ద్వితీయపుత్రుండగు జయసింహుని మందిరము.

[జయసింహుని ద్వితీయభార్య కమల సుఖాసీనయై యుండును.]

కమల — హా! స్వామి! ఇంత స్వల్పకాలమున మిమ్ముల మాయావా గురలోం దోసివేసి చినదే! ఎంతటిసాహసికురాలు! కానిమ్ము. పెద్దరాణి! నీయెత్తునకు పైయెత్తును వేయుచున్నాను. ని న్నింక నా పదతలమునం బడవేసి నలిపివేసెదను. భీమసింహా! పెద్ద రాజవయ్యెదవా? కావచ్చును. మఱి నీభార్య మహా రాజ్ఞి కావచ్చును. కాని యట్లు కాంజాలగు. నాథుండు రాణా వారి నిత్యాంతప్రియపాత్రుండు. విశేషించి యతనికి స్వహ స్తములతో రాజబంధనమును కట్టియున్నారు. (పండ్లు కొఱ కుచు) ఇంక శీఘ్రముగా నెట్లు రాజగునో, యతనిస్త్రీ రాణి యెట్లు కాంగలదో చూచెదంగాక! అన్నదమ్ము లిరువురకును గలహము గూర్చితినిగదా! దాని పరిణామ మెట్లుండునో పరి కింపవలెను.

[రోదనసేయుచు దాది పరుగెత్తివచ్చును.]

దాది — ఓలమ్మో! ఓలమ్మో!! అబ్బ!!

కమల — ఏమయ్యెనే?

దాది — మరేముందోలమ్మో! పాంకుయుద్ధమోలమ్మా!

కమల — ఏమైనదే? త్వరగ చెప్పకున్నావేమి?

దాది — ఏటా? ఏటనమగుతా? దఱుయుగ్గమోలమ్మ!

కమల — వేగముగ చెప్పెదవా, శిక్షకు పాత్రురాల వగుదువా?

దాది — చిన్నరాజు పెద్దరాజుకాలిని కత్తితో నరికినాడమ్మా! ఓహో అదేమి రక్తమోలమ్మ! అంతలో తాడొచ్చి, పెద్దోడ్కి చీవాట్లు పెట్టినాడమ్మా!

కమల — మంచిపనియైనది.

దాది — అంగ నొద్దుసుమీ! లోకమంతా పెద్దోడే మంచోడంటారు. సిన్నోడు సెడ్డమనిషి కాదు కానమ్మా, నుష్వే జగడాలపెద్దమ్మ వు తల్లీ! సీనుంచమ్మా, పెద్దోడికి మాటొచ్చింది. ఏటు కాండల గానూయుటం తండిచేత యిరుకున్నాడు.

(భయమును నటించుచు నిష్క్రమించును.)

[ఆసమయమున జయసింహునిప్రథమభార్య సరస్వతి ప్రవేశించును.]

సరస్వతి — కమలా! కమలా! ఇట్టి దుష్కార్యములచేయుట నీకుచితమని తోచినదా యేమి? అన్నదమ్ముల లిరువురకుం గలహము లం గల్పింతువా?

కమల — అది కేవల మసత్యము. ఇందు నేనేమియును జోక్యమును కలిగించుకొనుట లేదు. సింహాసనముకొఱకు సహోదరులు పోట్లాడుట సహజమేకదా! న్యాయముగ నాభర్తయే సింహాసనారోహణార్హుడు. భీమసింహుడే తొలుత జగడమాడె ను. అది యతనిదోషము.

సరస్వ — భీమసింహుని కీరాజ్యవాంఛ లేదని రూఢిగం జెప్పగలను. ఉన్నను అతడు జ్యేష్ఠు డగుట నతనికే రాజ్యము చెందును.

కమల—స్వేష్టత్వ మటులుండగా నాథ_గ్రృజన్మదినమున రాజావా రతనికి స్వహ_స్తముల రాజబంధనమును (పసుపుదారము) కట్టినారు; కావున నాథ_ర్తకే సింహాసనము చెందును.

సరస్వ - అట్లయినచో నీవు ప్రయత్నించుట శ్రేయస్కరము. కాని, జగడములఁ గల్పింపవచ్చునా?

కమల - నాథ_ర్తవిషయమై నీవు చింతింప నవసరము లేదు.

సరస్వ అటులను నాథ_ర్త కామకాబోలు.

కమల—అట్లయిన నతనిని సమాధానపఱచుము.

(అని ద్రుతగామిని యై పోవును.)

(అంతట జయసింహుడు ప్రవేశించును.)

జయ—ఎవరువారు? సరస్వతీ! నీవా? కమల యనుకొంటిని.

సరస్వ—కమల యనుకొంటిరా నాథా! ఎంతపొరపా టొనరించితిరి? ఆపొరపా టింతలో మాయమయ్యెను! పొరపాటున నన్ను కమలగా భావించుటకు పూర్వ మొక్కసారి "ప్రాణేశ్వరీ" యని యేల పిలువకుంటిరి? నే నాపలుకుల విని స్వర్గసౌఖ్యమును పొందెదుదాననే!

జయ—సరస్వతీ! నా కిచ్చోట నుండుటకు సమయము చాలదు. అత్యావశ్యక కార్య మొకటికలదు. పోవలయును.

సరస్వ—నిలువుడు! నిలువుడు! నాహృదయవేదనము గూర్చి తమతో విన్నవించుకొనుటకై నే వచ్చుట లేదు. ఒక ప్రశ్నము నడుగ వచ్చినాను. నేఁ డన్నగారితో జగడమాడిరా?

జయ — అది నాదోషము కాదు. నేను క్రోధావేశమున అన్నగారి పాదమును గాయపఱుప నతడు నామెడను గట్టిగఁ బట్టుకొనెను.

సరస్వ—ప్రభూ! కమల మిమ్ముల నీవిధముగ నాడించుచున్న దని యొక్కనాడైన తలంపకున్నారు. భీమసింహునకు రాజ్యాపేక్ష యుమ్మాటికిని లేదు. అన్నదమ్ము లిట్లు కలహించుట పాడి గాదు ప్రభూ! ఇకనైన మేలుకొంచు! కమల మీహితచింతకురాలు కాదని విశ్వసించుము. అదిగో! మీఅన్నగారు వచ్చుచున్నారు. నేను బోయెదను.

[భీమసింహుడు ప్రవేశించును]

భీమ—(మృదుస్వరమున) సోదరా! జయసింహా!

జయ—(పలుకక మౌనమూనును.)

భీమ—(మరల) జయసింహా! అది నాదోషము. కోపము నణంచుకొనలేక యట్లు పొరపాటొనరించితిని. నన్ను క్షమించుము!

జయ—(మాటలాడలేదు.)

[ఆయవసరమున రాణా ప్రవేశించును]

రాణా—(భీమసింహు నుద్దేశించి) నాయనా! జయసింహుడు కరవాలమున నీపాదమును గాయపఱచెనా?

భీమ—అది యంతిప్రమాదకరము గాదు.

రాణా—ఏదీ పాదమును జూపుము.

(భీమసింహు డట్లు చేయును.)

రాణా—హా! నేను బాగుగ నాలోచింపక విచారణ జేసితిని. భీమసింహా! ఇదిగో నాకత్తి నందుకొని నీసహోదరుని శిక్షింపుము!

భీమ—అట్లు చేయఁజాలను. తండ్రీ! జయసింహు డజ్ఞాని.

రాణా—అట్లు కాదు. నేను జయసింహుని పక్షపాతినని లోకము నన్ను నిందింపకపూర్వము నీ వీకత్తినిగైకొని వానిని శిక్షింపవలయును. కతిపయదినములనుండి మీయిరువురును రాజ్యమునకై జగడమాడుచున్నారని వినుచున్నాను. నా మరణానంత

రము నిట్లు కలహామాడదరని భయపడుచున్నాను. కాని నేడే యుద్ధమొనరించి గెలుపొందినవారు సింహాసనము నధిరోహింపవచ్చును.

భీమ—నాకు రాజ్యకాంక్ష లేదు నేను జగిడ మాడఁదలచుకొనలేదు.

రాణా—దీనికి ప్రమాణము?

భీమ—(మందహాసముస) ప్రమాణమా? ఈక్షణమునుండి నేను స్వరాజ్య పరిత్యాగి మొనరించుచున్నాను. ఈరాజ్యమున జలపానముఁగూడ చేయనని ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.

రాణా—(కొంతదనుక మౌనము వహించి, కన్నీరు గార్చుచు) భీమా! నిర్దోషివగు నీవు తమ్మునికై కఠినప్రతిజ్ఞను బూనితివి. కాని యాప్రతిజ్ఞ మీవారురాజ్యమంగళముకొఱకు సుమా! విదేశములకు పోయినను దేశక్షేమము నారయుచుండుము. భగవంతుడు నీకుఁ దోడ్పడుగాక.

భీమ—నా దేశక్షేమమునకై ప్రాణములనైనఁ ద్యజింతును. నమస్కారములు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

పంచమదృశ్యము.

యశ్వంతసింహుని గృహము.

[సమర్దాస్ జోధపురసామంతగణము- సంభాషించుచుందురు.]

భగవాన్ సింహు—సమర్దాస్! అట్లయిన నీ వచట దుర్గాదాసుని తతంపునకు విరుద్ధముగఁ బ్రవర్తించి వచ్చితివా యేమి? నిన్నుఁ జూడ సంశయముగనున్నది.

సమర్దాస్—నేను క్రోధము నణంచుకొనలేక పోతిని.

భగవాన్— అట్టివాఁడ వచటికిఁ బోనేల?

సమర్దాస్ — ఏలపోవలయునని యడుగుచున్నావా? ఆపాపాత్ముని జూడఁదలంచి వెడలితిని. వాని నెదిరించి ప్రసంగింప నిచ్ఛగించి పోయియుంటిని. వానిని బ్రతిమాలుటకు పోలేదు. ఆపని దుర్గాదాసే చేయవలయును.

ముకుందదాస్ — చక్రవర్తి దుర్గాదాసును బంధింప లేదుకదా?

సమర్దాస్ — (ఉత్తేజితుఁడై) వానితరమా?

సుబలసింహుఁడు — దుర్గాదాసుఁ డతనికి సులభముగఁ బట్టువడఁడు.

ముకుంద — అదిగో! సేనాపతి తురగారూఢుఁడై శరవేగమున వచ్చుచున్నాఁడు! క్రిందికిఁబోయి సమాచార మరయుదము రండు.

(అందఱును దుర్గాదాసు నెదుర్కొనఁబోదురు)

[దుర్గాదాసు ప్రవేశించి]

దుర్గా — సిద్ధముగుండుఁడు! సావధానులరై యుండుఁడు!

సమర — ఎందులకు?

దుర్గా — ఆత్మరక్షణార్థము.

సమర్ — సమాచార మేమి?

దుర్గా — విస్తరించి పలుకుట కవకాశములేదు. పాదుషా యశ్వంతసింహునిభార్యాపుత్రుల విడువ సమ్మతింపక, యీభవనమును ముట్టడించుట కైమువేలమంది సైనికులఁ బంపుచున్నాఁడు. ఆరెండు ప్రాణములను కాపాడు భారము మనది.

ముకుంద — రక్షణోపాయ మేమి?

దుర్గా — ప్రాణదానమే రక్షణోపాయము. సామంతులారా! మహారాణిని, ఆమెచిన్నతనయుని భద్రముగఁ గాపాడుటకై ప్రాణత్యాగము చేయ మీరందఱును సంసిద్ధులైయున్నారా?

అందఱు — తప్పకుండ నట్లేయొనరించెదము.

[అంతలో మహారాణి ప్రవేశించును.]

మహారాణి — జోధపురమహిషి కెంతమాత్రము జంకు లేదు. ఆమె కై మీరు చింతింపవలదు; కాని, జోధపురవంశప్రదీప కుని—యశ్వంతసింహునిచిన్నిబాలుని రక్షింప నుపాయ మర యుఁడు.

దుర్గా— తల్లీ! భయమునలన. కుమారునిఁ గొనితెంసు.

(రాణి లోని కేగును)

దుర్గా—సముర్దాస్! కాసిమ్ ను పిలువుము! (ముకుందు నుద్దేశించి) దాదా! అనల నొక పెద్దగంపగల దగ్గానిఁ దెమ్ము!

[కాసింతో సముర్దాసు ప్రవేశము]

కాసిం—(దుర్గాదాసునకు నమస్కరించి) హుజూర్ ! క్యా హుకుమ్?

దుర్గా —నీవు రాజకుమారుని, మొగల్ సైన్యములు కనుబడనీయకుండ భద్రముగఁ గొనిపోయి రక్షించవలెను.

కాసిం—అచ్ఛా! హుజూర్ !

(ముకుందుడు గంపను దీసుకొనివచ్చును.)

దుర్గా—కాసిం ! నీవు ముసల్మానుడ వగుటచే మొగలు లెవరు నిన్ను పోల్చుకొనలేరు. ఈమిఠాయిగంపలో రాకుమారునుంచి, నేను నీకిదివఱకు చూపిన దేవాలయమునకు గొనిపోయి, శిశువు నామందిరపుగోహితుని కప్పగించుము. ఆపైకర్తవ్యము నతడే యాలోచించును.

కాసిం— జో హుకుం.

[కుమారునితో రాణి ప్రవేశము]

దుర్గా—మహారాణి! నాకంఠమున ప్రాణమున్నంతదనుక రాకుమారున కెట్టియపాయమును రానీయను. ఈకాసిం ముసల్మా

నుడే నైయినను, నాకత్యంతాపృను. భయపడక శిసువు నాతని
హస్త లందుంచుము !

రాణి — నీ వభయమిసిన పిమ్మట నాకేమియు భయములేదు.

(అనుచు కుమారు నతనిచేతుల నిడెను.)

(తిరిగి బిడ్డనొకసారి కౌగలించి, ముద్దాడుచుండెను)

దుర్గా — సమయములేదు. తల్లీ ! విళంబనము సేయవద్దు !

రాణి —(మరల మరల బిడ్డను ముద్దాడుచు) కాసిం ! ధర్మమే నీకున
నాకును సాక్షి. (అని కుమారుఁజూచి)

చం. పుడమిని పేదసాఉనకుఁ । బుత్త్రిడనై జనియించియున్న నీ
యిడుములు లేక వర్ణనము । యెచ్చటనైన మెలంగి కాలమున్
గడపఁగ నోపియుందువు సు । ఖంబులఁ జెందుచు నాదు పాపపుం
గడుపున నేలపుట్టితివి । తల్లిపతు లెల్లరు గొడ్డువోయిరే.

(అని కుమారుని కాసిమ్‌నకు నొదిచ్చెను-కాసిమ్ శిసువును గంప
లోఁ బెట్టి కొంపోవుచుండ)

సమర్ దాస్ — ఒకవేళ, కాసిం ! శతృహస్తగతుండైన నేమిచేయ
వలెను.

మహారాణి — అట్లు శతృవులకు జిక్కినచో, యీనాకత్తితో శిసువు
నుపొడిచి చంపుము, కాసిం ! (అని కత్తి నతనికిచ్చును)

(కాసిం నిష్క్రమించును)

దుర్గా — అదిగో ! మొగల్ సైన్యముల కగ్రవర్తియై దిలేర్ ఖానుడు
వచ్చుచున్నాడు.

సమర్ — అదిగో ! శత్రువులు తుపాకులఁ బేల్చుచున్నారు.

ముకుంద — స్త్రీజనరక్షణోపాయమును వెదుకవలయును.

సుబల్ — అదిగో కవాటములన్నియు బద్దలు చేయుచున్నారు ! స్త్రీ
జన మిచటకు వచ్చుచున్నవి !

దుర్గా—(అవచ్చిన నారీబృందము నవలోకించి) సహోదరీమణులారా! అధికముగ మాట్లాడుటకు అవకాశము లేదు. ఉపద్రవావాయ కర వేళల క్షత్రియస్త్రీ లేమిచేయవలయునో మీకే తెలియును. అదిగో మీకొరకు కాగడి యేర్పఱచి యుంచితిని. దానం జొచ్చి స్వహస్తముల నగ్గానికి నిప్పంటించుకొనుడు. అదిగో! మీ రాపని చేయకముందే శత్రువుల తుపాకు లాగడి కవాటముల కాల్చుచున్నవి. త్వరపడుడు!

(స్త్రీజన మేకగ్రీవముగ) మహారాణికి జయ్!

రాణి—జయమా! నాకు మృత్యువే జయము! సోదరీమణులారా! (చేతులు జోడించి) పరమేశ్వరుడు మిమ్ముల రక్షించుగాక! సామూహిమరణము నొంది స్వర్గమునకేగుడు. నా కింక నీలోకముతో కొంతసంబంధము గలదు. నేను మీతో రాజాలను. పొండు!

(స్త్రీ లందరును మంటలో దుముకుదురు.)

రాణి—దుర్గాదాస్! నేను పోయివచ్చెదను (నిష్క్రమించును)

దుర్గా—సమర్థాస్! ఒక్కసారి కౌగలించుకొనుము. (సహో[illegible] లిద్దరును గాఢా[illegible]గన మొనరించుకొని పిదప శత్రువుల సమరోన్ముఖన బోదురు)

షష్ఠ దృశ్యము.

ఔరంగజేబు భవనము.

ఔరం—(అటునిటు దిరుగుచుఁ దనలో) ఏమిది! నేను విన్నది సత్యమేమగునా? కాదు. ఇది కేవలమసత్యము. నేను స్వప్నమును గాంచుచున్నానా యేమి? అట్లైన జాగ్రదవస్థయుందుఁడ నేల? మేలుకొన్నవా రాకోట్టనాంబుధి నోలలాడు వేళల,

స్వప్నములఁ గాంచిన ట్లుండుట ప్రకృతిసిద్ధమే. యశ్వంత సింహుని రాణి యత్యంత స్వల్ప సైన్యముతో దుస్తరమగు మొగల్ సేనాసముద్రమును దాటి యదృశ్య మయ్యెనట!! ఇది సంభవమగునా? ఇందేదియో రహస్య మున్నట్లు నాకుఁ దోచుచున్నది. ఎవరక్కడ?

సేవకుఁడు—(వంగివంగి సమీపించుచు) ఖుదాబంద్ !!

ఔరం—అనన్యసాధారణప్రజ్ఞావంతు డగు మన దిలేర్ ఖానుఁ డతిస్వల్పసంఖ్యఁగల రాజపుత్రవీరుల ధాటికోర్వఁజాలక, పరాజితు డయ్యెనని వింటిని. ఈవార్త సత్యము కావచ్చునా?

సేవకుఁడు—ఔను. సత్యమే. ప్రభూ! నేను యుద్ధమును ప్రత్యక్షముగఁ జూచియుంటిని. ఓహో! ఏమియుద్ధము!! ఆశ్చర్యము! భయము! యశ్వంతసింహుని భవనమునంగల నాల్గుద్వారములకడ నాయుధపాణులై పోరాడిన యోధవరులఁ గాంచుటకల దేవేంద్రుడే కావలయును. మహాప్రభూ! ఒకవంక భవనాంతర్భాగమును జొచ్చిన మొగలుల హస్తగతము కాకుండుటకు, తామున్నగదికి స్వహస్తముల నిప్పంటించి, యందు ప్రాణత్యాగ మొనరించుచున్న నారీజనముమాట నటుండనిచ్చి లోపలఁజొచ్చి కవాటముల వ్రక్కలసేయుచుఁ దుపాకిగుండ్లలో కుడ్యములఁ బడద్రోయుచున్న మనవీరులఁ దునుమాడుచున్న చండిస్వరూపిణియగు జోదపూర్ మహారాణియు—మందిరబహిర్ద్వారము చెంతనుండి శత్రువులు లోపలకురాకుండఁ గాపాడుచున్న రాథోరు సేనాపతియగు దుర్గాదాసుఁడును- అతనితమ్ముఁడును- ఓహోహో! ఏమి యాసహోదరులసాహసము! రెండువేలసంఖ్యకు మించిన సైన్యమును గని, యిసుమంతయైన జంకకుండ, ప్రళయకాల

మేఘముల నడుమనుండి బయలువెడలు తటిల్లతలవలె విరాజిల్లు కత్తుల నూడఁబెఱికి యాత్మీనాసమూహము నవలీల భూదేవికి బలిదాన మొసంగినంత మహారాణిఁగాంచి దిగ్భ్రమఁబొంది యేమియుఁ జేయలేక తప్పించుకొని పోయెను.

[అంతలో గుల్ నాక్ ప్రవేశించును.]

గుల్—ప్రాణేశ్వరా! నేను వినినది సత్యమేయగునా?

ఔరం—(అవనతశిరస్కుండై) ఔను.

గుల్—(రోషకషాయితలోచనయై) ఓహో! ఈవిధమగు ధైర్యవిహీనమై పరాక్రమలేశమును లేని సైన్యములతో మీరు సమస్త హిందూస్థానమును పాలింప సాహసించినారా? కార్యము లేదు. చక్రవర్తులయ్యు, నాయొక్క సాధారణమగు కోర్కెను చెల్లింపఁజాలకపోతిరి!!

ఔరం—నాయధాశక్తిని ప్రయత్నించి విఫలుఁడనైతిని.

గుల్—ఇదియా, మీయధాశక్తి? సామాన్యస్త్రీయొకర్తె పెక్కుమందిపురుషుల కనులఁగప్పి మాయమయ్యెనే! ఛీ! ఏల మీపరాక్రమములు? చక్రవర్తిబిరుదములకు మీ రనర్హులని చెప్పక తప్పదు.

ఔరం—మాట్లాడకుందును.

గుల్—ఇపుడు మహారాణి యెచటనున్నది?

ఔరం—రాణారాజసింహునిచెంత నున్నది.

గుల్—వెంటనె సైన్యములఁబంపి మీవారును ముట్టడింపుఁడు. సంతానయుతముగ నామె నాకుఁ జిక్కవలెను. ఎంఁ డెదిర్చిన సరే.

ఔరం—ఆవిషయమునుగూర్చి యోచింపవలెను.

గుల్—గుల్నార్ పలికినమీద నాలోచనముకూడనా? తత్క్షణము మీవారును ముట్టడింపుడు.

(నిష్క్రమించును.)

ఔరం—(ఆత్మగతమున) ఈమాటను నేను విశ్వసింపజాలను. రెండు వందలసైనికులతో రాజపుత్రులు మొగల్ సైన్యము నోడించుటయా? యశ్వంతసింహుని రాణి, యా సేనావ్యూహములను భేదించుకొనిపోవుటయా? మఱియు నాసేనల కధ్యక్షుడనన్యసామాన్యబలపరాక్రమవంతు డగు దిలేర్ ఖానుడా? ఇందేదియో విశ్వాసఘాతుకత్వ ముండితీరవలయును. ఆఁ! ఏమనుచుంటిని? నాకు బాల్యమిత్రుండును, నాయవసరమందు సహాయభూతుండును, వార్ధక్యమున మంత్రియు నగు దిలేరు ఖాన్ నన్ను మోసపుచ్చెననియా తలంచుచుంటిని? అది యసంభవము- దోషము-పాతకము!!

[దిలేర్ ఖాన్ ప్రవేశించి]

దిలేర్—బందగీ, జహాఁపనా!

ఔరం—సేనానాయక! మన కపజయము సంభవించిన దని నే వినిన వార్త నిజమగునా?

దిలేర్—ఔను. సత్యమే!

ఔరం—యుద్ధముచేసి యోడిపోతిరా? భయపడి పలాయితులైతిరా?

దిలేర్—శ్రీవారు సెలవిచ్చినట్లు రెండుకారణములవలనను, మన కపజయము వాటిల్లెను. ఓహో! ఆరాజపుత్రుల పరాక్రమము! ఏమి, వారియుద్ధనైపుణ్యము! మనసైన్యము లుద్రేకముతో శత్రువుల చెదరగొట్టి గృహాభ్యంతరమును జొచ్చిరి. ఘోరాహోరిగ పోరాడిరి. కాని లాభము లేకపోయెను.

లోనున్నమనవారు నలుగురు ద్వారపాలకులచే హతులైరి. మందిరబహిర్ద్వారముకడ మేము దుర్గాదాసాదులతో యుద్ధ మొనరించుచుండ, కాలజలధరమధ్యమునుండి విద్యుల్లత వెలయు చందాన రాణి ముక్తకేశయై, ఆయుధపాణియై, మానడుమను దుమికెను. చండీస్వరూపిణి యగు నామెను, ఆమె వక్షస్థలమున నొకవస్త్రముతో బంధింపబడియున్న యాడుబిడ్డను గాంచినంతనే నేను భయపడి "కొట్టుడు- కొట్టు"డని పురికొల్పఁ బ్రయత్నించితిని; కాని కంఠము రుద్ధమయ్యెను. కరవాలము నెత్తిపోవ నది క్రింద జారిపడియెను. ఆమోహనమూర్తిని గాంచుచు నే నట్లె నిలువఁబడిపోయితిని. నావారి చేష్టల నవలోకించి మనసైన్యము చెదరిపోయెను. ఇంకేమున్నది?

ఔరం—ఛీ! దురాత్ముడా! సాధారణస్త్రీకంటె నధముఁడగు నీతో మాట్లాడరాదు. (నిష్క్రమించును.)

(దిలేర్ ఖాన్ వేరొకవైపునఁ బడిపోవును.)

సప్తమదృశ్యము.

రాణా రాజసింహునియాలోచనామందిరము.

[సింహాసనస్థుడగు రాణాయెదుట శిశుహస్తయగు యశ్వంతుని రాణి కూర్చుండును. దక్షిణభాగమున కాసిం దుర్గాదాసు లుపవిష్టులై యుందురు.]

మహారాణి—రాణా! నాయీపుత్రుని సంరక్షణభారమును కతిపయ దివసముల పర్యంతము మీరు వహింపవలెనని ప్రార్థింప వచ్చియున్నాను.

శా. [illegible] ధర్మపరాయణుల్, జనమనః । క్లేశాగ్నిఁ జల్లార్చి త
న్నారీరత్నములన్ దదీయసుతులన్ । రక్షించు వీరాగ్రణుల్
లేరా ? దేశముగోడ్డువోయె నకటా ! । మ్లేచ్ఛుల్ దురాచారులై
కారింపఁగని మిన్నకుండి రితర । క్ష్మానాయకుల్ పందలై.

రాజసింహుఁడు — రాణీ! నీపుత్రుఁడు నాకుఁ బైవాఁడు కాఁడు. వానిని రక్షించుభారము నాయది. (దుర్గాదాసు నుద్దేశించి) దుర్గాదాస్ ! ఈబాలునికూడ చంపనుద్దేశించియున్నాఁడా ?

దుర్గాదాస్ — కాకున్నచో చక్రవర్తి కాశిశువుతో నేమిప్రయోజన మున్నది ?

మహారాణి — రాణా ! ఒకపుత్రుఁడు, ఒకకన్య. ఇదియే నాసంపత్తి. ఈసంపత్తియె పరమార్థమని ఢిల్లీనుండి బయలుదేఱి వచ్చుచుండఁ ద్రోవలో నాడుబిడ్డ మరణించినది. నా కులదీపకుండును- సద్యోజాతుండు నగు వీనినిమాత్రము మీరు కాపాడినఁ జాలును.

రాజసింహుఁడు — రాణీ ! పుత్రుని, నాప్రాణమునైన సమర్పించి కాపాడెదను. ఔరంగజేబుని యత్యాచారము క్రమక్రమాభివృద్ధిఁ బొందుచున్నది.

ఉ. కారణమేమొ దైవమెఱుఁ । గందగు మ్లేచ్ఛుఁడు తుచ్ఛుఁడై దురాచారపరాయణుండయి, ప్ర । జల్ తపియింపఁగ నేచుచుండె, నే ధీరుఁడు సాహసింపక, ప్ర । తిక్రియ కోపక మిన్నకుండె, హా!! భారతమాత కిట్టి దుర । వస్థ ఘటిల్లెను నేఁటి కక్కటా.

అతఁడు తిరుగ హిందువులపై 'జిజయా'పన్నును విధించుచున్నాఁడు. మార్వాడదేశాధీశుఁ డగు యశ్వంతసింహునికుటుంబముపై కార్పణ్యము వహించియున్నాడు. ఇఁక నేను తూష్ణీంశీలుఁడనై మెలంగుట యపాయకరము; కావున నొకజాబును వ్రాసి

చూచెదను. అప్పటికిని వాఁడు దుండగముల నొనర్చినచో,
శిక్షింపఁ బ్రయత్నము కావించెదను.

రాశి—జాబును లిఖించుటయా ? అనునయవినయములతో నా
దుష్టునిచెంతకు కమ్మనంపుటయా ? వలదు. వలదు. రాణా !
ఈపర్యాయము మొగల్ సామ్రాజ్యమును సమూలముగ
విచ్ఛేదనము కావింపవలెను.

రాజసింహ— (ఆలోచించి) ఔ నది సత్యమే.

ఉ. వృద్ధుఁ డనయ్యు నాకు నవి । వేకను వక్షికిఁ బాలుచుండె నా
కుద్ధుఁడు సామవాక్యముల । గూర్చవియొగ్గునె, సమ్మతించునే?
యుద్ధమొనర్చి, నిష్ఠురత । కోఁచి దర్పము సంహరించి ది
ఙ్మద్ధయశోధ్వజుండనయి । కాలముఁ బుచ్చెద నూనినీమణీ.

(అని కాసిమ్ వంకఁ దిరిగి) ఇతఁ డెవరు ?

దుర్గా—ఇతఁడు నా బాల్యమిత్రుఁడు. ప్రాణభీతిని విడనాడి మా చిన్ని
ప్రభువును మొగలుల కారినుండి కాపాడెను.

కాసిం—రాణా ! నా పేరు కాసింఉల్లా. దుర్గాదాసు నన్నొక యాప
దనుండి రక్షించెను. ఆనాటినుండియు నే నితని భృత్యుండనై
యున్నాను.

రాజసింహ—ఔరంగజేబ్ ! ఉన్నతపదవి నలంకరించియు, నీ వొక
శిశువును హత్యకావింపఁ దలంచియున్నావన్న చోద్యము ! ఈ
కాసిమ్‌ను జూచి సిగ్గు దెచ్చుకొనుము.

రాశి—రాణా నే నాదుష్టాత్మునిపై పగదీర్చుకొనునిమిత్తము
నారీజనములతో నగ్నిప్రవేశ మొనరింపక బ్రతికియున్నాను.

రాజ—అట్లే కానిమ్ము. మీ రిరువురు నాయింట నిర్భయముగ నివ
సింపవచ్చును.

రాణి—నేనా! ఇచట నివసించుటయా! ఎన్నడు నట్లు చేయఁజాలను. నారాజ్యమున నివసింతును. ఆపదసంపదలయందును- సుఖదుఃఖములందును నాభర్తయే నాదైవము. అతని యాలయమునసే నాకు మనశ్శాంతి చేకూరును.

రా:—అమ్మా! ప్రస్తుత మాస్థలమున నీవు క్షేమముగ నుండ జాలవు.

రాణి -అట్లుకాదు. నేను ఆపదనే కోరుచున్నాను. ఆపదయన్న నాకు భయములేదు. భూకంపమునందు జన్మించితిని. ప్రళయమేఘశయ్యపైఁ బెరిగితిని. తుపానుచే లాలింపఁబడితిని. ఇక నా కాపదయన్న భయములేదు. ఆపదల నన్నింటిని గడచితిని. మిగిలినయాపద నాశిశుహత్య- వాని నాపదనుండి రక్షించినఁ జాలును. ఇంతకు నాకర్మము నన్ను వెన్నంటియే యుండును.

చ. వనమునయున్న ఘోరరిపువహ్ని మధ్యమునందు నున్న, దుర్జనులకుఁ జిక్కియున్న, జలరాశి మునింగిన, నద్రిమస్తకంబున నివసించిరేని, నిదురఁబోవుచు నుండిన, నెట్టివేళ నేని
గనుఁగొన పూర్వజన్మకృత కర్మము ప్రోచుచునుండు జీవులన్

(అవనిక జారును.)

శ్రీ

దుర్గాదాస్

ద్వితీయాంకము.

ప్రథమదృశ్యము.

స్థానము:—ఢిల్లీ రాజప్రాసాదము- గుల్నార్ మందిరము.

[అక్బరుకూతురగు రజియా, గుల్నార్ చెంతగూర్చుండి పాడుచుండును.]

గుల్నార్ — రజియా! సంగీతము నీవెట్లభ్యసించితివి?

రజియా—నాతండ్రివలన నభ్యసించితిని.

గుల్నార్—పాటయనిన నాకసహ్యమే!

రజియా—నీకును, తాతగారికిని గాడిదకున్నంత స్వరజ్ఞానమైనను లేదు. నేను పాడినంతనే తాత నన్నుగొట్టవచ్చును. మీరు మనుష్యులై పుట్టుట మాకును, మావంటి పసివారికిని కీడు కలిగించుటకే.

గుల్నార్—(ఇంచుక కోపము నభినయించి) అధికప్రసంగము చేయక, చక్కనిపాటను పాడుము.

రజియా—(గొంతుక సవరించుకొని)

కాంభోజి — ఆటతాళము.

ప॥ సుందర రారా నిన్ను నమ్మితి నన్నేలురా-
మేలాచలమేలా యిది సమయమురా॥

అ॥ సతతము నీప్రేమపాశము ననుబాధించఁగ-
కరుణను నీదు కౌఁగిటికిఁ జేర్పరా॥

చ॥ సుగుణధామ సరసలోకాభిరామ॥

(అని పాడును.)

[ఔరంగజేబు- అక్బరు ప్రవేశింతురు.]

ఔరం—(రజియాను చూచి అక్బరుతో) అక్బర్! పరిపాలనాక్రమము నేర్చుకొనునిమిత్తము నిన్ను వంగదేశమునకుఁ బంపియుంటిని. అట్లు చేయక, నాయాజ్ఞ నుల్లంఘించి నీవు నృత్యగీతాదులఁ గాలక్షేపము చేయుటయే గాక, నీబిడ్డనుసైతము పాట నేర్పి పాడుచేసినావు. నీ వింతపనికిరానివాఁడ వగుదువని యెన్నఁడును దలచలేదు.

అక్బర్ (మౌనము వహించియుండును.)

ఔరం—ఇఁకనైన బుద్ధితెచ్చుకొని మీవారుయుద్ధమున నీనైపుణ్యమును జూపి పేరుపొందుము. నీవెంట నేబదివేలసైన్యమును బంపెదను.

అక్బర్—(అంగీకార సూచకముగ తలవూపును.)

ఔరం—నీవు కేవలము విషయలోలుండవై యుంటఁజూచి సహింపజాలక, నిన్ను సన్మార్గమునఁ బెట్టఁదలంచి యిచటకు రావించితిని. నీసహాయమునకై దిలేర్ఖానును బంపితిని. నేనును-ఆజిమును, దోరారినుండి వచ్చి మిమ్ములఁ గలసికొందుము. పొమ్ము.

(అక్బర్ నిష్క్రమించును.)

ఘోరం—(గుల్నార్‌ను జూచి) గుల్నార్ ! నీ నిమిత్తము నేఁడొక ఘోరయుద్ధము జరుగనున్నది.

గుల్—ఘోరయుద్ధమా ! సామాన్యజనపద మగు మీవారును ముట్టడించుటకొక ఘోరయుద్ధమా ? చక్రవర్తివంటి వారి కిది యొక తుచ్ఛకార్యము.

ఘోరం—ఏనాఁడు స్వల్పసంఖ్యాతసైనికులతో రాజపుత్రులు గణనాతీతమగు మొగల్సైన్యముల నోడించిరని వింటినో, అప్పటి నుండి రాజపుత్రులతో యుద్ధము నాగుపాముతో చెలగాటమని యనుకొంటిని. కావుననే కాబూల్‌దేశమునుండి "అజిం"ను బంగాళాదేశమునుండి అక్బరును రావించి, లెక్కకు మించిన సేనలతో వారిని యుద్ధమునకు బంపితిని. మీవారుముట్టడి స్వల్పకార్యమని తలంపరాదు.

గుల్—మీవారును మీరు జయించినను, మానినను రాణిని నా మెపుత్రిసమాత్రము నాపాదముల కర్పింపవలెను.

ఘోరం—అందులకే యీ ప్రయత్నము.

ద్వితీయదృశ్యము.

ఆబూపర్వతమందలి యొకానొకదుర్గము,

[దుర్గాదాసు, ముకుందుడు, శివసింహుడు సంభాషించుచుందురు.]

దుర్గ—...సింహా! శివసింహా! మన చిన్నప్రభువుని మీ యిరుపురియధీనమునుంచి పోవుచున్నాను. ఈస్థల మతి రహస్యము. పరికిని దెలియనీయరాదుసుమీ!

ఉభయులు—మాకంఠమున ప్రాణ మున్నంతవరకు నట్లే కానేరదు:

దుర్గా—చక్రవర్తిసైన్యములు మీవారును ముట్టడింపవచ్చుచున్నవి. కుమారు నుదయపురమందుంచుట శ్రేయస్కరము కాదని

తొలఁగి, రాణావారియాదేశానుసార మితని నిచ్చుటకై గొని తెచ్చితిని.

గీ. తురకపన్నిన కపటవా । గురకుఁజిక్కి-
ప్రాణములఁబాసి గతియించె । ప్రభువరుండు
అతనిపుత్త్రుని నితనిఁ । గాపాడవలయుఁ
గంటికిఁ ఱెప్పచందానఁ । గరుణతోడ.

ముకుంద—మీవారుముట్టడికి దగిన కారణములేవి?

దుర్గా—యశ్వంతశింహునిగారికిన్, నామితనయునకు నాశ్రమ మిచ్చుటొకటి. హిందువులపై నత్యాచారములు చేయకూడదని కఠినముగ వ్రాసినజాబు రెండవది. రెండవకారణము ఔరంగజేబుని యుద్ధమునకు ప్రేరేపించుటలేదని మాఘగా చెప్పఁగలుగుదును.

ఉభయులు—సేనాపతి! మత్ప్రభుని ప్రాణరక్షణార్థ మీయుద్ధ మారంభమైనది. ఈవిషయము మేమపరిమత్తులమై మెలంగెదము. ఈస్థలము మిక్కిలి రహస్యమైనది. మాసాహాయ్యమునకు మీరు రెండువందలయోధులనుంచి పొండు. ఇంచుకైన విపత్తు సంభవించినయెడల మీకు వర్తమాన మంపెదము.

శివసింహు — చక్రవర్తియు నిరణరంగమునకు వచ్చుచున్నాడా?

దుర్గా—ఔను. చిత్తూరు, మంగిళగిఘాదిదుర్గములు చక్రవర్తి వశము లయ్యెను. రాణావారు తమసేనలను పర్వతప్రదేశముల నడపించుకొని వచ్చుచున్నారు.

ముకుంద—మహారాణి యెచ్చట?

దుర్గా—ఆయమ మార్వాడ దేశమునుండి పెక్కు సైన్యములతో మీవారునకు వచ్చుచున్నది. ఇఁక మీరు భోజనాదికముల

నొసర్చి నిజకార్యములందు మేలుకువఁగల్గి మెలంగుచుం పొందు!

(శివముకుందులు నిష్క్రమింతురు.)

దుర్గా—(స్వగతమున) ఆహా! పరమేశ్వరా! ఏమి, నీసృష్టివైచిత్ర్యము! బహుకాలమునకుఁ దిరుగ మీవాన్ మార్వాడదేశము లేకీభవించినవి. ఈసంఘభావము శుభసూచకముగ నున్నది. గణనాతీతములగు మొగల్ సైన్యములు నతిస్వల్పసంఖ్యగల నాసైన్యములతో గెలువలేనేమో యను నిరాశతో నుంటిని; కాని, యానిరాశాంధకారమును భేదించుటకు, మీవాన్ మార్వాడదేశముల యైకమత్య మను నాశాదీపకళిక కాన నగుచున్నది. కానిమ్ము. ప్రయత్నించి, దీని పరిణామ మెట్లుండునో చూచెదఁగాక! ఉభయదేశసైన్యములను నాశక్తికొలంది ప్రేరేపించెదఁగాక.

మ. సమరోత్సేక విజృంభణంబున నిరాశాదౌర్బల్యోద్రేక వి
క్రమముం బెల్లడిఁజేసి మ్లేచ్ఛకదళీ కాంతారవిచ్ఛేదన
క్రమఘాటీఁ బ్రకటించి, హైందవ జనశ్రీఖ్యాతి స్థాపింపఁ బూ
ర్వము పోరాడిన వీరులం దలఁచి మాతృప్రేమకల్పమ్మునం జూపెదన్

జయ్. జన్మభూమికిజయ్.　　　(ప్రస్థానము.)

తృతీయదృశ్యము.

రాణా రాజసింహుని యాలోచనామందిరము.

[జోధపురపట్టమహిషియు, దుర్గాదాసాదిరాజపుత్ర నాయకులు గణము నుచితాసనాసీనులైయుందురు.]

విక్రమ—సమ్ముఖయుద్ధమున మొగల్ సైన్యము నెదుర్కొనిన బాగుగనుండునని తలంచుచున్నాను.

రాణా—అసంఖ్యాతములగు మొగల్ సైన్యములను సమ్ముఖయుద్ధమున నెదుర్కొనుట సాహస మని చెప్పఁగలను.

గోపీ—మన స్వల్పసైన్యముల ననేకవిభాగములుగఁ జేసి శత్రువుల మార్గముల నరికట్టుట యుక్తిసంగతమని నాతలంపు.

రాణా—గరీబ్ దాస్! పర్వతప్రదేశములంగల ప్రతిగృహమును, ప్రతిమార్గమును నీవు బాగుగ నెఱుంగుదువు. నీయభిప్రాయ మేమియో తెలుపఁగోరెదను.

గరీబ్—రాణా! శత్రుసైన్యములను పర్వతప్రదేశములఁ జొరనిండు. ఆసేనలన్నియు నాపథములనుండి బయటికివచ్చుట కవకాశ ముండదు. అపుడు మనము వారి నాక్రమింపవచ్చును.

రాణా—(అందఱనుద్దేశించి) ఈపద్ధతికి మీరు సమ్మతింతురా?

అందఱు—ఆహా! తప్పక సమ్మతింతుము.

రాణా—రాణీ! నీయభిప్రాయ మేమి?

రాణీ—అందఱియభిప్రాయమే నాయభిప్రాయము. మీ రీయుద్ధమునఁ బాల్గొనరా యేమి?

రాణా—మహారాణీ! శత్రుసైన్యములు మూఁడు విభాగములై మూఁడుమార్గముల మనల నెదుర్కొనుచున్నవి. మొదటిది అక్బరుయధీనమున ఉదయపురమార్గమున నున్నది. రెండవవిభాగమునకు దిలేర్ ఖాను డధినాయకుండై దేసూరీపథమున వేచియున్నాఁడు. దేబారీపథమున స్వయముగఁ జక్రవర్తియే సేనాసమేతుఁడై యున్నాఁడు; కావున నేను మీతో నేకీభవించుట కవకాశము లేదు.

రాణీ—అయినచో నేను నాసేనలలోఁ జక్రవర్తి నెదుర్కొనఁబోవుదును. మీ రేమందురు?

రాణా—గణనాతీత మగుసైన్యముతో వచ్చుచున్న పాదుషాను నెదు
ర్కొనుట యుపాయకరము. ఏమి దుర్గాదాస్!

దుర్గా — చిత్తము ప్రభువులు సెలవిచ్చినది నిక్కువమే?

రాణా—అయినచో నీయుభయసైన్యముల కధినాయకునిగా నెవనిని
నియమింపవలయును?

అందఱు—(ఏకగ్రీవముగ) ఏమీ! ఏమహాత్ముని నామశ్రవణ
మాత్రాన శత్రువులగుండియలు ఝల్లుమనునో, ఏపరమపురు
షునియాజ్ఞ నుల్లంఘింప, నోరులేని జంతుజాలముసహిత మొ
ల్లకుండునో, యట్టి యనుపమానబలపరాక్రముఁ డగు దుర్గా
దాసుఁడుండ, నన్యులెవ్వ రీయుభయదేశసైన్యముల కధ్యక్షుఁ
డు కాసమర్థుఁడు?

రాణా — దుర్గాదాసవీరాగ్రణీ!

మ॥ పరభూమీధనరాజహంసలకు శ్యేనశ్రేణి గాఁ దుల్యమై
గరళగ్రీవ విలోచనా నలశిఖాకారంబునం గ్రాలి, నీ
కరముం బట్టి, సమస్తవైరి కదళీకాంతారసంహార భీ
కరకార్యాచరణంబునన్ మెలఁగు నీఖడ్గంబు వ్యాపించుతన్.

[అంత రాణాప్రథమపుత్రుఁడగు భీమసింహుని ప్రవేశము.]

భీమ — (తండ్రికభివందనము లాచరించినపిదప మిగిలినవారికి నమ
స్కారము చేయును.)

రాణా—(కన్నీరుకార్చుచు) నాయనా! రమ్ము! నిన్నుఁ జేరఁబిల
చుటకు నైన నాకధికారము లేదు. ఔను. నారాజ్యమునుండి
నిన్ను పాఱఁదోలినపిమ్మట, నిన్నుఁ బిలచుటకైన నా కధి
కారమెక్కడిది?

భీమ—తండ్రీ! అధికారము లేదనియా పలుకుచున్నారు? పరదేశ
ములందు నివసించుచుంటి ననుమాటయే కాని, రాజ్యింపబవల్లు

సుషుప్త్యవస్థయందేమి, జాగ్రదవస్థయందేమి, భోజనసమయమునందేమి, నిరంతరము నాదేశము - ఆ మీవారుభూమియందలి ఘనశైలమాలలు - యాటవికప్రదేశములు - సమస్తము నాకన్నులయెదుటనే తాండవమాడుచుండెడివి. అట్టి నా జన్మభూమికి ముప్పువాటిల్లినపుడు దాని నాపదలనుండి విముక్తిఁబొందఁజేయుట నావిధి కావున, మీరు వర్తమానముఁ బంపిన వెంటనే బయలుదేఱి వచ్చినాఁడను. భవదభీష్టములను తీర్ప ప్రాణత్యాగమునైనఁ జేయుట నావిధి. ఇట్టి సందర్భమున నన్నుఁ జేరఁడి పిలుచుటకు మీకధికారము లేదని పలుకుట న్యాయము కాదు.

[ఆసనమునుండి లేచి రాజసింహుఁడు పుత్రుని కౌఁగలించుకొనును. ఆసమయమున నతని ద్వితీయపుత్రుఁ డగు జయసింహుఁడు ప్రవేశించును.]

రాణా—(ఆశ్చర్యమున) జయసింహుఁడా!

జయ—(కోపోద్దీపితుఁడై) తండ్రీ! నీ వింతపక్షపాతముగలవాఁడవని నేనెఱుఁగకపోతిని. నీ ద్వితీయపుత్రుఁడు సజీవుఁడై యుండఁగ, వాని దేహమున ప్రాణనాశమునందును, క్షత్రియరక్తము ప్రవహించుచుండ, మాతృదేశరక్షణార్థము, దూరముననున్న తనయునికి వర్తమాన మంపి, నా కావార్త లేశమైనను తెలియఁ బఱుపకుండుట పక్షపాతము కాదా—యన్యాయము కాదా?

(అని నిష్క్రమించును.)

రాణా—(సామంతులతో) చూచితిరా, సామంతులారా! విషయలోలుండై రాజకార్యములవంక నెన్నఁడును తిరిగిచూడని జయసింహుఁడీ యుద్ధమునఁ బాల్గొనఁడని యూహించి, భీమునకు

వర్తమానముఁబంపు, నాపై నెట్టియుపవాదమును మోపెనో చూతువు! భీమా! తక్షణము రాజ్యమును విడిపొమ్ము!

భీమ - మాతృభూమికి జయ్! (అనుచు నిష్క్రమించును.)

రాణా—(ఆదరమున జోహారునంగీకరించి, స్వగతము) సరస్వతీ! నీనైపుణ్యముచే జయసింహు నుత్తేజితుని గావింపఁజాలితివి. ప్రశాంతము నుచ్చుకొంటివి. నివురుగప్పిన నిప్పువలె వానిలో నణగియుండిన యుద్ధోత్సాహమును ప్రజ్వలింపఁజేసిన నీచాతుర్యమునకే నిత్యము సంతోషించితిని. కాని వాడు తిరిగి కనుల మాయలలో బడకుండఁ గాచుకొనుము.

(నిష్క్రమించును.)

చతుర్థదృశ్యము.

చిత్తూరు సమీప కాననప్రదేశము.

[ఔరంగజేబు—దిలేర్‌ఖాను—చక్రవర్తికుమారుడగు ఆజిమ్-శ్యామసింహుడు నిల్చియుందురు.]

ఔరం—దిలేర్‌ఖాన్! ఈ యుద్ధమున నీవు సైతము నోడిపోతివా?

దిలేర్—నే నోడుటయ కాక సమస్తమును గోల్పోతిని.

ఔరం—అక్బరు సమాచార మేమైన తెలిసికొంటివా?

దిలేర్—అతనిఁగూర్చి నేను మిక్కిలి యశుభమును వింటిని. ఆరావళీపర్వతప్రాంతమున నతఁడు రాణావారి రెండవకుమారుఁడగు జయసింహుని హస్తగతుడై బందీగా కొనిపోఁబడినాడట!

ఔరం—బందీగా కొనిపోబడెనా! హిందూస్థానమునకుఁ గాబోవు సామ్రాట్టగు అక్బర్ రాజపుత్రుల హస్తగతుఁడయ్యెనా?

అజిం — (స్వగతము) ఏమీ! హిందూస్థానమునకు గాబోవు చక్రవర్తి అక్బరా? నేఁడొక నూతనాంశము వెల్లడియైనది.

దిలేర్ — శ్రీవారుకూడ పరాజితులై 'దోబాని'ని విడచి చిత్తూరుమార్గము నాశ్రయించిన ట్లున్నది.

ఔరం — దిలేర్! రాఠోర్ సేనాపతియగు దుర్గాదాసు నన్నోడించి, నాసర్వమును గైకొని, తుదకు నాకుఁ బ్రాణాధిక యగు బేగమును కూడ నెత్తుకొనిపోయెను.

చం॥ హయగతిఁ జేగుదెంచి మన యాశ్వికులన్ దునుమాడి యుగ్రుఁడై
జయ మనియార్చి పేర్చి యొక సక్కెము లాడి "మదీయరాజ్ఞికిన్
బ్రియయిది"యంచు నన్ గవిసి బేగము వేగమునన్ హరించి ని
ర్భయముగ స్వేచ్ఛఁ బోయె నతఁ డేమనఁ? వానిపరాక్రమ మింత యొప్పునే.

దిలేర్ — జహాఁపనా! దాని కేల వగవ నేటికి? బహుప్రయత్నముచే నీ భార్యామణి మరల సులభముగ ఢిల్లీని చేరఁగలుగును.

ఔరం — ఈయవమానము తోడ ఢిల్లీకిఁ బోవుటయా? అసంభవము! ఈదుఃఖసమయమున నీవు పరిహాసము లాడకుము. మొగలుల కెన్నఁడు నిట్టియవమానము...

దిలేర్ — మీవలనఁ దప్ప మఱియెవ్వరివలనను సంభవించుట లేదు.

ఔరం — నావలనఁ గాదు. ఇందుకు నీవే కారణము. దౌర్భాగ్యవశమున నేఁడు మాసేనలకు నీ వధిపతివగుటవలన నవమానము సంభవించినది. యశ్వంతసింహుఁడే బ్రతికియున్నచో......

దిలేర్ — శ్రీవారు భవిష్యత్తు నించుక యాలోచించియున్నచో, యశ్వంతసింహుఁడు జీవించియుండెడివాఁడు.

ఔరం — దిలేర్ఖాన్! ఏమనుచుంటివి?

దిలేర్ — జనాబ్! నిశ్చయముగ పలుకుచున్నాను. వినుడు. వీరమల్ టోడర్మల్, భగవాన్దాసాది మహావీరుల భుజాశక్తిచే

నార్జింపబడిన యీ మొగల్ సామ్రాజ్యమును, ఆత్మాభిమానమును త్యజించి, దేశద్రోహు లయినట్టి శ్యామసింహునివంటి కుటిలాత్ములను స్నేహితులుగఁ జేసికొని, కునీతిని రాజ్యపరిపాలన మొనరించుచున్న తమరు ధ్వంస మొనరించుచున్నారు. జనాబ్ ! ఇకనైన మేల్కాంచి, యజ్ఞానతిమిరమును జ్ఞానదీపికచే నశింపఁజేసి, హిందూమహమ్మదీయులను సమభావము నవలంబింపుడు. మీ కేమియు భయముండదు. అట్లుకాక, మీ దుశ్చేష్టల సింకను మానకేని, పేరుప్రఖ్యాతులు లేక నశింతురు. మీ శ్రేయోభిలాషినై నిర్భయముగఁ జెప్పవలసి వచ్చిన నాపలుకు లాలించిన మేలగును.

ఔరం— దిలేర్ ఖాన్ ! ఆవిషయమును గూర్చి బాగుగ నాలోచింతము. ప్రస్తుతము నే నస్వస్థచిత్తుఁడనై యున్నాను. పోయి విశ్రమించెదను.

(నిష్క్రమించును.)

ఆజిం— (అస్పష్టముగ) అక్బరు భావిచక్రవర్తియగునా? ఎన్నటికిని గానీయను. (అని కన్నుగ్గఁజేయును.)

దిలేర్—షాజాదా! ఏమియోచించుచున్నారు?

ఆజిం— ఆసంగతిని మీతో జెప్పకూడదు.

(అనుచు త్వరితగతిని నిర్గమించెను.)

[అక్బరు ప్రవేశించును.]

శ్యామ— బందగీ, షాజాదా!

దిలేర్—షాజాదా! మీరు శత్రువులచే ఖైదీగాఁ గొనిపోబడినారని వింటినే. అది యసత్యమా, యేమి?

అక్బర్— (నతమస్తకుండై) అసత్య మెట్లగును?

దిలేర్—సైన్యమును తప్పించుకొనివచ్చితిరా?

అక్బర్—లేదు. ఆహా! రాజపుత్రజాతీ! ఏమి నీ దయాశీలత! ఏమి నీ శాంతస్వభావము! (దిలేరువంక తిరిగి) సేనానాయక! పంజరములోని చిలుకవలె నే నాపర్వతమార్గములఁ జిక్కి, ససైన్యముగ నిరాహారుఁడనై చావనున్న సమయమున, జయసింహుడు తండ్రిపంపున నాకాహారము భోజనాదులఁ దెచ్చి, నన్ను క్షమించి విడచినాఁడు. అంతకంటె నేమికావలయును?

దిలేర్—ప్రాణములతో స్వగృహమును చేరితి నని యానందమొందుచుంటిరా? ఛీ! ఛీ! లోనికిబొండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

పంచమదృశ్యము.

రాజపుత్రశిబిరము.

[జోధపురరాణీ—రాణాయు నుపవిష్టులై యుందురు—సామంతగణము తన్నుపరివేష్టించియుండ, మొగల్‌సామ్రాజ్యపతాకమును ధరించి దుర్గాదాసు నిలువఁబడియుండును.]

రాణా—మొగలులను మీవారునుండి పారద్రోలి రాజపుత్రుల నుద్ధరించినందులకు, దుర్గాదాసునకు నాధన్యవాదములు.

రాణీ—మదభిప్రాయానుసారము, నా వైరియగు గుల్నారును బంధించి తీసికొనివచ్చిన దుర్గాదాసుఋణమును నేను తీర్చుకొనఁజాలను.

రాణా—ఏమీ! దుర్గాదాస్! గుల్నారును తత్క్షణమును విడువక దీనికొనివచ్చితివా?

దుర్గా—రాణా! నేను సేనానాయకుడను మాత్రమే. యుద్ధభూ

మని శతుృవులఁ గెల్చుటయు, వారినిపట్టి రాజుల కప్పగించు టయు నావిధి. వారిని విడిచిపెట్టుభారము మీయది.

రాజా—శత్రుణము పోయి, గుల్నారును సగౌరవముగ పాదుషా చెంతకుఁ బంపివేయుము.

రాణి—అ ట్లేలచేయవలయును?

రాజా—అంతఃపురనారీజనముతో మనకేమి ప్రయోజనము? అదియుంగాక యబలలను నేను శిక్షింపను.

రాణి—రాజా! ఈ ఘోరయుద్ధ మెందులకు సంభవించెనో, నేను మిమ్ముల నేల శరణుజొచ్చితినో, ఈయుద్ధమున నేను గుల్నారు హస్తగతనై యుండినచో నామె నన్నేమిచేసియుండునో, బాగుగ నాలోచింపుడు. నే నామెను శిక్షింపక విడువను.

రాజా—శిక్షించుటయా!!

రాణి—ఔను. ఏ పాపాత్మురాలు నన్ను గుట్టలనక, పుట్టలనక, రాత్రింబవళ్ళనక, యెండవానలనక, యొకచోటనుండి మరి యొకస్థలమునకు భిక్షుకురాలివలె త్రిప్పించెనో, రాజసహాపిణియగు నేస్త్రీ నాపతి పుత్రులఁ జంపించెనో, యట్టి గుల్నారుబీగమును శిక్షించెదను.

రాజా – ఎట్టిశిక్షను విధింప సమకట్టితివి? ధర్మాధర్మముల విచారించి పాపులకు శిక్షనొసంగువాఁ డొకఁడున్నాఁడుకదా! వానికృపవలన నధర్మమెన్నటికైన నాశమొందును. వేగిరపడక శాంతి వహించుము.

రాణి.—రాజా! ఎట్టిశిక్షను విధించవలయునో నే నాలోచించి వచ్చితిని. ఆమె ప్రతియంగమునందు సూదులఁ గుచ్చించెదను,

నాకు తృప్తిలేదు. ధగధగమని మండు దావానలమున జీవములన్ని నాకొరకు శోషించినను నాకు సంతృప్తికలుగదు. ఆలోచించి, యెట్టిశిక్షనొసంగవలెనో తెలిపెదను.

పాపులకు శిక్ష నొసగువారు కొందరున్నారు. నిజమే. అరక్షకులున్నారు. వజ్రాఘాతి యొక్క నిరుపేదపైనే కాక, ధనవంతులపైనికూడ పడుచున్నది. దావానల మొక్క పేదవాని కుటీరమునే గాక ధనికులసౌధములను ధ్వంసముచేయుచున్నది. మహానిల మొక్క మొలకలనే గాదు, ఘనమహీరుహములను పెల్లగించుచున్నది. ధర్మాధర్మవిచక్షణ యెక్కడ? లేదెక్కడ? అది మొట్టమొదట దుర్బలుల - న్యాయపరుల - కుత్తుకలనే పిసుకును.

రాణా! ఎన్నటికైన నధర్మము నాశమొందును. ఎప్పుడు నాశమొందును? ఎంతదనుక వేచియుండగలము? సరళస్వభావులు శత్రుల నాశ్రయించుచున్నారు. దేవతలు వారినంక చూడనైన చూడరు. సత్య మనృతముయొక్క దాసియైయున్నది; కాని యనృతమునకు దయరాదు. న్యాయ మన్యాయముచే చిరకాలమునుండియు కొరాసుచుండియు - నొందుచున్నది. పురాతనమగు - భగ్నమగు ధర్మమందిరమున - నధర్మమనెడు జయభేరి మ్రోగుచున్నది. ఇంక నెప్పుడు ధర్మస్థాపనమగును? ఎంతవఱకు వేచియుండగలము?

రాణా — ఏమైనను సరే, స్త్రీని శిక్షించుటకు నేను సమ్మతింపను.
దుర్గాదాస్! తక్షణము బేగమును ఢిల్లీకి బంపివేయుము!

రాణి — దుర్గాదాస్! నీవు నాభృత్యుడవు కాని, రాణావారి భృత్యుడవు కావుసుమీ!

దుర్గా — అట్లుకాదు. ఈయుద్ధమున మే మందఱము రాణావారిసేవకులమే. వారు చెప్పినట్లు నడచుకొనక తీరదు.

రాణి—(కొంతదనుక మౌనము వహించి పిదప) రాణా ! నాతప్పు క్షమించుడు ! ఉద్రేకపూరితహృదయనై యట్లంటిని. క్షమించుడు! కాని, యీనాటివఱకునునో వేదనను- గాఢమగునా యుత్సాహమును బాగుగ తెలిసికొని, గీతమును నాసముఖమున నిలువనిత్తురేని, యామెను విచారించి విడచిపుచ్చెదను.

రాణా—అట్లేకానిమ్ము. (సేవకుని, బేగమును తెమ్మని యాజ్ఞాపించును. వాడు రయమునపోయి బేగముతో ప్రవేశించును.)

రాణి—(గుల్నార్‌తో) బేగముగారూ మీకు సలాం !

గుల్నా—జోధపురరాణివా ?

రాణి—ఔను. ఇంతలోనే మరచితివా ? నాపతి పుత్రులనుమించి, దాహముతీరకుంటచే, నన్నును, నాపసిపాపను చంపుటకై పాదుషాచేత నీమహానాటకమును నాటించిన నీవు, నన్ను, ఇంతలో మఱచితివా ? పాపము !! ముక్కరాలవే ?

గుల్నా—(దుర్గాదాసు నవలోకించి) ఇతడేనా, దుర్గాదాస్ ! నన్నిచ్చటికేల తీసికొనివచ్చినారు ?

దుర్గా—నేనే దుర్గాదాసును. విచారణ మొనరించుటకు తీసికొని వచ్చితిమి.

గుల్నా—ఎవరియెదుట ?

రాణి—నాసముఖమున "చింతచచ్చినను పుల్లచావలే" దన్నట్లు పలుకు లింకను గాంభీర్యముగ నున్నవే! దుర్గాదాసువంక తీవ్రదృష్టుల నిగుడించుచున్నావేమి? "ఈతుచ్ఛుడు నన్ను బంధించునంతటివాడా" యని యోచించుచున్నావా యేమి ?

గుల్నా—నేను మీవారైదిని. ఏమిచేయ నుద్దేశించియున్నారో చేయవచ్చును.

రాణి — ఈయుద్ధమున నేనే నీచేతఁ జిక్కియుండిన, నీవు నా కెట్టి శిక్షను విధించియుందువు ?

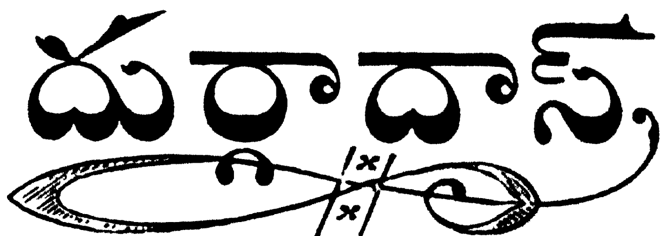
గుల్నా—నాపాదోదకమును నీచేఁ ద్రావించియుందును.

రాణి నీవు నాఖైదీవి. నిన్ను నాయిష్టమువచ్చిన శిక్షకుఁ బాత్రురాలినిఁజేయ సమర్థురాలనైనను, నిన్ను క్షమించి విడిచిపుచ్చుచున్నాను. ఇది మాధర్మము. పొమ్ము !!

(ఒకసేవకుఁడు గుల్నారును శృంఖలావిముక్తఁ గావించి, యానలకుఁ గొంపోవును.)

శ్రీ

తృతీయాంకము.

ప్రథమదృశ్యము.

స్థలి: రాజప్రాసాద పశ్చాద్భాగమునను్న ప్రమదావనము.

[సేనానాయకుండు, తహాబరును, యువరాజగు అక్బరును మాట్లాడుచుందురు]

తహాబర్ — తుదకు మీ రాభూధరమధ్యప్రదేశమున, బోనులో బడిన యెలుకవలె నటునిటుం దిరుగుచుండగ, పర్వతాగ్రముల నున్న రాజపుత్రులు మిమ్ములంగని పరిహాసమాడిరి కాంబోలు!

అక్బర్ — నేను తండ్రియాజ్ఞానుసార మాపర్వతములనుండి నా సైన్యములను తీసికొనిపోవుచుండ, నాకొకసందు కానవయ్యెను. ఆ మార్గమునంబడి కొంతదూర మేగునప్పటికి కావలకుం బోవుటకు మార్గము లేకుండెను. అందిరువురుమానవులు వరుసను నిలువబడుటకైన వీలు లేకుండెను. మరల వచ్చినదారినే పోవుద మని యత్నింపగా నాత్రోవయు నరికట్టంబడెను.

[ఆజిమ్ ప్రవేశించును]

ఆజిమ్—అక్బర్! నీ వీవార్తను వింటివా?

అక్బర్—ఏమది?

ఆజిం—మీవారుయుద్ధమునందు నీ వోడిపోతివని, తండ్రిగారు నీపై మిగుల కోపించుచున్నారు.

అక్బర్—అయిన నన్నేమందురు? నేనొక్కడనే యోడిపోతినా? సేనానాయకుండగు దిలేర్‌ఖాను......

ఆజిం—అతనిపై నెక్కుడు తండ్రిగారమితక్రోధమును వహించి యున్నారు.

అక్బర్—మరి తండ్రిగారో? నీవో? మీరందఱును విజయము గాంచినారు కాబోలు?

ఆజిం—నేను యుద్ధముచేసి పరాజితుండనైతిని.

అక్బర్—నేనో?

ఆజిం—నీవు సదావిషయలంపటుండవై రణవిద్యానభిజ్ఞుండవైతివని నాన్నగారనుచున్నారు.

అక్బర్—అయిన నన్నేమిచేయనుందురు? నేను విషయలంపటుండను—భీరువును—అయిన నేమాయె?

ఆజిం—ఏమియునులేదు; కాని భాతృభావమున నీకు బోధచేయుచున్నాను వినుము. నీపై నత్యంతకృద్ధుండైయున్న తండ్రికంటఁ బడకుండుట నీకు శ్రేయస్కరము.

(అని నిర్గమించును.)

తహవర్—కుమారా! పరిస్థితులేమియు బాగుగాలేవు. యుద్ధమున నీ యపజయము మనస్థముకుఁ గారణభూతమగునని తోచుచున్నది.

అక్బర్—అదెట్లు?

తహాబర్—నీకుఁ జక్రవర్తిత్వము సంప్రాప్తించుననెడు మహదాశయుం డెడిదికదా! ఇప్పు డది భగ్నముకానున్నది.

అక్బర్—అయినచో నన్యుఁడెవఁడు చక్రవర్తి కాఁగలవాఁడు?

తహా—ఆజిం సంభాషణమును బట్టి యోచింపగా నతడే భావిచక్రవర్తియని తెల్లమగుచున్నది.

అక్బ—ఔను. తండ్రిగారును, ఆజిమును, గుల్నారునుసహిత మోడిపోయిన మహావీరులు. రాజపుత్రులు పరమకారుణికులు కావున నాతోను విడిచిపెట్టిరి. కాని.......

తహా—ఆజమ్ పరాజితుడగుట నిజమేయైనను అపరాజయము తండ్రిగారిది కారణము. అతడు తండ్రిగారియధీనమున బోరాడెను. కావున కుమారు నేమియు ననఁజాలఁడు. మీరు స్వయముగ సేనాధిపత్యమును వహించి, యపజయము నొందితిరి కావున, తండ్రికి, మిమ్ముల నిందించుట కవకాశము చిక్కెను.

అక్బ—మఱియొక కారణము గలదు. నావలె మద్యపానరతుఁడుకాక, ఆజము దినమున పదిపర్యాయములు నమాజుచేయుచుఁ దండ్రిగారిని సంప్రీతులఁ జేసికొనినాడు. నన్నుఁబోలె నృత్యగీతాదులం దభిరక్తి లేనివాఁడు కావున తండ్రికిఁ బ్రేమపాత్రుఁడైనాఁడు.

తహా—ఆజమువలెఁ బ్రవర్తించుటకు మీరు గలప్రయత్నింపఁ గూడదు?

అక్బ—రాజ్యపరిత్యాగమున కొడంబడుదును కాని, యానీచునివలె సురను- వేశ్యను- గానమును విడిచిపెట్టను.

తహా—మాటలాడకుఁడు. పాదుషావా రిచ్చటికే తెంచుచున్నారు.

(తండ్రినిగాంచియు, నక్బరలజ్జాభావమున నిష్క్రమించును.)

[దిలేల్‌ఖానుతోఁ జక్రవర్తి ప్రవేశించును.]

ఔరం—ఆహా! సమస్తమును గోల్పోవుచున్నానే! మీవారు యుద్ధమున నపజయమే కాక, మఱల దుర్గాదాసు ఝాలాంవారిని గలుసుకొనెనా? పురమండలమున, సుజల్ దాస్ రోంహాలుల నోడించెనా?

దిలే—జహాఁపనా! మనవారి నోడించుటయే కాదు. ఖురానాది పురాణగ్రంథములను కాల్చివేయుచున్నారు. మసీదులను భగ్నము గావించుచున్నారు. శ్రీవారు నిజమతప్రచారమునకై హిందువుల నెన్నికష్టముల పాలొనరించిరో, యంతకు పెక్కురెట్లు మహమ్మదీయు లిపు డనుభవించుచున్నారు.

ఔరం—ఏమీ! మతధర్మములపై సైతము నత్యాచార మొనరించు చున్నారా?

దిలే—ఈవిషయమున శ్రీవారే వారికిఁ బ్రథమోపదేశికులు. ప్రభువువారు జిజియాపన్నును విధించక, వారిని సమభావమున నేలినచో, రెండుజాతులును భద్రముగ నుండవచ్చును.

ఔరం—(పండ్లు కొఱుకుచు) నాకంఠమున ప్రాణము లున్నంత దనుక ముసల్మానులు ముసల్మానులే! హిందువులు హిందువులే. తహాబర్! వెంటనే నీవు కొంతసేనను తీసికొని మార్వాడదేశముపై దండెత్తవలెను. అక్బరును కూడ నాకార్యమందు నియమించితిని. ఈయుద్ధమున నీవు విజయము పొందవేని నీకుత్తుక నుత్తరించి, కాకులకు గ్రద్దలకు నీమాంసఖండముల వెదఁజల్లుదును. ఇది నాచరమప్రయత్నము.

(నిష్క్రమించును.)

తహా—దిలేర్! దీనికి మీ రేమందురు?

దిలే.—మీవారియుద్ధమున నాకుఁ బ్రియశ్చిత్తమైనది. మీ రొక సారి మార్వాడయుద్ధమును పరీక్షించి చూడుఁడు. రండు. రండు. సావధానముగఁ బ్రసంగించుకొనవచ్చును.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయదృశ్యము.

ఢిల్లీరాజప్రాసాదాంతఃపురమందు గుల్నారు నివసించుగది.

[ఏకాకినియై, గుల్నారు కూర్చుండును.]

గుల్నారు.—

శా. నీమోముంగని చంద్రబింబ మని వర్ణింపఁగ కళంకంబులే
దేనాత్రెంబును, దివ్యమూర్తివగు ని న్నేరీతి వర్ణింతు? నన్
వ్యామోహాంబుధినుండి ప్రోవఁదగదే ప్రాణేశ! ప్రేమించి,యీ
రామారత్నముఁ గౌఁగిలించి రతిసామ్రాజ్యంబుఁ బాలింపవే.

ఆహా! ఆవిశాలవక్షస్థలము- ఆయున్నతప్రశస్త లలాటఫలకము-ఆజాను లంబితబాహుద్వయము- ఆశరీరసౌందర్యమును సంతతము నాకంట్లయెదుట నాదివ్యమూర్తి తాండవమాడుచునే యున్నది. దుర్గాదాస్! ఒకటేని నీకు తక్కువగ, నీయందు ద్వాత్రింశల్లక్షణములును పొడసూపుచున్నవి. దివ్యమంగళమూర్తీ! ఈమొగల్ సామ్రాజ్య మంతయు నెవరివలలుబడిలోనున్నదో తెలిసికొంటివా? ఏస్త్రీముఖావలోకనమున నెట్టి జితేంద్రియుండైనను చలించిపోవునో, ఏయబలాకరస్పర్శముచే నొకటి విరాగియైనను సరాగియగునో, ఏలలనాసందర్శనాలాభమునకై చక్రవర్తులవంటివారు భగీరథప్రయత్నముల చేయుచున్నారో, ఏనారీమణి సౌందర్యావలోకనమున, [illegible] పుత్రునింబోలు బ్రహ్మచారులు ముగ్ధులై కృపాకటాక్ష

భిక్షకై యత్నించితులగుదురో, ఏభామారత్న శరీరవిద్యుల్ల
తాకాంతి ప్రసరణమునకుఁ గాముకపురుషులు కనుల మో
డ్చెదరో, యట్టి గుల్నారు నేఁడీసమస్తసామ్రాజ్యమును నిజే
చ్ఛానుసారము పాలింపుచున్నది. అట్టి నేను నీలావణ్యవాగు
రను తగుల్కొని, బయటకు రాఁజాలకున్నాను. మిగుల
వ్యథఁజెందుచున్నాను. నన్నుద్ధరింపరమ్ము! ఒక్కసారి నాకు
దర్శన మిమ్ము. ఆనాఁడు మీవారునుండి నన్ను భద్రముగ
ఢిల్లీని జేర్చితివి. నీ వతికారుణికుడవు. నీపొందుఁగోరి, నిద్రా
హారముల మాని, మదనశరదళితహృదయనై యున్న నన్నొక్క
సారి చూడుము. ఏమీ! సౌందర్యమున రతీసమానురాల
నగు నేను దైన్యమున నిన్నింతి వేడుకొన్నను పలికలుగకున్న
దా? నీహృదయము పాషాణముకంటె ఘనమై పోయెనే! ఛీ
ఛీ! ఇక దైన్యమును వహించుటవలన లాభములేదు. అనతికా
లమున నీదర్పము నణంచి, నిన్ను స్వాధీనపఱచుకొందును;
చూడుము.

[రజియా పాడుచుఁ బ్రవేశించును.]

రజి—ఓహో! అబ్బూజాన్! ఎన్నండు నొంటరిగ నుండుట కలవా
టుపడనిదానవు, నేఁడేకాకినివై, దీర్ఘాలోచనము చేయు
చున్నావేమి?

గుల్నా—కొన్నిదినములవఱకును నే నిట్లుండఁగోరెదను. ఆప్రసంగ
ముతో నీకు పనిలేదు; కాని, రజియా! ఆనాఁడుపాడినపాటను
మఱొక్కసారి వినుపింపుము—

రజి—ఓహో! సంగీతముపై నెంతశ్రద్ధ జనించెను? ఒక్కక్షణము
తాళుము. లోనికిపోయి వీణను తెచ్చెదను.

(లోనికిఁ బోవును.)

12/820

గుల్ — ఔరంగజేబ్ ! తక్షణము మార్వాడదేశమునకు నీసమస్త సైన్యములను బంపుము. ఈయుద్ధమున నాపాషాణహృదయుని జయించి, నాయెదుటకుఁ దీసికొనిరమ్ము.

(పటపరివర్తనము.)

తృతీయదృశ్యము.

[మార్వాడదేశసమీపపర్వతప్రదేశమున దుర్గాదాసుఁడును రాణా పెద్దకుమారుఁడగు భీమసింహుఁడు నిలుచుండి—దూరమున నున్న గ్రామమున జరుగుచున్న కోలాహలమును గాంచుచున్నారు.]

దుర్గా — భీమసింహా ! చక్రవర్తి తనసమస్తసైన్యములతోడను మార్వాడము నాక్రమించుచున్నాఁడు. ఈయుద్ధమున రాజపుత్రజాతి క్షీణించునో, యభ్యుదయము నొందునో తెలియఁగలదు. ఇది మనకు జీవన్మరణ సమస్య. వీరులందరు నీమహాసమరమునఁ బ్రాణముల నర్పింప నిశ్చయించుకొనవలెను.

భీమ — నే నందులకే వచ్చియున్నాను.

దుర్గా — శిశోదీయకులాగ్రణీ ! నీ బలపరాక్రమములును, నీ శౌర్యమును, స్వార్థత్యాగమును, చక్రవర్తికీయుద్ధమున సంపూర్ణముగఁ దెలియజేయవలెను.

భీమ — సేనాపతీ ! మీరు నిశ్చింతతో నుండుఁడు. నాకొఱకు- నా తండ్రికొఱకు- నారాజ్యముకొఱకును మదీయప్రాణముల నర్పింప సంసిద్ధుడనై యున్నాను. నన్ను విశ్వసింపుడు. మహారాణి యెచట ?

దుర్గా — యశ్వంతసింహుని మరణానంతరము విచ్ఛిన్నములై—భిన్నములై చెదరిపోయి, రణవిద్యను విస్మరించి యణఁగియుంటిమి!

యున్న సైన్యములను కూర్చుటకై, మార్వాడమందలి, ప్రతి నగరమున—ప్రత్యేక పట్టణమున—పల్లెల—నరణ్యములం బరిభ్రమించుచున్నది.

భీమ—నే నొకసారి యామెను చూడవలెను.

దుర్గా—ఇంకే యామెను చూడఁగలుగుదువు.

[సమర్దాస్ ప్రవేశించును.]

దుర్గా—నూతనవిషయములను సంగ్రహించితివా? దాదా!

సమ—ఔను. తహబ్బర్‌ఖాన్ పదివేలసైన్యములతో మార్వాడ మునకభిముఖముగ వచ్చుచున్నాడు. పిదప నక్బరు కొన్ని సైన్యములతో రానున్నాడు.

దుర్గా—చక్రవర్తి యెచ్చట?

సమర్—ఆతడు లక్షకుమించిన సేనలతో నజ్మీరునం దున్నాడు.

భీమ—సేనాపతీ! మనరాజ్యసైన్యసంఖ్య యెంత?

దుర్గా—మార్వాడదేశాధినాథుడు మరణించినపిదప, యోధవరుల లో బాలమంది వ్యవసాయాదికర్మలచే జీవనమును గడపుచు రణవిద్యను మఱచిపోయిరి. మఱికొంతమంది ప్రవాసముం జేయుచున్నారు. ఇపుడు మనసైన్యము ముప్పదివేలకు మించి యుండదు.

భీమ—అదిగో! మహారాణిగారు వచ్చుచున్నారు.

దుర్గా—ఔను. పోయి నమస్కరించుము.

భీమ—ఆహా! అదివ్యసుందరవిగ్రహమును—ఆనితంబలంబితకృష్ణ కేశ జాలమును—గాంభీర్యమును సూచించు వదనమండలము ను—విస్ఫూర్తిపము లట్లు విరాజిల్లుకాంతియుత మగుచక్షు ర్ద్వయమును కాంచిన ప్రతిమానవుడు నామెను మూర్తీభ వించిన భరతమాత యని భావింపకుందురా?

[భీమసింహునకును దుర్గాదాసునకును మధ్యను, రాణివచ్చి నిలచుండును. ఆమె వెనువెంట కొంతమందిమనుష్యు లుందురు.]

మను — మహారాణికి జై!

(రాణి యెత్తుగనున్న యాసనమున నిల్చి వీరుల నుద్దేశించి)

రాణి — మార్వాడదేశవాసులారా! నేను యశ్వంతసింహుని రాణిని. హిందూకుశపర్వతప్రాంతమున నౌరంగజేబుని పుణ్యమున నాస్వామియు, మీపాలకుండు నగు యశ్వంతసింహమహారాజు మరణ మొందెను. చక్రవర్తియే నాజ్యేష్ఠపుత్రుండగు పృథ్వీసింహునకు విషవస్త్రములం దొడగించి, వానిప్రాణములను దీసినవాఁడు. నేనును నాకనిష్ఠపుత్రుండు నగు అజితసింహుడును, మార్వాడమును కాపాడుటకు మిగిలియున్నాము. నే నీవిషయమున మీ సాహాయ్యముం గోరి వచ్చితి. మీరు రాజపుత్రులు—వీరులు—ఈదేశము మీయది. మీజన్మభూమి పరపదదళితమగుచుండుటను జూచి నిర్వీర్యులట్లు మిన్నకుందురా? లేక తద్విపిన్నాశము మహావీరులవలె రణరంగమున మీప్రాణముల నర్పింతురా? మార్వాడము నాక్రమించుకొనుటకు పాదుషా లక్షకుమించిన సేనలతో వచ్చుచున్నాఁడు.

మను — లక్షకధికమగు సైన్యముతో పోరాడుటయా? అసంభవము! అసంభవము!

రాణి — అసంభవమా! విదేశికులు మీపై నధికారముచేయుట కొప్పుకొనెదరా? పరదేశరాజులు మీస్వాతంత్ర్యమును చూఱకొనుట కిష్టపడెదరా? ఛీ! ఛీ! రజపుత్రజాతి కిది తగనిమాట. నాప్రభువు సజీవుండైయుండినచో మీ రట్లుపలుక సాహింపరు. ఆతనిమాటపై ననంఖ్యాకములగు కరవాలములు విజృం

ధించి యుండును. దూరముగ నాతనియశ్వము కనఁబడినతో డనే జయజయధ్వానము లాకసమున ప్రతిధ్వనించియుండును. ఆతని విధవను, స్త్రీమాతృగిరాల నగు నామాటను మీ రేల నాలకించెదరు! మీరు సాహస మొక్కఁడిది.

సీ. రిపుబాణములకు దు / ర్భేద్య మౌ కవచంబు
జయలక్ష్మి నివసించు / సారసంబు
తులలేని సుఖసూప / దల కాలవాలంబు
సకలకార్యంబుల / సాధనంబు
సంకల్పసిద్ధుల / సంగునాకకుజంబు
సిరికిఁ బాదలకుఁ బ్రి / త్యేదనంబు
సజ్జనుల్ నుతియించు / సత్కీర్తి సదనంబు
అఖిలగుణంబుల / కాకరంబు
గీ. హానిజలదంబుఁ దోలు ఝం / ఝానిలంబు,
అమలరణమార్గ శిక్షకా / చార్యకంబు
వీరనరులకు గౌరవ / కారణంబు
సకలరిపుచక్రవిలయంబు / సాహసంబు.

మం.తు—మహారాణి మమ్ము క్షమించునుగాక! మే మామెయాజ్ఞ నుల్లంఘింపము.

గా.శి—అట్లయిన, మేల్కొనుము! లెమ్ము. కరవాలము నెత్తుఁము! భయంకరసినదశ్రవణమున సర్పము పడగ నెత్తినట్లు లెండు! ఘోర మేఘగర్జనముచే, పర్వతకుహరముల లీనమైయున్న ప్రతిధ్వని మేల్కొనినట్లు లెండు! ఝంఝామారుతము వీచుటచే సముద్రమునందలి యల లుప్పొంగినట్లు మేల్కొనుడు! మీలోఁ గాంతివిహీనమై యణఁగియున్న శౌర్యానలమును జయభేరీస్వనవాతూలమున ప్రజ్వలింపఁ జేయుఁడు!

మను—మహారాణీ! అట్లే చేయ సంసిద్ధులము. ఈయుద్ధమందు జయముపొందెదమను నాశను త్యజించి, మరణమునకు సిద్ధముగ నుండవలెను.

రాణి—ఔను. స్వేచ్ఛకొఱకు—స్వదేశము నిమిత్తము—పరులకై—కర్తవ్యముకొఱకు మరణించువారు చిరస్వర్గమును పొందెదరు. మాతృభూమిపట్ల నభిమాన మున్నవారిని—స్వధర్మము నుద్ధరించు సంకల్పముం గలవారిని—స్వాతంత్ర్యముకొఱకు ప్రాణములం ద్యజించువారినే నేను 'రం' డని యాహ్వానించెదను. అట్టి యువారపురుషు లెవరైన గలరేని, కంఠమునెత్తి "మాతృభూమికీజయ్!" అని యొక్కసారి జయశబ్దమును మ్రోగింపుఁడు.

సీ. ప్రళయసంధ్యాకాల । భయదతాండవకేళి
కాలకంధరపాద । ఘట్టనములు
కబళితాఖిలజీవ । కల్పాంతకోద్దండ
బాహాదండద్వయా । స్ఫాలనములు
బ్రహ్మాండభాండార్ధ । రణకాలసంరంభ
దంభవరాహాది । జృంభణములు
నిర్ఘాతసంఘాత । విచ్ఛిన్నభూగర్భ
పర్జన్యభీషణ । గర్జనములు

గీ. ఆగ్రహోదగ్రభైరవ । విగ్రహోగ్ర
వదన గహ్వరజనిత భం । భం స్వనములు
ప్రణుత రసపుత్రవీర ని । ర్వక్రవిక్ర
మాహవక్రమంబునకుఁ దో । డౌనుగాక.

మ. దళితానంతదిగంతమై ఢణఢణం । ఢాణం ఢణధ్వానమై
ప్రళయాభీలపయోద నిష్ఠురరవ । ప్రారంభసంరంభతా

నిలయంబై, రిపురాజకర్ణయుగళీ । నిర్ఘోష నిర్ఘాతమై
చలితారాతివితానమైన రణవి । న్యాసంబు మోగింపుఁడీ.

[తెరలో రణభేరి]

అందఱు — మాతృభూమికి జంగ్ !

(నిష్క్రమింతురు.)

చతుర్థదృశ్యము.

[మార్వారున నొకగిరిదుర్గముచెంత, శిలానిర్మితమగు నొకవిస్తీర్ణ వేదికపై నుపవసించి, వినిర్మల, శీతల చంద్రికల ననుభవించుచుఁ గమలాజయసింహు లుపవిష్టులై యుందురు. కమల గానముచేయును.]

కమ—నాథా ! నాసంగీతము భవదీయకర్ణముల కింపుగ నున్నదను కొనియెదను.

జయ — లేకేమి ! నీమృదుమధురగాన మనెడు మోహనమంత్రము చేతనే గదా, స్వభుజాశక్తియందు, దిగంతవిశ్రాంతయశో వంతుఁడగు, రాజసింహునిపుత్రుఁడ నగు నేను, నిజమానుష మును గోల్పోయి, స్త్రీలోలుండ నను నిందకుఁ బాత్రుఁడ నైతిని !

కమ— (ఇంచుక కోపము నటించుచు) అంతటి దుర్మార్గురాల నగు నేను మీచెంత నుండుటకుఁ దగను. (లేచి పోవుచుండ జయ సింహుఁడామె చీరకొంగును బట్టుకొనును.)

జయ—కమలా ! నేను సత్యమును పలుకుచున్నాను. ఆగ్రహింపకుము. మార్వాడదేశమాతకు సంకటము చేకురెనని, తద్రక్షణమునకై తండ్రిగారు నన్ను రణరంగమునకుఁ బోవ నన్నాజ్ఞ యొసంగినను, నతనియాజ్ఞ నుల్లంఘించి, నిన్ను వీడి జం

మావంశమునకును మచ్చఁదెచ్చితిని. అహా! ఏమి నీమోహన మంత్రిప్రభావము !

[సరస్వతి ప్రవేశించును. కమల యామెనుచూచి యచటినుండి నిష్క్రమించును.]

సర—నాథా !

జయ—ఏమి, సరస్వతీ !

సర—మార్వాడయుద్ధపరిణామమును వింటిరా ?

జయ—లేదు. తెలియఁజెప్పుము.

సర—(వదనమున ఖేదచిహ్నములు పొడసూప హీనస్వరమున) మార్వాడదేశము విజయము గాంచెను ; కాని, మీసహోదరుఁడు భీమసింహుఁడు మృతిఁజెందెను.

జయ—(కన్నీరు కార్చుచు) హా! మహోదారవీరసింహా! భీమసింహా! స్వర్గధామమును చేరి సౌఖ్యమందుము !

సర—మఱి మీరో ?

జయ—సఖీ ! నాకు నరకప్రాప్తియని వేరుగఁ జెప్పవలెనా! అదిగో సమరదాసాదులిచ్చోట కేతెంచుచున్నారు. వారిని చూచుటకు నాకు కరము లజ్జ పొడముచున్నది. పోయెదను.

(సరస్వతీజయసింహులు నిష్క్రమింతురు.)

[రాజసింహుఁడు, జోధపురరాణి, సమరదాసుఁడును ప్రవేశింతురు.]

రాజ—రాణీ ! ఈస్థానము నలంకరింపుము. మాభీముఁడు సర్వదా యీవేదికపైనే కూర్చుండెడివాఁడు.

రాణి—రాజా ! భీమసింహుని పవిత్రచరిత్రము హిందూదేశవీరాగ్రేసరులచరిత్రములవలె స్వర్ణాక్షరముల లిఖింపఁదగినది.

రాజ—మా రెక్క భీమసింహుఁడు? ఇఁక నే నామరణము వాఁకిటి
కు వగచుచుఁ గాలము వెచ్చింపవలసినదే.

రాణి—క్షత్రియులకు రణక్షేత్రమునఁ జచ్చుటకంటె గౌరవనీయమగు విషయ మింకొకటి లేదు. భీమసింహుఁడు మత్పుత్రుఁడై, వేరొకమరణమును పొందియున్నచో, నేను దుఃఖించెదుదాననే, కాని యుద్ధమున ప్రాణములఁ గోల్పోయిన సంతానమునకై యింతగా దుఃఖింపవలసిన పనిలేదు.

రాజ—సమర్దాస్! మాభీముఁ డెట్లు యుద్ధ మొనరించెనో వర్ణింపుము! విని యానందించెదను.

సమ—రాణా! అట్టియుద్ధమును నే నెన్నఁడును చూచియుండలేదు. అది రాత్రిసమయము. ఆకసము నల్లని మేఘములచే నావరింపఁబడియుండెను. ఎడతెగని వర్షము కురియుచుండెను. విశ్వమంతయు నంధకారమున లీనమైపోయెను. అట్టి ఘోరాంధకారబంధురసమయమున భవత్పుత్రుఁడు, మే మెన్నిసారులు నిరోధించినను, లక్ష్యపెట్టక, పదివేలసైన్యములతో మొగలు శిబిరము నాక్రమించెను. శత్రుసైన్య మొకలక్షకంటె నధికము!

రాజ—తదుపరి?

రాణి—మాతృభూమికి జయ్! అటుతరువాత?

సమ—తదుపరి మాకు కరవాలముల ఝుంకారధ్వని వినవచ్చెను. ఆవెనుక తల్కరవాలసంఘర్షణజనితస్ఫులింగముల కాంతులు కానవచ్చెను. ఆకాంతిలేశముచే రుధిరప్లావితమగు రణరంగము మాకుఁ గన్పట్టెను. క్రమక్రమముగ శత్రువుల యార్తనాదములు మాకర్ణపుటముల సోకెను. అంతలో నానినదములు వర్షధారాధ్వనులలో లీనములయ్యెను.

రాజ—అలనాఁడు మాభీముఁడు "ప్రవాసము చేయుచున్నను, నా దేశమునకై ప్రాణదానముచేయు నేసిద్ధుఁడ" నని పలికెను. అటుపిమ్మట?

సమ—కొంతసేపటికి, ఇట్లు తాకాంతుల సాహాయ్యమున, మాకు రుద్రాకారుఁడై, తనపది వేలసైన్యములను, పదిలక్షలుగా తోఁచ శత్రువుల నదేపనిగ విచ్ఛేదముకావించుచున్న భీమసింహుఁడు కనఁబడెను. తోఁచనే నేను కొంతసైన్యముతో వానిసహాయ్యమునకై పోయి, శిబిరమును కేరి చూచుసరికి, మొగల్ సైన్యములు చెదఁరిపోవుచుండెను. శిబిరమున నెవ్వరును లేరు. రణక్షేత్రమును వెదుకగా భీమసింహుని మృతదేహము కాన్పించెను.

రాణా—హా! పుత్రా! హాపుత్ర! (మూర్ఛిల్లును.)

(అవనికాపతనము.)

పంచమదృశ్యము.

స్థానము:—మొగల్ శిబిరము.

[ఇరువురుబ్రాహ్మణులు సంభాషించుకొనుచున్నారు.]

మొదటిబ్రాహ్మణుఁడు—ఇదిగో! సూర్యనారాయణావధాన్లు! బహుకాలదరిశన మిప్పించేరు. తెల్లవారిలేవగానే మాకు మొదట మీముఖసందర్శనం ఔతున్నేది. అలాంటి దిన్నాళ్ళు వచ్చి మసముద్రంలోనే ఉండిపోవడంచూస్తే ఏదో విశేషం ఉన్నట్లు తోఁచుతుంది.

సూర్య—అన్నగారూ! మీరు పండితులుకాబట్టి కల్పనాచాతుర్యం చూపిస్తున్నారు కాని, విశేషా లేవున్నాయండీ? కొంచెం

సౌఖ్యంపల్లిమీద గన్నవరం వెళ్ళవలసివుండెను. అందుచేత ఆలస్యంఅయిపోయింది.

ముకటి — మీరన్నిసంగతులలోనూ జోక్యం కలిగించుకొంటారు. అదేమిటి, తిలకాయ తడువుకుంటున్నారేమిటి? ఔరంగజేబు మున్నందరినీ తురకాళ్ళను చేసేను; అందుకు విచారిస్తే లాభంలేదు. ఆమాటకేంగాని, దావామాటెత్తేరు. ఆదావా ఎవరెవరికి? రాజ్యంకోసం ఆజమున్నూ అక్బరున్నూ తగవులాడుకోలేదుకదా?

సూ—ఆఁ! బాగా జ్ఞప్తికి తెచ్చేరు. మార్వాడయుద్ధంలోకూడా, ఓడిపోయినందులకు, అక్బరుకున్నూ, తహాబరుఖానుకున్నూ కొంచెంరోజుల్లో కత్తులు దూసుకుంటాయని విన్నాను.

ము—మీరన్నమాట నాకు బోధపడలేదు.

సూ—ఔరంగజేబు అక్బరుని సింహాసనంమీద కూర్చుండబెట్టాలని అనుకున్నాడు; కాని ఇపుడు ఆజముకే రాజ్యం ఇస్తాడట! తహాబరుఖానుకు చెల్లెలపెళ్ళి చేస్తాడట!

ము—అయితే భయంలేదు లెండి. ఈసమయంలో వీళ్ళిద్దరూ దుర్గాదాసుని బ్రతిమాలుకుంటే మనబ్రాహ్మల్ని పీక్కుని తింటూన్న చక్రవర్తివంటివాళ్లని పదిమందిని ఒక చూపు చూసేస్తాడు. రాజపుత్రులతో ఈతురకముండాకొడుకులు యుద్ధం చేయగలరటండీ!

సూర్య—వాళ్ళకి మనం చెప్పాలి. దుర్గాదాసుదగ్గిరకప్పుడే అక్బరు [illegible]మైనాడట! మీరన్నమాటకి మాత్రం నేనొప్పుకోనండీ! రాజపుత్రులు తురకలతో రారు. వాళ్ళదంతా దొంగయుద్ధం.

మొ— అది దొంగయుద్ధం కాదండీ; అవన్నీ వాళ్లయుక్తులు. తురకల్ని బొగడ్డానికి మీరు నిజంగా భట్రాజులే సుమండీ!

సూ— ఏవిటో! హుడిసిస్తవని హారుకుంటూంటే నీకు నోటిదురుసు మహాంకా ప్రగా వుంది. నా తడాఖా చూపట్టాను కాసుకో. తురకాళ్ల బలం నాకన్నా ఏం ఎక్కువని తెలుసునా యేమిటి?

మొ— నీకెంతబలం వుందో ఆవస్తూవున్న అక్బరుదగ్గిఱ చూపించు నీగర్వం అణగ్గొట్టాడు.

సూ— వాడికి నాకు చాలాస్నేహం. వాడురానీ నీపనిపట్టిస్తా.

[మొదటిబ్రాహ్మణుఁడు నిష్క్రమించును. కిరీటధారియై, సురాపానమత్తతచేఁ దూలుచు, అక్బరు ప్రవేశించును.]

అక్బ— అరే బొమ్మన్! హాంక్ పాదుషావాహా అని పిల్వాల. నాది పాదుషానంబరు ఎక్కీ.

సూ— చిత్తము. పాదుషా అంటే తమరే పాదుషావారు.

అక్బ— ధత్, సువర్! రెండుపాదుషా ఎక్కాడే? ఒకటిమాట సెప్తే వ్రు లేదు. (కాలితో తన్నుచు) కౌన్ హైరే? (ఎవరక్కడ?)

[సేవకుఁడు ప్రవేశించి] జీ, హజూర్!

అ— ఇస్కాదూర్ హటావ్ (వీని నావలకు గెంటివేయుము.)

(సేవకుడు సూర్యనారాయణావధాన్లను నావలకు గెంటును.)

అ— అరే! థోడా మదిరా లావ్! (ఇంకా సారాయిని తెమ్ము)

[సేవకుడు కల్లు తెచ్చియిచ్చును. అక్బరు కల్లుఁ ద్రాగుచుండ తహాబత్ ఖాన్ ప్రవేశించును.]

త— ఓహో! పాజాదావారా? సలాం!

అ— ఐ! తూ ఏక్ ఖూబ్ సురత్, ప్యారీ కోలానా! (ఓయీ! నీవొకయందకత్తెయగు వేశ్యను తెమ్ము.)

[redacted]—(క్రోధమున) ఛీ! మూర్ఖ! నాచేత—నీమేలునుకోరి, నిన్ను చక్రవర్తినిచేయ నుద్దేశించియున్న నాచేతనే, నీచకృత్యములఁ జేయింపఁజూతువా?

అక్బ—అరే! నాఖక్! యే ఘమండ్ కర్తాహై. ఇస్‌కీ భీ భీహాతాదో! (సేవకా! వీఁడు మిగుల గర్వించుచున్నాఁడు. వీనిఁగూడ గెంటివేయుము.)

తహ—నన్ను నీవు గెంటింతువా? విశేషసురాపానజనితమదోన్మత్తుండనై నన్ను గెంటింతువా? తులువా! మనమిట్టి నీచకార్యములను చేయుటచేతనేగదా, పవిత్రహిందూజాతి మనలనిట్లు నిరసించుచున్నది? కానిమ్ము, బికానీరురాజగు శ్యామసింహుని చేత నొకజాబు వ్రాయించి, రాజపుత్రులు నిన్ను గెంటివేయునట్లు జేసెదను. (అని త్వరితగతిని పోవుచుండును.)

అక్బ—అరే! అరే! అరే! ఠైరో! అరే! బాత్ నైమాన్తాహై? మైఁ పాదుషాహూఁ. నౌకర్! చలో! చలో! (ఆసనమునుండి దిగి నౌకరువెంటరా, తహబరును వెంబడించును.)

షష్ఠదృశ్యము.

ఆజ్మీరునందు, ఔరంగజేబు భవనము.

[శయనాగారమున నొకతల్పముపై మేనువాల్చి, దిలేర్‌ఖానుతోఁ జక్రవర్తి మాట్లాడును.]

ఔరం—ఆహా! కన్నకుమారుఁడే నన్ను మోసపుచ్చి, శత్రుపక్షమున జేర, నన్యులసంగతి చెప్పుట కేమున్నది? అక్బర్! రాజపుత్రుల సహాయమున, నన్నోడించి, సింహాసనాధిపుఁడవయ్యెదవా? నేనేమి యపరాధము నొనరించితిని? మొగల్ సామ్రాజ్యమును స్వాధీనమం దుంచుట కేనుపడిన కష్టములను,

పన్నిన పన్నాగములను, నీవు మఱచిపోతివా ? తండ్రి!
వరిట్టి కునీతుల బోధించిరోగదా! (దిలేరు నుద్దేశించి) సేనా
నాయకా! రాజపుత్రశిబిరమునుండి క్రొత్తసమాచారము
లేమైన వచ్చినవా ?

దిలేర్ — లేదు.

ఔరం — అక్బర్ ! నీవింత ద్రోహము చేతువని నే నెన్నడు ననుకొన
లేదు.

దిలే — జహాంపనా ? శ్రీవారు మొగిల్ సామ్రాజ్యసింహాసనమును
పొందుట కెన్నిమాయోపాయములం బన్నుటలేదు. సహో
దరులనే హత్యకావించి ! తమపుత్రుండగు అక్బరు నామా
ర్గమునే యవలంబించెను.

ఔరం — దిలేర్ ! సావధానుండవై మాటలాడుము.

[శ్యామసింహుండు ప్రవేశించెను.]

ఔరం — మహారాజా ! ఏమైన వింతలా ?

శ్యా — ప్రభూ ! కార్యము సఫలమైనది. కలనైన నట్లగునని యూ
హింపలేదు.

ఔరం — ఏమీ ! రాజపుత్రు లక్బరును పరిత్యజించిరా ? అదెట్లు ?

శ్యా — జహాంపనా ! "మీయెడల స్నేహభావమునం బ్రవర్తించుమం,
జకప్రవర్తిపై మీరెప్పుడైనను, దండెత్తవచ్చినపుడు, మిమ్ముల
మోసపుచ్చుటకై అక్బరు ప్రయత్నించుచున్నాడు. జాగ్రత."
ఇట్లని నేనొక జాబును లిఖించి, రాజపుత్రశిబిరమున కేగి
తల్లేఖను సమర్దాసున కొసంగితిని. అందలి విషయములను
విశ్వసించి, యక్బరును వారికడకు పంపుట క్షమ పన్నుగడ
యని యూహించి సమర్దాసాదులు యువరాజునకు కాశ్రయ
మిచ్చుటకు సమ్మతించుటను మానిరి.

ఔరం—ఆజాబును దుర్గాదాసుకూడ విశ్వసించెనా?

శ్యా—అతఁడాసమయమున నుదయపురమం దుండెను.

ఔ—తహబర్ ఖాను డెచ్చటనున్నాడు. నాపుత్రునికీకుమంత్రముల నతఁడే యుపదేశించెను.

శ్యా—"నీవు కొందఱు రాజద్రోహులతోఁ దిరుగుచున్నట్లు పాదుషా వారు తెలిసికొని, యీ రాజాజ్ఞఁ బంపుకొనిన వెంటనే యతని సాన్నిధ్యమునఁ, క్షమాపణముఁ గోరుకొనవేని, నీకు గఠినశిక్ష విధింపనున్నా"రని తహబరుఖానునకు లేఖ నంపితిని. అద్దానిం గని యతఁడు శ్రీవారిదరికి వచ్చుచుండ, మార్గమధ్యమున, నేనును, ఆజమును, అతనిని బాధించి, కారాగృహమున నుంచితిమి.

ఔ—బికానీరు మహారాజా! మీకు నేనెంతయుఁ గృతజ్ఞుండను. (ఆవల జనకోలాహలమును గాంచి) ఏమది? తుపాకిశబ్దము వినవచ్చుచున్న దేమి?

[రుధిరసిక్తశరీరుఁడై తహబరుఖాను ప్రవేశించును.]

ఔ—తహబర్!

త—(చేతనున్న తుపాకిని చక్రవర్తిశిరమున లక్ష్యముంచును.)

ఔ—ద్రోహీ!

త—(తుపాకిని పేల్చబోవుచుండ, దిలేరొకటినుండి కత్తినిదూసి తహబరును కొట్టబోవును. తహబర్ త్వరితగతిని పాఱును.)

ఔ—ఆహా! ఏమి యామూర్ఖుని సాహసము! నన్ను హత్యకావించి, అక్బరునకుఁ జక్రవర్తిత్వము నొసంగనమకట్టి, ద్వారపాలకులను హతమొనరించి, నిర్భయముగ లోనం బ్రవేశించెనే! దిలేర్! నేడు నీవు లేకున్నచో నేనొకతుచ్ఛుని హస్తమున

ప్రాణముల విడిచెడివాడనే, నీకేమి బహుమానము కావలయునో కోరుకొనుము.

ది—జహాఁపనా! భవత్ప్రాణసంరక్షణార్థమే నేను తమసేవనుంటిని; లేకున్నచో నిదివఱకే రాజపుత్రుల పక్షమునఁ జేరియుందును.

(నిష్క్రమింతురు.)

సప్తమదృశ్యము

స్థానము:—రాజపుత్రశిబిరము.

[దుర్గాదాసు, సమర్దాసు, రాజపుత్రసరదారులును నిలుచుండియుందురు.]

దు—విజయసింహ! కుమారుఁడగు భీమసింహుని మరణవార్తను విని మూర్ఛితావస్థయందున్న రాజసింహుని పురమును ముట్టడింప సాహసించిన మొగలుల నేమిచేయవలెను?

స—సర్పమునైన విశ్వసింపవలగును కాని మొగల్ జాతిని నమ్మరాదు. వారి నేమిచేసినను పాపములేదు- తాపము చల్లారదు- కోప ముపశమింపదు.

[ద్వారపాలకుఁడు ప్రవేశించును]

ద్వా—మహాప్రభూ! సపరివారముగ నక్బరు ద్వారముకడ వేచియున్నాఁడు.

స—వాని నచటనే యుండనిమ్ము. ఇందేదో మోస మున్నట్లున్నది.

దు—సహోదరా! ద్వారముచెంత వేచియున్నవాఁడు శత్రువైనను, స్నేహితుఁడైనను, గౌరవించి పంపుట మనధర్మము. (ద్వారపాలునితో) అతనిని లోనికిఁ దోడ్కొనిరమ్ము. సర్దారులారా! అతనితో సగౌరవముగ సంభాషింపుఁడు!

[పరివారయుతుఁడై అక్బరు ప్రవేశించును.]

అ—(దుర్గాదాసునకు నమస్కరించి) రాఠౌర్ సేనాపతి! బంధుజన తిరస్కృతుండనై, తండ్రి కప్రియుఁడనై, సహాయము నభిలషించి మీశరణుజొచ్చిన నన్నిట్లు నిరాకరించుట ధర్మమా?

దు—(శ్యామసింహ లిఖితమగుజాబును యువరాజునకుఁ జూపును.)

అ—(ఆజాబును చదివికొని) ఇది కేవలము మిథ్య. నన్నుభయభ్రష్టుని చేయఁబూని వ్రాసిన కపటలేఖ.

(అక్బరు కొమరితయగు రజియా కన్నీరు కార్చుచు)

రజి—రజపుత్రవీరాగ్రేసరా! తండ్రిగారి కభయ మిడుము. ఆజాబు నిజమగునది కాదు.

అ—దుర్గాదాస్! నన్ను నడిసముద్రమున ముంచివేయకుడు. ఆశ్రయదాన మొసఁగుడు.

దు—సామంతులారా! మీయభిప్రాయ మేమి?

సా—అక్బరు తండ్రిచెంతకుఁ బోయి క్షమార్పణము కోరుకొననిండు.

దు—సమర్దాస్! ఇందును నీవేమందువు?

స—అతని కాశ్రయమిడుట పామును పాలుపోసిపెంచుటయు నొకటేయని నాయభిప్రాయము.

దు—మీరుక్షత్రియులు కానేరరు. మిమ్ములనిందించిన ఫలమేమియు నులేదు. మనపాదములవ్రాలి శరణువేడుచున్న శత్రువునకాశ్రయదానము చేయుటయ క్షత్రియధర్మము. ఇదిగో! నేను మిమ్ములనందఱను పరిత్యజించి, పోవుచున్నాను. (అక్బరునుద్దేశించి) యువరాజా! ఈదుర్గాదాసు సజీవుఁడైయున్నవఱకును నీకెవ్విధమగు నపాయము చేకురదు. రమ్ము! పోదము.

(సపరివారముగ నక్బరువెంటరా దుర్గాదాసు, శిబిరమునుండి నిష్క్రమించును.)

శ్రీ

దుర్గాదాస్

చతుర్థాంకము.

ప్రథమదృశ్యము.

స్థానము:—ఢిల్లీ—దర్బారుభవనము.

[చక్రవర్తి తనయుఁడగు ముఅజము—సేనానాయకుఁడు దిలేరు ఖానుఁడు సంభాషించుచుందురు.]

దిలే—అయిన, దుర్గాదాసుఁ డక్బరును వెంటనిడికొని దాక్షిణ్యము నకుఁ బోయెనా ?

ముఅ—అక్బరున కాశ్రయదాన మొసంగుటకు రసపుత్రసామంత గణ మియ్యకొనుట లేదు. ఇఁక నతని పరిక్షించువాఁడు శంభాజీమహారాజు తప్ప వేరెవరును లేరు.

దిలే—దుర్గాదాస్ ! నీపరోపకారమునకు నేను మిగుల హర్ష మొందుచున్నాను. నీజీవితము ధన్యమైనది—పవిత్రమగునది. ఆశ్రితుఁడగు శత్రుపుని ప్రాణసంరక్షణార్థము, నిజసహోదరుని—సామంతగణమును—స్వదేశమును కూడ పరిత్యజించితివిగా ? ఆహా ! నీ నామోచ్చారణ మొనరించుటచే నాపాపము లన్నియు నశించిపోయినవి. భగవంతుఁడు నీకు మేలుసేయుఁగాక !

ముఅ—అతని కళత్రపుత్రులును—తన నిమిత్తము ప్రాణత్యాగము నకుకూడ సంసిద్ధులైనవారును, ఐదువందల రసపుత్రులుండిరి. ఆస్వల్పసైనికభటసహాయ్యమున నతఁడు దాక్షిణాత్యమునకుఁ బోవుచుండ, ససైన్యముగ నేనాతని బంధించితిని. అయిన నెట్టులో, అతఁడొకనాటిరాత్రిసమయమున నిజపరివారముతో, మాసైన్యముల భేదించుకొని పోయెను.

దిలే—దుర్గాదాస్! పవిత్రమగు "వీర" శబ్దమునకు నీవే తగుదువు.

ముఅ—తండ్రిగారు నేబదివేలరూపాయలను రాజారుసేనాపతికి బంపి, అక్బరును విడిచిపెట్టవలెనని బ్రతిమాలుకొన్నను, తద్ద్రవ్యము నతఁడక్బరున కొసంగి, తండ్రిగారి ప్రార్థనమును నిరాకరించెను.

దిలే—దుర్గాదాస్! ఏమి నీయౌదార్యము! ఇదిగో, మరల నీకు ధన్యవాదము లొసంగుచున్నాను.

ముఅ—ఇపుడు మార్వాడదేశసైన్యాధ్యక్షత సమర్థాసున కొసఁగఁబడెను. అక్బరు, భార్య మరణించుటచేఁ గునూర్తెను సమర్థాసునొద్ద విడచిపోయెను.

[ఆజిం ప్రవేశము]

ఆ—సేనాపతీ! రాజపుత్రులతో మొగలులకు సంధి నేర్పఱుపుమని తండ్రిగారు మీతో చెప్పుమనిరి.

ది—పరమేశ్వరుఁ డాతనికి శుభ మొసంగుఁగాక; అయినచో, సంధికి తొలుత మనమే గడంగవలయును. విజయులగు రాజపుత్రులెన్నఁడును సంధిభిక్ష నడుగరారు.

ఆ—అట్లుకాదు. రాజపుత్రులే మొదట సంధిషరతులను నిర్ణయింపవలెనని తండ్రిగారి యాజ్ఞ.

ది—అది యసంభవము. ఇది పూర్వమువలెనే కలుటపుత్రులమ్ముగఁ

దోఁచుచున్నది. విజితులు తొలుత షరతుల నేర్పఱచి సంధికి గడఁగవలెను.

ఆ—యీ రథికప్రసంగమును చేయక, పాదుషాయాజ్ఞ నిర్వహణ మొనరింపవలెను.

ది —(చిఱునవ్వు మొగమునఁ దోఁప) పులిపిల్ల పులిగాక మఱేమగును. సామాన్యముగ తండ్రిగారు రసపుత్రకులతోఁ సంధికి సమ్మతింతు రేని, నే నుభయజాతులమధ్యమున నెట్టికలహములును, భేదాభిప్రాయములును లేకుండ సంధిప్రయత్నముల సలుపుదుననియు, నిందేదైన మోసము కన్పడినచో, నీకార్యము నాచే కాఁజాలదనియు, నామాటలుగ తండ్రిగారితోఁ నుడు ప్రభూ.

(నిష్క్రమించును.)

ముల — (ఆశ్చర్యముతో) ఆహా! తండ్రిగా రింతశీఘ్రముగ సంధిప్రయత్నములఁ జేయఁగోరుటకుఁ గారణ మేమైయుండును?

ఆ — ఆతఁడు దాక్షిణాత్యమున కత్యవసరముగఁ బోవలెను—

ముల—అక్బరును తిరిగి తీసికొనివచ్చుటకుఁ బోవుచున్నారా యేమి?

ఆ ఔనన్నా. నీవక్బరును నిజేచ్ఛను విడచిపెట్టితివని, తండ్రిగా రభిప్రాయపడుచున్నారు.

ముల—అది సత్యమేయగును. రాజ్యతంత్రానభిజ్ఞుఁడును- అమాయికుఁడును- దుర్బలుఁడు నగు నా సహోదరుని, జీవములతోఁ దండ్రిగారి క్రోధాగ్నిజ్వాలలఁ బడవేయ నామనం బొప్పకుండెను. ఇప్పుడు వాఁడు మహోదారుఁడగు దుర్గాదాసుని భుజచ్ఛాయను నిర్భయముగ నున్నాఁడు.

ఆ—అయిన తండ్రిగారి యాజ్ఞ నుల్లంఘించుటకు నీవు భయంపడవా?

ము—చక్రవర్తి నాకుఁ దండ్రి. అక్బరు నాకు సహోదరుఁడు. ఇఁకఁ జెప్పుటకు నేమున్నది.

(ఇరువురు స్థానముతో వెడలుదురు.)

ద్వితీయదృశ్యము.

స్థానము—జోధపురమందలి ప్రాసాదము

[రాణి పట్టువస్త్రముల ధరించి, ఏకాకినియై యుండును]

రా—(నతమస్తకయై చేతులజోడించి) ప్రభూ! ప్రాణవల్లభ! ఒకప్పుడు మీరు పరాజితులై రణక్షేత్రమునుండి మఱలిరాఁగా, నేను దుర్గద్వారమును బంధించి, "రసపుత్రకులు గెలువనిదే తమయిండ్లకు మఱలిరారు. మఱియొకసారి పోయి ప్రయత్నింపుఁ" డని మిమ్ములఁ బ్రేరేపించి, మృత్యుసమ్ముఖమునకుఁ బంపితిని. స్వామీ! ఆ నేను సంతోషాంతరంగమున, మంగళధ్వానములచే దిక్కులు పిక్కటిల్ల, నగ్నిజ్వాలలంబడి ప్రాణములఁ ద్యజించి మీపాదసన్నిధిఁ జేరవచ్చుచున్నాను. ఇహలోకమున నేఁ జేయవలసిన కార్యము లింకేమియు లేవు. స్వహస్తగతమై- శిథిలమైయుండిన మీమార్వాడరాజ్యమును పునరుద్ధరించితిని. అంతటితో నాపని పూర్తియైనది. నేఁడు సతీధర్మపాలనముఁ గావించెదను.

శా. పోరాడన్ బెరరేపి శత్రుబలమున్ బోకార్పఁబొండంచు నా
వీరస్వర్గము మీకుఁ జూపితిని; పృథ్విన్ నేను జీవించి మీ
యూరుం బేరును నిల్పి యీక్షణము వి ధ్యుక్తంబుగా మిమ్ము నేన్
జేరన్ వచ్చెద నాదరింపఁదగు దాసిన్ నన్నుఁ బ్రాణేశ్వరా.

[పాడుచు రజియా ప్రవేశించును.]

ర—మహారాణీ! ఏమిచేయుచున్నారు?

రా—రజియా ! నేను ప్రియాణసన్నాహమందున్నాను. (ఆకసమును వ్రేలితోఁ జూపి) అస్థలమున, నాప్రాణనాథుఁడు నాకై నిరీక్షించుచున్నాఁడు. నేనాతని సమీపింపఁ బోవుచున్నాను.

ర - (ఆశ్చర్యమున) అస్థలమున, మహారాజు మీకొఱకు వేచియున్నారా ? నాకు కనబడుటలేదే ! (అని తలపైకెత్తిచూచును.)

రా—అది నాకు తప్ప మఱియెవరికిని దృగ్గోచరముకాదు.

ర—కుమారు నెవరివద్ద విడచిపోయెదరు?

రా—నీచెంత విడిచెదను. మీరందరునుండ వానికి భయమేమున్నది.

ర—ప్రపంచజ్ఞానములేని పసిబిడ్డకంటె మీభర్త యధికుఁడా ?

రా—అది మాధర్మము. మాకుఁ బతితోడిదే లోకము. అతఁడు లేకుండిన మాకీజగ మంధకారమయముగఁ దోఁచును. అతని కార్యమును నిర్వహించుటకే యింతవఱకును దేహమునఁ బ్రాణముల నిల్పుకొంటిని.

ర - మీరు పోవుటకు నేను సమ్మతింపను.

[సమర్దాస్ ప్రవేశము.]

రా—సమర్దాస్ ! కుమారుఁ డెక్కడ ?

స - లోపనున్నారు. తల్లీ ! విశ్వప్రయత్నములను కావించియు, నజితసింహు నూరడింపఁజాలకపోతిని. తల్లిని నేఁ బోనీయనని పలుకుచున్నారు.

రా—వాని నిచటికిఁ దీసికొనిరమ్ము !

(సమర్దాస్ నిష్క్రమించును.)

రా—(తనలో) పరమేశ్వరా ! నిజధర్మపరిపాలనమునకై నాహృదయమును పురికొలుపుము. అజితసింహు నూరడిలఁజేయుము. నాసతీత్వమునకు భంగము వాటిల్లకుండఁ గాపాడుము.

[అజితసింహుని తోడ్కొని సమర్దాసు ప్రవేశము.]

రా—(కుమారునితో) తండ్రీ! నన్నుఁ బోనీయవా ?

అ—అమ్మా! నన్నువిడచి నీ వెచటికిఁ బోయెదవు ?

రా— ఎంతకాలముజీవించినప్పటికిఁ దుదకు సందఱు నెచ్చోటుఁజేరు చున్నారో, యచటికిఁ బోవుచున్నాను.

శా. ఈలోకంబున నేనియున్నదని ప్రాణేశుండు లేకున్నఁ బ్రా ణాలన్ బట్టిచరింతు, భోగములపై నాకాశయున్ జచ్చె, నిం కేలాకామముఁ గ్రోధమున్ దనయ, నానీమేను పోషించి యే లీలన్ లోకులు ఛీయనన్ విధవనై క్లేశంబులంబొందెదన్?

అ—(కంపితస్వరమున) అమ్మా! నేనెట్లు సమ్మతింపఁగలను?

రా—లోకమునఁ దల్లులందఱును చిరకాలము జీవించియుండ లేదు. నాయనా! నన్నుఁ బోనిమ్ము.

అ—లోకమునఁ దల్లులు, కోరి, బిడ్డలను త్యజించుట లేదమ్మా!

రా—సతీధర్మ మిదియే. తండ్రీ! నన్ను నిరోధింపఁదగదు.

అ— ఇది మాతృధర్మము కాకేదు తల్లీ! నీవట్లు నన్ను దిగనాడ నుద్దేశించుట న్యాయముకాదు. (ఏడ్చును.)

రా— (క్రోధముతో) సమర్దాస్! వీడు నాకుమారుఁడు కాడు. క్షత్రి యుఁడుకాడు. నేను వీనికే తల్లినిగాను. సమస్తమార్వాడ దేశీయులకును తల్లినే. వీని వయస్సునందెందరో రస పుత్రికులు రణభూమిని ప్రాణత్యాగమును చేసియున్నారు. వీడొక శిశువువలె, స్త్రీవలె, నేడ్చుచున్నాఁడు. (కుమారుని తో) ఛీ! మూర్ఖా! నావంశమునకు మచ్చఁదెచ్చితివిరా!

అ—(తలవంచి యూరకుండును.)

రా—సమర్దాస్! వీనిని లోనికిఁ దీసికొనిపొమ్ము!

(సమరదాసుఁ డట్లుచేయును.)

రా—ఈశ్వరా! నారీహృదయములం దమిత ప్రేమ మదయిష్ఠ
యుట నీకు ధర్మముకాదు. ఇట్టి ధర్మకార్యాచరణముల కయ్యా
ది యూటంకముగ నుండును. ఇదే నేను పోవుచున్నాను. నా
కొఱకును మార్వాడముకొఱకును—నాథర్తనిమిత్తము స్వా
ర్థత్యాగమొనరించిన దుర్గాదాసును భద్రముగఁ గాపాడుము

[దృశ్యాన్తరమున అగ్నికుండము నావరించి,
స్త్రీజనము నిల్చుండును.]

స్త్రీలు—సతీమణీ! నీపతికడకుఁ బొమ్ము. ఆనందకందళితహృదయ
మున నగ్నికుండమున దుముకుము. పతిలేనిసతికి గతియుండ
దు. ఈలోకమున నీకు సంభవించిన దుఃఖములు అన్నియు
నీజ్వాలలలో నశించును. స్వర్గధామమును చేరఁగలవు.

రాణి—(ప్రజ్వలించుచున్న యగ్నిగుండమున కెదురునిల్చి)

మ. మునులు స్వేల్పులు బ్రాహ్మణోత్తములు నీమూలంబునన్ముక్తము
ల్గనుచున్నారని యెంచి శాశ్వతయశఃకాయంబు లోకంబునన్
దనరంజేసి, యశాశ్వతంబగు నీ యీ నామేను నీకిచ్చి పా
వనహా నాత్మ నొసంగుదానఁ బతికి న్స్వాహావధూవల్లభా!

(అని యగ్నికుండమున దుముకును.)

అవనిక జారును.

తృతీయదృశ్యము.

స్థానము—అజ్మీరునందు రాజభవనము.

[ఔరంగజేబు సింహాసనస్థుండై యుండ-దిలేర్ చెంతనిల్చుండును.]

ది—శ్రీవారి యాదేశానుసారము రసపుత్రులతో సంధిఁ గావించు
కొనివచ్చితిని. ఈసంధికై సమర్దాసు నతికష్టమున సమ్మతిం
పఁ జేసితిని.

జో—అదెట్లు?

ది—ఇది కపటము గాదనియును, చక్రవర్తిని, మీ రీపర్యాయము విశ్వసింపవచ్చుననియు నెన్ని ప్రమాణములఁ జూపినను సమర్దాసు నమ్మకుండెను. అంత నతనివద్ద నాయిరువురుకుమారులను విడచి, సంధిఁ జేసికొనఁగలిగితిని.

జో—సంధినియమము లెట్టివి?

ది—చిత్తూరును, తత్పరిసరప్రాంతములను రాజపుత్రుల కొసంగవలయును. హిందువులదేవాలయము లిఁకముందు భద్రముగ నుండవలయును. జోధపురరాజున కతనిరాజ్య మీయవలెను. రాణావారు యథాప్రకారము శ్రీవారి కవసరమువచ్చినపుడు సాహాయ్య మొనరించెదరు.

జో—రాణాజయసింహుఁ డందులకు సంపూర్ణముగ నంగీకరించెనా?

ది—అతఁ డీషరతున కియ్యకొనెనని సమర్దాసతనిని 'రాజపుత్రవంశము నీయీకార్యముచేఁ గళంకితమైనది. భీమా! నీముఖము నవలోకించుటకు నేను లజ్జించుచున్నా' నని పలికి సభాభవనము నుండి నిర్గమించెను.

జో—తరువాత?

ది—ఆతరువాత మఱియొకసభ జరిగెను. ఆసభయందు సమర్దాసుఁడు "మొగలుల నెట్లు విశ్వసింపనగు" నని గర్జించుచు నుపన్యసించెను. అందులకు నేను నాపుత్రద్వయము నాస్థలముననే యుండనిచ్చి, వారిని సమాధానపఱచి, మొగలుల కపఖ్యాతిరాకుండఁ గాపాడితిని.

హా—(కన్నీరుగార్చుచు) దిలేర్! నీవు మహాత్ముఁడవు. నీయెడల నేను కావించిన దోషములకు నన్ను క్షమింపవేడెదను. ఈ

సంధి కిపటభూయిష్ఠము కాదని రాజపుత్రులను విశ్వసింపఁజేసి నందులకు నీకు ధన్యవాదము లొసంగుచున్నాను.

[శ్యామసింహుఁడు ప్రవేశించును.]

శ్యా—రాజాధిరాజులగు నౌరంగజేబుపాదుషావారికి జయ మగుఁగాక !

ఔ—ఏమిసమాచారము, శ్యామసింహా?

శ్యా—సంధ్యనంతరము కొండొకకపటోపాయమున సమర్దాసు నంతమొందించి, మొగల్‌సామ్రాజ్యమును నిష్కంటకముగఁ జేసితిని.

ది—ఏమీ ! శ్యామసింహా ! సమర్దాసును హత్యకావించితివా ?

శ్యా—ఔను.

ది — (శ్యామసింహుని కంఠమును గట్టిగఁ బట్టుకొని) పాపపంకిలహృదయుఁడవైను- దేశద్రోహివగు నిన్ను నేను యమపురి కంపుచున్నాను. నీయిష్టదైవతమును ధ్యానించుకొమ్ము.

ఔ—దిలేర్! వాఁడు నీచుఁడు. వానిం జంపిన నీ కేమిలాభముండును! విడువుము. విడువుము. మసిబొగ్గును పట్టి చేతులను మలినములుగఁ జేసికొనకుము.

ది—ఔను. శ్రీవారు చెప్పినట్లు కళంకమషీ లేపమున నాహస్తములు మలినభూయిష్ఠము లయ్యెను. వీనిని పవిత్రోదకమున శుభ్రపఱచి వచ్చెద. (నిష్క్రమించును.)

ఔ—దిలేర్ ! నాసమస్తసామ్రాజ్యమును వెదకిచూచినను నీవంటి యుత్కృష్టపురుషుఁడు లభింపఁజాలఁడు. (శ్యామసింహు నుద్దేశించి) బికానీర్ మహారాజా ! సమర్దాసును చంపుడని మీతో నేను పలికియుండలేను. నే నంతటిఘోరకృత్యముల నొనర్చిం

మట మానితిని. ఇందు మీరు స్వతంత్రించినందులకు మీకు
రేపు కఠినశిక్షను విధించెదను పొండు !

(శ్యామసింహుఁడు తలవంచికొని, మెలమెల్లగ నావలకుఁ బోవును.)

[ముఆజిం ప్రవేశించి]—తండ్రీ! నాకై వర్తమాన మంపియుంటిరా?

ఔ—ఔను. మనము దాక్షిణాత్యమునకుఁ బోవలయును. సమస్తసైన్యములను భద్రపఱచుము. నీవుకూడ సంసిద్ధుఁడవై యుండుము. పొమ్ము!

(ఆజి మొకవైపును చక్రవర్తి వేరొకవైపును పోవుదురు.)

చతుర్థదృశ్యము.

స్థానము:—దాక్షిణాత్యమున పాలీగఢదుర్గము.

[దర్బారునందు మరాఠదేశాధిపతి సింహాసనాసీనుఁడై యుండును. ఎదుట దుర్గాదాసుఁడును, అక్బరును, ఆసనములయం దుందురు.]

శంభూజీ—దుర్గాదాస్! సపరివారముగ నక్బరును పాలీగఢమునకుఁ దీసికొనివచ్చుట మిగుల కష్టసాధ్యమగుకార్యము. మీసాహసమునకు నేను మిక్కిలి యాశ్చర్యము నొందితిని.

అక్బ— మేము వచ్చి చాలదినము లైనది.

శం—యువరాజా! రాజకార్యనిమగ్నుండనై స్వయముగ నేను మిమ్ముల సత్కరించలేనందుల కెంతయు దురపిల్లుచున్నాను. మిమ్ముల సత్కరించుటలో మాభృత్యు లెట్టిలైన లోపముల నొనరించి యుండిన క్షమింపవేఁడెద.

అక్బ—రాజా! ఆతిథ్య మొసఁగుటలో మాకెట్టిలోపములును కలుగుటలేదు.

శం—మీపరివార మెచ్చట నున్నది?

దు—యువరాజుపరివారము మార్వాడరాజ్యమున సురక్షితముగ నున్నది. ఔరంగజేబువలన వారి కెట్టిభయమును లేదు. తమరు యువరాజునకుమాత్రి మాశ్రియము నిచ్చినం జాలును.

శం—ఈస్థల మొకలోపాని్కైతదుర్గమని భావించి, అక్బరు నిర్భయముగ మెలంగవచ్చును. దుర్గాదాస్! మీ రితనిని చక్రవర్తులుగం జేసితిరని వినియున్నా నది నిజము కానచ్చునా?

దు - ఔను, మహారాజా!

శం—మంచిది. మేముకూడ నక్బరునకు 'చక్రవర్తి' నామధేయము నిడితిమి.

అ—నాసహోదరుండగు ము ఆజిమ్ నన్నెదుర్కొనవచ్చుచున్నాండు!

దు—అక్బరుపాదుషా నన్వేషించుచు వచ్చి ఆజిముసైతము ససైన్యముగ సహామదునగరమున నున్నాండు.

శం - భయములేదు. నేను బ్రతికియుండంగ నెవ్వరును మనచక్రవర్తి కాపదను ఘటింపంజాలరు. అనతికాలములో నే నతనిని బహారంపూరునకుం గొనిపోయి యభిషిక్తు నొనరింతును.

[ఇరువురు మరాఠసైన్యాధ్యక్షుల ప్రవేశము.]

శాంతుజీ—మహారాజా! జింజరాదుర్గపతనము సంపూర్ణమైనది.

శం—మంచిది.

కేశవుండు—ప్రభూ! కెర్నల్ కేరీ, ఫ్లిగ్నాండులు శ్రీవారి సందర్శనాభిలాషులై ద్వారముకడ నున్నారు.

శం—వెంటనే వారిం దోడ్కొనిరమ్ము.

(సైన్యాధ్యక్షుల ప్రస్థానము.)

శం—చూచితిరా, దుర్గాదాస్! ఒకక్షణమైనను విరామముండదు పగ లాహారము లేదు. రాత్రి నిదురరాదు. సంతతము కలహములు—యుద్ధములు—సంధులు—అను నిత్యమేదియోయొ

కకలహము. ఒకక్షణమైనను హాయిలేదు. దానిమాటకేమి. రసపుత్రకులు దేశమునకై ప్రాణత్యాగము నైన చేయువార ని తెలిసికొంటిని; గాని మాటిమాటికిని, వారు మొగలుల పదదళితులగుచుండుటకు కారణ మేమైయుండును?

దు — మహారాజా! ఆర్యావర్తమంతటిలో రాజస్థాన మొకరేణువు. అయిన నీమూడువందలసంవత్సరములవఱకు నది, క్షీణింపక నిలచియున్నది. రాను రాను, సైనికులసంఖ్య తఱిగిపోవుటచే నీపవిత్రభూమి కిట్టిదశ సంభవించినది.

శం — మరాఠదేశముమాత్రము మీదేశమునకుఁ దీసిపోవుననియా తలంచుచున్నారు!

దు — నేనట్లు భావించుటలేదు; కాని, రాజస్థాన మింతదనుక సస్యసంభరితమై, యోధవరుల కాకరమై, దిగంతవ్యాప్తకీర్తివంతమై యుండెనని పలుకుచున్నాను.

[కర్నల్ కేరీ, ఫెర్డినాండుల ప్రవేశము.]

శం — కేరీసాహెబ్ ! మీజంజిరాదుర్గ మెట్లున్నది ?

కేరీ — (ఊరకుండును.)

శం — మాయనుజ్ఞ లేనిదే, పడవలకు మీరు హార్బరునం దాశ్రయ మొసంగితిరేని, మీ ఎలిఫెంటాలో మావారు దుర్గములను నిర్మింపప్రారంభించెదరు సుఁడీ !

కేరీ — రాజా !......

శం — ఆమాటలను మేము వినము. ఆవలకు పొండు ! (ఫెర్డినాండు వంక తిరిగి) పోర్చుగీసుసర్దార్ ! మీ అంకేద్వీపము నొకపరి పరీక్షించుటకు నావలపై సైన్యముల నంపియున్నాను. మాకు

లోఁబడకున్నచో, మీా 'గోవా'వ్యాపారము సాగుట దుర్లభ మగును. ఇకనైన మెలకువగలిగి ప్రవర్తింపవలెను. పొండు!

(కేకీ, ఫెర్డినాండులు సలాములుచేసి పోవుదురు.)

శం—దుర్గాదాస్! నే నీయాంగ్లేయులఫిరంగిగుండ్లకుఁ జాల భయపడు వాఁడను. (సేవకు నుద్దేశించి) కొబ్లసుఖాన్!

సేవ—జీ, హుజూర్!

శం—శరాబ్ ఔర్ ఔరత్ ....

(సేవకుఁడు సారాయిని తెచ్చి శంభూజీ కందిచ్చును.)

శం—(గ్లాసులో సారాయినిపోసి, దుర్గాదాసున కందిచ్చుచు) స్వీకరింపుడు!

దు—క్షమింపఁగోరెదను!

శం—ఏమిా! శరాబును పానముచేయరా? ఇది నీచపదార్థమా? (ఆగ్లాసు నక్బరున కందిచ్చును.) చక్రవర్తీ! స్వీకరింపుడు!

అక్బ—సందేహ మేమియును లేదు. ఇది ప్రశస్తమైనదివలె నున్నది.

(గ్లాసు నందుకొనును.)

శం—(తానొక గ్లాసులో సారాయిని గొంతుకలో పోసకొని) అరే! ఔరత్, ...

దుర్గా—మహారాజా! నేను పోయి విశ్రమించెదను. సెలవిండు.

శం—మంచిది. (దుర్గాదాసు నిష్క్రమించును.)

[వేశ్యస్త్రీలు ప్రవేశింతురు.]

శం—అనుభవము- భోగము- మొగలుజాతికే చెల్లును. ఔరత్! పాదుషావారు చూచి యానందింతురు. ఒకసారి నాట్యము చేయుఁడు!

అ—(సారాయిని దాఁచుచు) సురాపానము హిందువులకు నిషేధము, హే- హే-............

శం — హాహాహ్హాహ్హా! అది వారికి నిషేధము- మనకు పరమౌషధము- రాజకార్యధూర్వహులు దీనిని పానముచేసినఁ గాని శాంతిని పొందఁజాలరు. వాఁడు వట్టిమూర్ఖుఁడు; కావున నీయానంద ము ననుభవింపఁజాలకున్నాఁడు. ఊఁ! నాట్యము చేయుఁడు.

అ—అరే! నాచో! నాచో! నా......ఁ- ఆచో! (తెలివితప్పి నేలఁగూలును.)

పంచమ దృశ్యము.

స్థానము — పుణ్యమాలీదుర్గమున దుర్గాదాసుని శయనాగారము.

[పత్రిక-పైఁ గూర్చుండి దుర్గాదాసు జాబును పఠించుచుండును.]

..."ఈపరికారము, సరళహృదయుఁడును, దేశమాతృశృంఖలా విమోచనార్థబద్ధకంకణుఁడునగు భవత్సహోదరుఁడు మరణించెను. ఇహలోకమునఁ దానుచేయవలసిన కార్యము లేమియు లేకుండుటచే, మనమహారాణి, సహగమనముఁ జేసి, భర్తృసాన్నిధ్యమున కేగెను. కాపురుషుఁడును, స్త్రీసమానుఁడు నగు రాణాజయసింహుఁడు మొగలులతో నొకయవమానకరమగు సంధినొనరించి, ద్వితీయభార్యాసమేతుఁడై జయసముద్రతీరమున వసించుచున్నాఁడు. అతని యధర్మాచరణమువలనను, మహారాణి స్వర్గారోహణ మొనరించుటచేతను; సమర్దాసుని ఘోరమరణమువలనను, రాజస్థాన మరాజకముగ నున్నది. మీరు మాదోషములను క్షమించి, మ ముద్ధరింపవలెను!"

[దుర్గాదా సాజాబును చదువుచుండఁగనే, శంతూజీ ప్రవేశించును.]

శం—దుర్గాదాస్! ఈసమాచారమును వింటిరా?

దు—ఏమది?

శం—పాపభావము నెఱుఁగఁగోరి, నాతోఁ బోరాడవచ్చిన, యా రంగజేబును సంపూర్ణముగ నోడించితిని.

దు — నాకు సెలవొసఁగినచో, రసపుత్రసైన్యములనుసైతము శ్రీ వారిసైన్యముతో నేకీభవింపఁజేసి, మొగల్ సామ్రాజ్యమును, సమూలముగ విధ్వంసము కావించెదను.

శం—దుర్గాదాస్! మరాఠమే యొకదినమున రాజస్థానమును, మొగల్ సామ్రాజ్యమును కూడ గెలువఁగలదని నాయభిప్రాయము.

దు — మహారాజ్! మరాఠులును, రాజపుత్రులును హిందువు లగుటచే రసపుత్రులను గెల్చుటలో తమకు గౌరవముండదు.

శం—అది నిక్కువమేయగును. (సేవకు నుద్దేశించి) కౌన్ హైరే!

సేవ— జీ, హుజూర్!

శం—అంతయు సిద్ధముగనున్నదా?

సేవ—చిత్తము.

శం — దుర్గాదాస్! మీరు విశ్రమింపుఁడు. నేను పోయివచ్చెదను. (నిష్క్రమించును.)

దు—(తనలో) మరాఠులు నిక్కముగ బలపరాక్రమము గలవారే యైనను, వారికి స్వాభిమానము మెండు. ఏమి వారియుద్ధనైపుణ్యము! ఏమి వారియశ్వారోహణవిద్యాకౌశల్యము! ఏమి వారి సహిష్ణుత! దీనికిఁదోడు, మాజాతికుండు స్వార్థత్యాగాది సద్గుణము లుండినయెడల, ఏ రిందునైన గెలువఁజాలుదురు. కాని, లాభము లేదు. హిందూజాతి కిఁక నౌన్నత్యము సంభవింపదు. (దూరమునుండి యార్తనాదము వినవచ్చెను.)

దు —(వినుట నభినయించి) ఆయార్తనిసద మెవరిదైయుండును? ఓహో! మేఘగర్జనమువలె నున్నదే! నాద్వారముచెంతనే వినఁబడుచున్నది. ఏమి హృదయవిదారక మగు ధ్వానము! ఇది నిజముగ స్త్రీకంఠస్వరము. (ముక్తకేశయై, నిజశరీరలతిక

భయముచేఁ గంపించుచుండ, నొకయబల దుర్గాదాసునిచెం
తకు వచ్చిచేరును.)

స్త్రీ—రక్షింపుఁడు! రక్షింపుఁడు !!

దు—భయపడకుము. అమ్మా! నీ వెవరవు?

[ఆయుధపాణియై, శంభూజీయును, అతనివెనుక కాబ్లసుఖానుఁడు
ప్రవేశింతురు.]

శం—పాపీ! పిశాచీ! దానిని నీ వెందులకు పోనిచ్చితివి ?

స్త్రీ—ఆమె గొప్పయింటిబిడ్డ.

శం—అయిన, దానితో నీకేమి సంబంధము కలదు?

(భయముచే నాస్త్రీ మూర్ఛిల్ల, శంభూజీ యామెను చంపఁబోయెను.
దుర్గాదాసుఁ డతని నాటంకపఱచును)

దు—మహారాజా! ఒకానొక యబలపై నిట్లత్యాచార మొనరింపఁ
బోవుట తమకు న్యాయమా?

శం—నోరు మూయుము. దూరముగఁ దొలఁగిపొమ్ము !

దు—నేఁటిదనుక దుర్గాదాససమక్షమున నబలల కత్యాచారము
జరిగియుండలేదు. కత్తిని యథాస్థానమం దుంచుఁడు.

శం—ఆవలకుఁ బోయెదవా, లేదా?

దు—ఎన్నటికి నట్లు చేయఁజాలను.

శం—అట్లయిన నీకరవాలమును తీసి, యుద్ధమునకు రమ్ము

దు—సురాపానజనితమదమున మీ రట్లనుచున్నారు; కాని మిమ్ము
ల నోడించుటకు తరవారు కావలయునా? (అని శంభూజీచేతి
నున్న యాయుధము నూడఁబెఱికి, నిజోత్తరీయమున నతని
కాలుసేతుల బంధించివైచి, స్త్రీని పరీక్షింప నామె మరణిం
చియుండెను.)

దు—(క్రోధకషాయితలోచనుఁడై) శంభూజీ! తులువా! పిచ్చుకపై బ్రహ్మాస్త్రమునేయ నీచేతు లెట్లాడెను? ఆహా! బాలిక నిష్కారణముగ మరణించినది. నీవా, శివాజీమహారాజుకుమారుఁడవు? ఛీ! నీముఖమునైన పరికింపరాదు.

(నిష్క్రమించును.)

శం—అరే! ఉస్కో పక్డో! పక్డో!

(మఱికొంతసేపటికి రక్తసిక్త శరీరుఁడగు దుర్గాదాసు గదిని జొచ్చును. అతనివెంట కాబ్లస్ఖానుఁ డుండును. కాబ్లస్ఖాన్ శంభూజీ బంధనముల విప్పును.)

దు—అందఱును సావధానులరై యుండుడు. ఈయేబదిమందిని మదీయకరవాలమున ఖండించి, చెండాడి, నాప్రాణముల రక్షించుకొనఁ శక్తుఁడనైనను, నానిమిత్తము స్వజాతీయులగు హిందువులను బాధించుటకు నామనం బొప్పకుండెను. ఆస్త్రీని రక్షించుటకు నేను కావించిన ప్రయత్నము వితథమయ్యెను. ఇదిగో! నన్ను బంధించుఁడు! (చేతులఁజాచును. భయపడుచు, కాబ్లస్ దుర్గాదాసును బంధించెను.)

శం—దుర్గాదాస్! ఇపుడు నేను నిన్నేమిచేయ జాలను? జీవములతో నిన్నుఁ గాల్చివేయుదునా?

కా—మహారాజా! అతిథిని మీస్వహస్తములఁ జంపు టుచితము కానేరదు. ఇతనికి పరమశత్రుఁడగు సారంగజేబున కితని నప్పగించిన బాగుగనుండును.

దు—సరే! అట్లే చేయవచ్చును; కాని, మరాఠదేశాధీశుఁడుకూడ, యీకాబ్లస్ఖానునిచేతనే మరణమొందునని రూఢిగఁ జెప్పఁగలను. అతఁ డీదినమునుండి ఖాను నొకకంటఁజూడకున్న నష్టమువాటిల్లును. ఇది నాతుదియుపదేశము.

షష్ఠదృశ్యము.

స్థానము:—అహమదునగరమున రాజప్రాసాదాంతఃపురము.
[గుల్నారుసుఖాసీనయై యుండును.]

గుల్—(స్వగతమున) నే నీదాక్షిణాత్యమునకు వచ్చుటకు కారణ మెద్దియో ప్రజ లూహింపఁజాలకున్నారు. ఔరంగజేబు, మరాఠదేశాధినాథునితోఁ గయ్యమాడి, తనపుత్రుని తీసికొని పో నుద్దేశముతో నున్నాఁడనియు, బిజాపురము, గోల్కొండల నాక్రమింప వచ్చియున్నాఁడనియు, మరాఠులను మొగల్సైనికుల పదఘట్టనములచే రూపుమాప నున్నాఁడనియు లోకము భావించుచున్నది. అహ్హాహ్హా! లోకులు కాకులుగాక మఱేమగుదురు? కాని వీరిలో నెవ్వరును, మొగల్సామ్రాజ్యచక్రమును త్రిప్పు వ్యక్తి గుల్నారని గుర్తెఱుంగరైరి. నే నీరథాంగము నీమరాఠదేశమువంకఁ ద్రిప్పకుండినచో, హరిహరులు సైతము పాదుషాను ససైన్యముగ నిచ్చటికిఁ గొనిరా నశక్తులై యుందురు. దుర్గాదాస్! తనకుఁ గలిగినదానితో సంతృప్తి నొందుచున్న పాదుషాను- మరాఠులను గెలువ నభిలాషలేని చక్రవర్తిని- గతఘోరసంగ్రామద్వయజనితావమానానల దగ్ధశరీరుఁడగు నౌరంగజేబును, నీకొఱకే యిచటికిఁ దీసికొని వచ్చితిని. ఆనాఁడు రాణారాజసింహునిసమక్షమున నన్ను శృంఖలాబద్ధను గావించినందులకు కోపగించి, తీవ్రదృష్టుల నీపైఁ బ్రసరింపఁజేసినందులకు నన్ను క్షమింపుము! నీసౌందర్యఝంఝామారుతము మన్మనోసాగరము నల్లకల్లోల మొనరించుచున్నది. ఒక్కసారి నీముఖసందర్శన మొనరించినఁగాని మదీయహృదయవేదన ముపశమింపదు.

[ఔరంగజేబు ప్రవేశము.]

ఔరం—గుల్నార్!

గుల్నా—జహాంపనా! బాదగీ!

ఔరం—(చిఱునగవుతో) దుర్గాదాసు పట్టుబడినాడుసుమీ.

గుల్నా—ఇది పరిహాసములకు సమయముకాదు. ఉన్న దున్నట్లు వచింపుఁడు.

ఔరం—ప్రేయసీ! పరిహాసముకాదు. కాబూలుసుఖానుఁ డతనిని పట్టుకొనెను. వానికి నే నేఁబదివేలరూప్యములు బహుమానముగ నిచ్చితిని. మరాఠరాజునుకూడ నిట్లు బాధించినచో దానికి పదిరెట్లు పారితోషిక మిచ్చెదనని పలికితిని.

గుల్నా—ఇపుడు దుర్గాదాసు నేమిచేయఁదలఁచినారు? అతఁ డెక్కడ నున్నాఁడు?

ఔరం—దిలేర్‌ఖాను రక్షణమున నున్నాఁడు. అతనికిఁ దగిన దండనమును విధింప నుద్దేశించియున్నాను.

గుల్నా—వలదు. మీస్వహస్తముల నతని బాధనములను విడఁదీయుఁడు.

ఔరం—ఏమీ! గుల్నార్! నీవస్వస్థమనస్కవైయున్నావు. ఈసమయమున నీతో సంభాషింపఁదగదు.

(అవలకుఁ బోవును.)

గుల్నా—మంచిది. దుర్గాదాస్! నాస్వహస్తముల నిన్నుబంధవిముక్తుని గావించెదను. నిన్ను మొగల్‌సామ్రాజ్యసింహాసనముపై నధివసింపఁజేతును. నేను నీసామ్రాజ్ఞి నయ్యెదను. అదియె నాలక్ష్యము. తత్కార్యనిర్వహణమునకే నేను జీవించియున్నాను. నాజీవితచరిత్రమున నిదియొక్కటే నాకు శుభదినము.

దృశ్యాంతరము.

[మొగల్ శిబిరమందలి కారాగారము- శృంఖలాబద్ధుఁడగు దుర్గాదాసటునిటు భ్రమించుచుండును. సమయము నిశీథము.]

దుర్గా—(ఆత్మగతముగ) భళిరా! విపరీతకాలము సమీపించినది.

గీ. చండబాహుదండాఖండ । మండలాగ్ర
ఖండితారాతివీరప్ర । కాండ కాండ
మాంసఖండసంప్రీత గో । మాయుచయుఁడు
పురుషసింహుండు కపటవా । గురకుఁ జిక్కె
నధమవిధికి నసాధ్యకా । ర్యంబు గలదె.

మరాఠదేశపాలకా! కుటిలనీతిని రాజ్యపరిపాలన మొనరించునె దేశిక రాజన్య మృగములఁ జెండాడిన యీదుర్గాదాసనెడు వీరసింహుఁడు, నేఁడు, స్వజాతీయుఁడవగు నీచే బోనులో బంధింపఁబడెఁగదా! మీకు, మొగల్ రసపుత్రజాతులపై విజయమొందు సమయము వచ్చునని స్వప్నమందైన భావింపకుము. ఒకప్పుడీరసపుత్ర- మరాఠ- మొగల్ జాతులను మూడింటిని వేఱొకజాతి విధ్వంసము కావించుటకవకాశము కలదు. అప్పుడుగాని విశ్వాసఘాతుకత్వమునకు వినాశకాలము చేకురదు. (కొంచెమాగి) ఎవరో కవాటమును తెఱచుచున్నారు? ఎవరది?

[స్వాలంకృతయై గుల్నారు ప్రవేశించును.]

దు—ఓహో! ఓహో! ఎవరీసౌందర్యరాశి! తమ రెవరమ్మా?

గు—(నవ్వుచు) బేగము గుల్నారును.

దు—బేగం గుల్నారా?

గు—ఔను. ఒకప్పుడు మీరు నన్నుఁ గారాగారమందు బంధించి యుంటిరి. ఇపుడు మీరు నాఖైదీలుగా నున్నారు.

దు — తమరు నన్ను శిక్షించుటకు వచ్చినారా?

గు — మిమ్ముల విముక్తులఁ జేయుటకు వచ్చితిని.

దు—అట్లైన నాకుఁ బ్రత్యుపకార మొనరింప నేతెంచితిరి కాఁబోలు.

గు — కాదు.

దు—చక్రవర్తి యాదేశముపై వచ్చితిరా?

గు—నేటివఱకు కతఁడే నాయాజ్ఞానుసారియై ప్రవర్తించుచుండ, నీ గుల్నారతనికి లోఁబడియున్నదనుట మీ అమాయికత్వము.

దు అయినఁ తమ రిచ్చోటికి కేల యొంటరిగా నిశీథ సమయమున నేతెంచుటకు గారణ ముండవలెఁగదా.

గు — నాప్రాణేశ్వరులగు మీ బంధనముల విమోచనము కావింప వచ్చినాను.

దు—(ఆశ్చర్యమున) ఇది యేమిపరిహాసము?

గు—మొగల్ సామ్రాజ్ఞియగు గుల్నారొక సాధారణసేనానాయకుని "ప్రాణేశ్వరుఁడా" యని సంబోధించుటఁజూడ, మీకాశ్చర్యము జనింపవచ్చును; కాని, నేఁ డీరాజ్ఞి సాధారణస్త్రీవలెఁ బ్రవర్తించుట కొక కారణ మున్నది. ఈమె మిమ్ముల "ప్రాణేశ్వరా!" యనిపిలచుటలో నత్యంతానందమును బొందుచున్నది.

దు—కాని, సామ్రాజ్ఞీ ! ... ...

గు—(వినినట్లు నటించి) దుర్గాదాస్! నేఁటిదనుక గుల్నారు మానవమాత్రునివలలోఁ దగుల్కొనియుండలేదు. ఈసామ్రాజ్య వ్యవహారములందు పాదుషాహస్తాక్షరములు తప్ప మరేమియును మీకుఁ గానరావు; కాని, పరిపాలనాభారమంతయు గుల్నారుపైనున్నది. సమస్తచరాచరజంతుజాలము గుల్నారు నామమును స్మరింపని దినము లేదు. గుల్నారు హర్షచిత్తయై, యున్నపుడు లెక్కకులేని నూతనరాజ్యములు స్థాపింపఁబడు

చున్నవి. ఆమె భ్రూభంగ మొనరించినచో రాజాధిరాజులు నశించుచున్నారు. ఏతాదృశపరిభావముంగలిగిన యీ బేగం గుల్నారు నేఁడు మిమ్ములను ప్రేమించి, మీ ప్రేమపాశముచే బంధితురాలై, మీ ప్రేమయనెడు శీతలవర్షబిందువుల స్నాన మాడి, మీవక్షస్థలమున నిద్రాసౌఖ్యమును పొందఁగోరి వచ్చియున్నది.

దు—(ద్విగుణీకృతాశ్చర్యమున) గుల్నార్! మీమాటల కర్థము నా కవగాహ మగుటలేదు.

గుల్నా—మీరు చక్రవర్తికి భయపడవలసిన పనిలేదు. అతఁడు నా దాసుఁడు. రండు! సింహాసనమున మిమ్ములఁ గూర్చుండఁ బెట్టెదను. రండు.

దు—సామ్రాజ్ఞీ! భుజపరాక్రమమున గెలువని సింహాసనము నా కవసరము లేదు.

గు—మీకు సామ్రాజ్యాభిలాష లేదా?

దు—లేదు. తమ రీస్థలమునుండి మరలిపొండు!

గు—ఏమీ? మీరు నన్నుసైతము పొమ్మనుచున్నారా? నన్నుఁ బ్రేమించుటకు మీ కిష్టములేదా?

దు—పరదారాపహరణము మా రాజపుత్రులకుఁ దగనిపని. ఆ యధర్మమునకు నే నిదివఱకు నొడిగట్టుకొనలేదు.

గు—ఔరంగజేబువంటి చక్రవర్తులు, ఏయబలవాగనుశాసనమున నధీనులై యున్నారో, యట్టినాప్రేమను నిరాకరించుచున్నారా?

దు—సామ్రాజ్ఞీ! లోకమున నౌరంగజేబులును, దుర్గాదాసులును గలరు. కేవల మౌరంగజేబులతో ప్రపంచము నిండియుండ లేదు.

గు—మీకాఠిన్యమువలన మీకెట్టియాపద సంభవించునో, తెలిసి కొంటిరా?

దు—ఆహా! తెలిసికొంటిని. మృత్యువునకు నేను భయపడను. మృత్యువుకంటె భయదాయకమగు నాపద లేనేలేదు. దానికు మించిన లోతును, చావునకుమించిన హానియు లేదుగదా.

గు—దుర్గాదాస్! మీరు నాతోఁ బరిహాసము లాడుచున్నారు.

దు—అట్లుకాదు. నేటివఱకు నే నీవిధములగు పరుషవాక్యముల-గాంభీరశబ్దములఁ బలికియుండలేదు.

గు—(రోషకషాయిత లోచనయై) నన్నుఁ బ్రేమింతువా, లేక మృత్యుదేవతాసాన్నిధ్యమును గోరుదువా?

దు—మృత్యువునకు సిద్ధపడియే వచ్చితిని.

గు—(కుమారు నుద్దేశించి] కామబఖ్షా!

[కామబఖ్షా ప్రవేశము]

కా—మా! క్యాహుకుం?

గు—(దుర్గాదాసును వానికి చూపుచు) వీనిని వెంటనే వధింపవలెను.

[కామబఖ్షా తరవారు నొఱనుండితీసి దుర్గాదాసును నఱుకఁబోవును. దిలేర్ ఖానుఁడు శరవేగమున నచటికి వచ్చును.]

దిలేర్—(కామబఖ్షాకు పిస్తోలునుకనపరచి) సావధానుఁడవై మెలఁగుము. లేకున్న నిన్నీపిస్తోలున, నరకమున కంపెదను.

గుల్నా.—దిలేర్! ఇందు నీవెందులకు జోక్యము కలిగించుకొనుచున్నావు? నీకుఁగల యధికార మేమి?

దిలేర్—పాపాత్మురాలా! నోరుమూయుము! నే నీశ్వరునకుఁదప్ప తదితరులకు భయపడను. (దుర్గాదాసు నవలోకించి) మహాత్మా! లోకమున కాదర్శపాత్రుఁడవగు నీకు నాప్రాణము లర్పణము. (ఆతని బంధనముల విప్పి) ఆవల నొకయశ్వము నుంచినాడను. దాని నధిరోహించి యథేచ్ఛం జనుడు.

(దుర్గాదాసు నిష్క్రమించును. ఆతని వెంట దిలేర్ ఖానుఁడుఁబోవును.)

శ్రీ

దుర్గాదాస్

పంచమాంకము.

ప్రథమదృశ్యము.

[సింహాసనాసీనుఁడై అక్బరు వెలయాండ్రనృత్యమును చూచు చుండును.]

అ—నాచో, ఖూబ్ నాచో! ఔర్ నాచో! వహవ్వా! బహుత్ అచ్ఛాహై. (ఆడుడు బాగుగ నృత్యముచేయుఁడు. చాల బాగుగానున్నది.)

[కాబ్లసుఖాన్ ప్రవేశము]

అ—కాబ్లస్! శంభూజీ కహాఁ! (శంభూజీ యెచ్చట?)

కా—(నేల పడిపోవుటను నటించి) నుర్‌గయా, సాహేబ్జాదా! (యువరాజా! చనిపోయెను.)

అ—ఏమీ! నీవు సత్యమును పలుకుచున్నావా?

కా—ఔను నిక్కముగా వచించుచున్నాను. శంభూజీమహారాజ్, కారాగారమందున్నాఁడు. ఇపుడు మీరేమి చేయఁదలఁచుకొన్నారు? పాదుషావారిచేఁ జిక్కి కారాగృహమందున్న మీ మిత్రునిఁజూడ నభిలాష యున్నయెడల, నాతో మీరాలిందిర కడకు రండు.

అ—(వికటముగ నవ్వుచు) అతనిసమీపించుటకంటె వ్యాఘ్రమున కెదురగుట మేలు.

కా—యువరాజా ! నాతో నేగుదెంచిన మీ కట్టిభయమును చేకూరదు. నాప్రాణముల నొసంగియైనను మిమ్ములఁ గాపాడెదను!

[దుర్గాదాసు ప్రవేశించును.]

దు—(కాబ్లసు నుద్దేశించి) విశ్వాసఘాతుక! నీమాయావాగుర నక్బరునుసైతము బడద్రోయ నెంచితివా ?

కా—(కంపితశరీరుఁ డగుచు దుర్గాదాసు నవలోకించుచుండును.)

దు—కాబ్లస్! నీమనోరథ మీడేరినదికాదని, యాలోచించుచున్నావా? స్వామిభక్తునంక నంతటివ్రముగఁ బరికించుచున్నావేల? నీకేమియుఁగాని నేను మరణించినను నష్టము లేదు; కాని, నీ ప్రభువును - శంభాజీనిసైతము ఔరంగజేబున కప్పగించుటకు నీకు చేతు లెట్లువచ్చెను?

కా—(శరీరము కంపింప) నేను— కా...అ...

దు—(పళ్లఁగొఱుకుచు) నీచా! అఘనిచేసినది నీవుకాదా? నీ ప్రేరపణమున శంభాజీ యొక బ్రాహ్మణస్త్రీని గవయుటకు, దుర్గముండి నిర్గమించుట సత్యమా, యసత్యమా?

కా—నిజమే.

దు—అతఁడట్లు దుర్గప్రధానద్వారముదాఁటి బయటకువచ్చుటయుత డవ్వుగ, సైన్యయుతుఁడై యచ్చోట వేచియుండిన, ఆజిమతనిని పట్టి బంధించుట నిజమా, కాదనెదవా? అనృతమాడినచో నీ కిప్పుడే తగినశిక్షను విధింతును.

కా—(పాఱిపోవ్రయత్నముఁ బ్రయత్నించును.)

దు—భాగోమత్! (పాఱిపోవద్దు!) జాగ్రత!

[అనిపలుకుచు దుర్గాదాసు వానిమెడను బట్టును]

దు—అల్లాను స్మరింపుము. మూర్ఖా!

కా—మాఫ్‌కరో! మాఫ్‌కరో! ఖుదాబాన్! (క్షమించుము. క్షమించుము. అని దుర్గాదాసు చరణముల వ్రాలును.)

దు—పామ్మా! నిన్నువధించి నావంశమునకుఁ గళంకమాపాదింపను. నీవు శంభూజీనాశనమునకు మూలకారణమవు. నీకు నరక మునసైన దావుండదు. అవలకుఁబొమ్మా! (కాలితోఁదన్ని కాబ్లసు నావలకుఁ బడవేయును.)

దు—(అక్బరునుద్దేశించి) షాజాదా! సురపానమే నీసర్వనాశమునకుఁ గారణభూతమగునని, నేనొకనాడు శంభూజీతోఁ బలికియుంటిని. మీరద్దాని నిపుడు ప్రత్యక్షముగఁ గాంచియున్నారు. ఇఁకనైన మేల్కాంచి మీరా దురభ్యాసమును వీడకున్నచో, మీకును శంభూజీగతియె పట్టును.

అక్బ—రాథోరుసేనాధ్యక్షా! ఇంతకాలమైనపిదప, మఱిలాభమేమి కలదు?

—అట్లనఁబోకుఁడు. ధైర్యము నవలంబించి, చిత్తము నావంకకు విడకుండ బాధింపఁ బ్రయత్నించితి నేని మీకు ముక్తి కలదు. తప్పక విజయముఁ బొందఁగలరు.

అక్బ—(కొంతసేపూరకుండి) దుర్గాదాస్! మీరు సత్యమునకాంక్షించితిరి. ఈదురభ్యాసజనితాంతరంగికదురవస్థ నామస్తకమును పాడుచేసినది. నాజీవితముపై నాకే యసహ్యము పుట్టుచున్నది. ఇఁక నే నీప్రపంచముతో సాంగత్యము వీడెదను. ఏమైనను. వీడెదను.

దు—అట్లుకాదు. మీరు నాతో మార్వాడమునకు రండు. మీకే భయమును లేదు.

అక్బ—మార్వాడమునకుఁ గాదు. మక్కాకుఁ బోయెదను. నానిమిత్తము మీరు పడరానిపాట్లను బడియున్నారు. మిమ్ములఁ గష్టపరంపరలలో ముంచినందులకు నన్ను క్షమింపుము. నన్ను నిర్బంధించవలదు.

దు—ఇంక క్షమించుట కేమున్నది? అది నా కర్తవ్యము.

అక్బ—దుర్గాదాస్! నేను మక్కాకుఁబోయి, అట్టికర్తవ్యమునే నేర్చుకొనెదను. అనేకకిల్బిషముల నాచరించితిని. భోగవిలాసములఁ గాలక్షేప మొనరించితిని. తండ్రికి శత్రుపుండ నైతిని. నాభార్య మరణమునకుఁ గారణుఁడ నైతిని. నన్ను రక్షింపవచ్చిన మిమ్ముల నాపత్పరంపరల ముంచితిని— ఈపాపపరిహారార్థము నేను భగవంతుని వేడుకొనవలయును. మీరు నాకొఱకొక్కకార్యమును చేయవలసియున్నది. మీదేశమున కేగి నా "రజియా" నుమాత్రము భద్రముగఁ గాపాడుము. నేను పోవుచున్నాను.

(అవనిక జారును)

ద్వితీయదృశ్యము.

[కోయలూరుదుర్గశిఖరమున, శీతలచంద్రచంద్రికలఁ జూచుచు, రజియా-మార్వాడయువరాజగు నజితసింహుఁడు, కూర్చుండి యుందురు.]

ర—అజిత్! ఆచంద్రుఁ డెంతమనోహరముగనున్నాడో చూడుము! అనల్లని మేఘములను భేదించుకొనుచు నుదయించుచున్నాఁడు. వినీలకుంతలసన్నిభకాలమేఘములపై జిగజిగ మెఱయు నగవలెఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. అదిగో, చూడుము! ఇపు డాబిం

బము జలధరాచ్ఛాదితమై, కేవల మొకరేఖవలె కనఁబడుచున్నది. ఆహా! ఆకస మెంతరమ్యముగ నున్నది!

అజి — నేనాదృశ్యము నాలోకించుచుండ లేదు. నీసుందరవదనారవిందమును తిలకించుచున్నాను.

ర — అజిత్! నీమాటల నాలకించుచున్న నాయాశ్చర్యమునకు మేఱయే లేదు. ఈ ధరాతలమున దర్శనీయములగు వస్తువు లనేకములుండ, నాముఖమువంక నే గమనింపుచుంటివా?

అజిత్ — వానికంటె నీమొగమే మిక్కిలియందముగ నున్నది.

ర — అజిత్! నీ వత్యంతబాలుఁడవు. కాకున్నచో నాయంబుదావృతసుందరచంద్రబింబముకంటె నాముఖమే యందముగ నున్నదనుటకు నీవు లజ్జించియుందువు. సముద్రమున జనించి, తద్వేలావిలీనములగుచున్న కెరటములకంటె నావదనము దివ్యముగనున్నదని వచించుటకు సిగ్గుపడియుందువు. రాజకుమారా! సుందరవస్తుమయమగు నీప్రకృతిదేవిని నీవు బాగుగఁ దిలకించినచో, నీరీతిఁ బలికియుండవు.

అజి — రజియా! నేనిఁక బాలకుఁడను కాను. ఈభూతలమునఁ గల సుందరవస్తుజాలములలో స్త్రీ ముఖ్యమైనది- నారీజనములకెల్ల నీవు సౌందర్యవతివి.

ర — ఆమాటను నేను విశ్వసింపను.

అజి — అట్లైన నామీఁద నీకు ప్రేమ లేదన్నమాట.

ర — ఏమీ! ప్రేమించుట లేదనియా, పలుకుచున్నావు? నీవు లేని నాజీవితము శూన్యము. నీనామోచ్చారణమున నా కానందము. నీపై నాకత్యంతమోహము.

అజి — నిక్కముగ నన్నుఁ బ్రేమించుచున్నావా?

ర—నే నన్నతము లాడ నేరను.

అజిత్—ప్రాణేశ్వరీ! (అని సంబోధించి, రజియాహస్తమును పట్టు కొనును.)

ర—ప్రాణనాయకా!

(అని యతని నాలింగనముచేసికొను సమయమున ముకుంద దాసను నాతఁడు ప్రవేశించును. తత్క్షణము అజితుఁడు కౌఁగిలి వీడును.)

అ—ముకుందా! ఏలవచ్చితివి? వింత లేమైనఁ గలవా?

ము—చిత్తము. దుర్గాదాసు దాక్షిణాత్యమునుండి వచ్చియున్నాడు.

అ—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ! దుర్గాదాసు వచ్చియున్నాడా? అత నిని తత్క్షణము లోనికిఁ దోడ్తెమ్ము!

ము—చిత్తము. (నిర్గమించును.)

అ—రజియా! నీవు గృహాభ్యంతరమునకుఁ బొమ్ము!

(రజియా నిష్క్రమించును)

అ—నాప్రాణదాతయగు- నాతండ్రికి విశ్వాసపాత్రుఁడగు—దేశ మాతకు ముద్దులపట్టియగు, దుర్గాదాసు వచ్చియున్నాఁడను వార్త కర్ణపుటములంబడఁగానే, నా కొకవిధమగు నసూయ జనించుచున్నది. (కొంతవడికు నాలోచించి) ఛీ! నాదురూ హాలను పారద్రోలి యతనియెడల నాకును- నాపూర్వుల కుండు గౌరవము నిపుడు చూపించెద.

[ముకుందదాసు, శివసింహుఁడు, వెంటరా దుర్గాదాసు ప్రవేశించును.]

దు—మహారాజ్! భృత్యుఁడు తిరిగి స్వరాజ్యమును చేరుకొనినాడు. చాలదినముల కీమంద భాగ్యునకు, మిమ్ముల "మహారాజ్జ

పిలచుట కవకాశము చిక్కినందులకు భగవంతుని కొనియాడుచున్నాను. ఇవిగో నావందనసహస్రములు.

(సాష్టాంగపడును.)

అ—సేనాపతీ! క్షేమమా?

దు—చిత్తము కుశలముగనే యున్నాను. యుద్ధవార్త లేమైనఁ గలవా?

ముకుం—సేనానాయకా! ఔరంగజేబు 'మహమ్మదుషా' యనువానిని, యశ్వంతసింహుని పుత్రుఁడని, లోకుల మోసపుచ్చి, వానిని జోధపూర్ సింహాసనముసఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. స్వాయముగ మహారాజావారు, చక్రవర్తితో యుద్ధ మొనరించి, వాని నోడించినారు. ఆ మహమ్మదుషా కొన్నాళ్ళకు చనిపోయినాడు.

అ—దుర్గాదాస్! జయసింహుని తనయుఁడగు నమరసింహుఁడుతండ్రితో శత్రుత్వమూని, యుద్ధము చేయనున్నాఁడు. జయసింహుఁడు మాసాహాయ్యము నపేక్షించియున్నవాఁడు; కావున మీరందఱు యుద్ధసన్నద్ధులై యుండుడు!

దు—చిత్తము. కాసి మెక్కడ?

అ—లోననున్నాడు. అతని శరీరావస్థ మునుపటివలె లేదు.

దు—అతని నొకసారి చూడ సెలవిండు! (వందనమిడును.)

(ముకుందశివ్రులతో దుర్గాదాసు లోని కేగును.)

తృతీయదృశ్యము.

స్థానము:— దాక్షిణాత్యమున మొగల్ శిబిరము.

[ఔరంగజేబును దిలేర్ ఖానుఁడును సంభాషించుకొనచుందురు.]

ఔ—దిలేర్! అక్బరు సర్వసంగపరిత్యాగముఁ జేసి మక్కాకుఁ బోయినాడా! ఆహా! వానిమేలుకొఱకే నే నిన్నికష్టములఁ బడ

వలసివచ్చినది; కాని ఫలము లేదు. నేనుకూడ మక్కాకుఁ బోయి భగవచ్చింతనమందు కాలయాపనము చేసెదను. కాని, దిలేర్! నీ వింకొక ముఖ్యకార్యమును చేయవలసియున్నది రజియానుద్ధరించుభారము నీపైనుంచితిని. ఆనాఁడు నీవు దుర్గాదాసును విడువకున్నచో నాకార్య మాక్షణముననే సాధించియుందును.

ది—ఎట్లు సాధించియుందురు? ఆవీరుని భయపెట్టియా? అది యెన్నటికిని సంభవము కానేరదు. ఆయుధపాణియై, తనప్రాణములఁ గొనిపోవుటకై వచ్చిన యమదూతవలె, సమ్ముఖమున నిల్చియున్న కామబఖ్షా కతఁ డిసుమంతయైన జంకక, నొకయచలమువలె నుండెను. అట్టివానిని భయపెట్టి మీరు రజియానుద్ధరించుటయా? కేవల మది ప్రగల్భము.

ఔరం—ఔను, సేనానాయకా! దుర్గాదాసుఁ డుదారపురుషుఁడు. కాని—

దిలేర్—కర్తవ్యముకొఱకు రాజపుత్రులు జీవములనైతము బలిదాన మొసంగెదరు. దుర్గాదాసుఁడు వారందఱకు నతీతుఁడు.

ఔరం—సత్యము. అయిన నీకు రజియాను రసపుత్రుల హస్తములనుండి విడిపించుట దుర్లభమగునందువా?

దిలేర్—శ్రీవారు నాకు సర్వాధికారము నిచ్చినచో నామెను విడిపించుటకుఁ బ్రయత్నింతును.

ఔరం—ఉపాయము?

దిలేర్—క్రమక్రమముగఁ దమకుఁ దెలియఁగలదు.

[కాబ్లసుఖానుఁడు ప్రవేశించును.]

ఔరం—కాబ్లస్‌ఖాన్! ఏమి సమాచారము?

కాబ్ల—ఖుదాబంద్! శంభూజీని గార్దభముపై నెక్కించి, పట్టణముం తటను త్రిప్పి తుదకు వధ్యస్థానమునకుఁ దీసికొనిపోతిని. అతనినిచంపుట కేరును సాహసింపనుఁ, దిరుగ నిచ్చోటికిఁ గొనివచ్చితిని.

ఔ—అతని నిచ్చటికిఁ దీసికొనిరమ్ము!

కా—నాబహుమానముమాట మఱచినారా?

ఔ—అతనిని తీసికొనివచ్చినపిదప నీకు బహుమతి నిత్తును.

(సలాంచేసి కాబ్లస్ నిష్క్రమించును.)

ఔ—దిలేర్! నాజీవితముపై నాకే యసహ్యము జనించుచున్నది. అక్బరును విద్రోహిగఁ జేసికొంటిని. మఱజిముతో శత్రుత్వముఁ బూనితిని..............

[అజిం కాబ్లసులు శంభూజీని తీసికొనివత్తురు.]

ఔ—(శంభూజీని చూచి) శంభూజీమహారా! మామసీదుల నపవిత్రములఁ గావించి, మా సుల్తాలను బాధించి, మాపురాణమును నిందించుటకుఁగాను, నీకుఁ దగినశిక్షను విధింపవలదా?

కా— జహాఁపనా! ఖురానును, నిందించినందులకు నే నీతని నాలుకను గోసితిని.

ఔ— శంభూజీ! ఇప్పుడైనను మాఖురానును స్వీకరించినచో, నీకుఁ బ్రాణదాన మొసంగెదను.

[శంభూజీ మారుపలుకక పండ్లుకొఱుకును]

ఔ—వీడు మహాగర్వివలె నున్నాడు. తక్షణము వీనిని వధించి, వాని శిరస్సును నా కొసంగుడు.

(శంభూజీని వెంటనిడికొని, కాబ్లసును, అజిమును నిష్క్రమింతురు.)

ఔ—దిలేర్ ! ఇస్లామమతమును ప్రచారముచేయుటకే నేను నా తండ్రిని కారాగారబద్ధుని కావించితిని. అన్నదమ్ముల ప్రాణములఁ దీసితిని.

దిలేర్—జహాఁపనా ! ఇప్పుడైనను, మీదుష్కృతముల మాని, మందిరములందును, మసీదులందును 'అల్లా' 'పరమేశ్వర' నామముల నినాదములు దిగంతములఁ బ్రతిధ్వనింపనీయకున్నచో, ముసల్మానులు హిందువులపై ద్వేషమును వీడకున్నచో, నార్యావర్త మరాజకమై పోవును. మీరు పేరు ప్రఖ్యాతియు లేక నశింతురు.

ఔ—(చిఱునవ్వు నవ్వి) దిలేర్ ! హిందూముసల్మానుజాతుల కేకతాభావము కుదురదు. నీవు కలఁగాంచుచున్నావు.

దిలేర్—ఆకలకుఁ గూడ మీరు విఘ్నము కూర్చినారు.

[కాబ్లస్‌ఖాన్ ప్రవేశించి, చక్రవర్తికి శంభాజీ శిరస్సును సమర్పింపఁబోవును.]

ఔ—అరే ! హటావో ! హటావో ! (ఆతలను నాముందఱనుండి తొలగించుము.)

దిలేర్—చక్రవర్తీ ! మీసహోదరుల రక్తధారలచే సంప్రాప్తించిన యీరాజ్యము, నేఁడీశంభాజీవీరుని రుధిరప్రవాహముతో నంతమొందినది.

(అని యచటినుండి పోవును.)

కాబ్లస్—ప్రభూ ! నాబహుమానము నొసంగి నన్ను పంపివేయుఁడు.

ఔ—నిమక్‌హారాం ! నీకు బహుమానము కావలయునా ? చలో ! బాహర్ జావో, కుత్తా ! (కాలితోఁదన్నును.)

చతుర్థదృశ్యము.

స్థానము:-—జోధపురరాజప్రాసాదము.

[అజితసింహ శ్యామసింహులు సంభాషించుచుందురు.]

శ్యామ —శ్రీవా రుదయపురరాణావారి సహోదరపుత్రికను వివాహమాడినారని విని చాల సంతోషించుచున్నారు. నేఁడు కదా, మీవారు మార్వాడరాజ్యముల కైకమత్యము కలిగినది !

అజిత్—ఈసంబాధము దుర్గాదాసు చేసినదే.

[దుర్గాదాసు ప్రవేశించును.]

శ్యామ —దుర్గాదాస్ ! రజియా యెచ్చటనున్నది?

దుర్గా—ఆమెను సుజాయత్ ఖానుతో ఢిల్లీకి పంపివేసినాను.

శ్యామ—ఏమీ ! నే నామెను భద్రముగఁ గొనిపోయియుందునే. నన్నేల విశ్వసింపకున్నారు ?

దుర్గా—నీవు గబ్బిలమువంటివాఁడవు. విశ్వసనీయుఁడవు కావు; కను కనే యాతనితోఁ బంపితిని.

అజి — ఏమీ ! సేనాపతీ ! రాజనగు నాయనుజ్ఞ లేనిదే నాప్రాణప్రియను- రజియాను- మొగలుల కప్పగించుటకు నీ కెట్టి యధికారము కలదు ?

దుర్గా - అక్బరు సపరివారముగ నన్నాశ్రయించెను; కావున నాకట్టి యధికారము కలిగినది. రజియాను మీరు ప్రేమించుచున్నారని నాకు బాగుగఁ దెలియును; కాని మీ రామెను మోహించుటలో గొప్ప ముప్పు కలదు. నేను బాగుగ నాలోచించియే రజియాను ఢిల్లీకిఁ బనిచితిని.

అజి—(కోపముతో) దుర్గాదాస్ ! ఈక్షణమునుండి నీవు మార్వాడ

మును విడిచిపోవలయును. నాజీవితమున నీ స్నీరాజ్యమునఁ గాంచినంతనే.......... ....

దు—చిత్తము. (అని సలాంచేసి నిష్క్రమించును.)

అజి—శ్యామసింహా! ఈకుట్రయందు నీవుకూడ నున్నావనుకొనెదను. నీవుకూడ నిచటినుండి తొలఁగిపొమ్ము!

(శ్యామసింహుఁడు నిర్గమించును.)

అజి—(తనలో) రజియా! మనప్రేమబంధము దైవవశమున నిట్లు తెగిపోయినందులకు దురపిల్లుచున్నాను. దైవము నిన్నును నీవలన దుర్గాదాసును సైతము మెత్తుకొనిపోయెను. ఇఁక నే నామరణాంతము మీకై వగచుచు, దుఃఖాబ్ధిని మునుఁగుచుండవలసినదే.

[కాసిం ప్రవేశించును.]

కాసిం—అజిత్! దుర్గాదాసుగారేమిచేయుచున్నారు?

అజిత్—రాజ్యపరిత్యాగముఁ జేసి పోయినాడు.

కాసిం—అతఁడు నిజేచ్ఛను రాజ్యమును పరిత్యజించెనా?

అ—లేదు. కొండొకకార్యమున నతఁడు స్వతంత్రించి పనిచేసినందులకు నే నాతని వెడలఁగొట్టించితిని.

కా—అతఁడు స్వతంత్రించెనా? ఎన్నటికి నట్లు చేయఁడు. దుర్గాదాసు స్వతంత్రించినచో నిజపదాఘాతమున నీవంటిరాజుల ననేకులను నేలఁగూల్చి, రాజాధిరాజు కాఁగలిగియుండును. నీవు విశ్వాసఘాతుకుఁడవు. మూర్ఖుఁడవు. నీముఖమును జూచినఁ బాపము వాటిల్లును.

(అని త్వరితగతిని వెడలిపోవును).

పంచమదృశ్యము.

స్థానము—సారంగఖానునందు రాజప్రాసాదాంతఃపురము.

[గుల్నార్, సుఖాసీనయై, ఎదుటనున్న యద్దమునందలి నిజప్రతిబింబము నవలోకించుచుండును.]

గుల్—(అద్దమందలి తనరూపమునుచూచి) ఆహా! నారూప మెంతలో మాఱిపోయినది? నేను మునుపటి గుల్నారును కాను. ఎత్తుగానుండిన నాచెక్కిళ్ళు చిక్కిపోయినవి. ముఖమున వివర్ణమావరించినది. నాకోమలబాహులతలు వాడిపోయిన చంపకమాలికలను పోలియున్నవి. ఆహా! నాతొల్లింటిరూప మెంతలో మాఱిపోయినది! దీనితోపాటు నాయధికారము కూడ నశించినది. నాకుమారుని బిజాపురమునకుఁ బంపవలదని నివారించినను, వినక, సారంగఖాను తనకోర్కెఁ జెల్లించుకొనెను. ఒకసారి మాటలాడిపొమ్మని వర్తమానమంపు, "సమయములే" దని ప్రత్యుత్తర మిడెను. ఇప్పుడు నాయధికార మెంతసన్నగిల్లినది! ఏనాఁడు దుర్గాదాసు నాప్రేమను నిరాకరించెనో, ఆనాఁటినుండియు నా కీహీనదశ సంప్రాప్తమైనది.

[రజియా ప్రవేశించును]

గు—రజియా! నేను మునుపటివలె నున్నానా? లేక నారూపమం దెట్టిమార్పయినఁ గలదా?

ర—అమ్మాజాన్! నీవు మునుపటివలె నున్నావో, యిప్పటివలె నున్నావో నేను చెప్పఁజాలకపోయినను, నావలెనే విరహవేదనావస్థయం దున్నావనిమాత్రము చెప్పఁగలను.

గు—ఏమీ! నీవుసైత మొకకఠినహృదయునిఁ బ్రేమించి, నిరాకరింపఁబడితివా?

[దాసి ప్రవేశము]

దాసి—షాజాదీ ! భీతర్ చలో ! (యువరాణీ ! లోపలకుఁ బొమ్ము !)

గుల్నా—చుప్ ! దుష్టురాలా ! దాసినని యెందుకుపిలచుచున్నావు ? అది లోపలకుఁ బోదు.

దాసి—ఇది పాదుషావారియాజ్ఞ. (అనిపలుకుచు దాసి రజియాను లోపలకు లాగికొనిపోవును).

గుల్నా—ఇఁక నేను జీవించియుండుట యుచితముకాదు. భర్తచేఁ దిరస్కృతనై—బంధువులచే నిరాదృతనై, భృత్యులచే ధిక్కృతనై—ప్రేమికునిచే నిరాకృతనై, జీవములతో నుండఁజాలను. ఈబ్రతుకు నాకు మిక్కిలి దుర్భరముగ నున్నది. ఆత్మహత్యఁ గావించుకొని పరలోకమున కేగి సుఖముండెదను.

[గుల్నారుతనయుఁడగు కామబఖ్షా ప్రవేశము]

కామ—అమ్మా ! నాన్నగారి యాదేశమున నేను బిజాపురమునకుఁ బోవుచున్నాను. సెలవొసంగుము.

గుల్నా—ఔను. ఈసమాచారమును నే నిదివఱకే తెలిసికొంటిని. భగవంతుఁడు నీకు మేలుచేయుఁగాక ! ఇదియ నీకు నా యాశీర్వాదము. తిరిగి నీవు నన్నుఁజూడఁజాలవు. (కన్నీరుఁగార్చును)

కామ—తల్లీ ! నీమాటలు నాకు బోధపడలేదు.

గుల్నా—ఏమియును లేదు, నాయనా ! అన్యమనస్కనై యుంటచే నీతో నేమేమో పలికియుంటిని. పొమ్ము ! నీవు నాసమ్ముఖమున నుండుకొలఁది నాదుఃఖము ద్విగుణీకృత మగును.

(కామబఖ్షా నిర్గమించును)

[పిదప గుల్నారునైతె మొకగదినిజొచ్చి, శుభ్రవస్త్రాలంకృతయై మరలివచ్చును.]

ఔరంగజేబు—[ప్రవేశించి] సామ్రాజ్ఞీ !

గుల్నా—ఓహో! ఈ పాదుషావారికి గుల్నారుపై ననుగ్రహ ముదయించెనా యేమి?

ఔరం—సామ్రాజ్ఞీ! నీవు నాయెడల నొనర్చిన దోషములకు నిన్ను క్షమించి, పుణ్యక్షేత్ర మగు మక్కాకుం బోవుచున్నాను. నాసర్వనాశనమునకు కారణభూతవగు నిన్నుం శిక్షింపం జాలను. ఇంకనైన నీవు పశ్చాత్తాపము నొంది, భగవంతుని చింతించి, పుణ్యలోకమును చేరుకొనుము.

గుల్నా—నన్ను 'సామ్రాజ్ఞీ' యని సంబోధింపకుండు. నా నేరములకు తగినశిక్ష ననుభవించుదానను నేనుకాని మీరు కానేరరు. నేను పశ్చాత్తాప మొందను. స్త్రీనై జన్మించినందులకు పురుషుని నాయిచ్చకువచ్చినట్లు స్వాధీనపఱచికొంటిని. సామ్రాజ్ఞినైనందులకు మొగల్ సామ్రాజ్యము నేలియుంటిని. అంతకంటె నాకు కావలసిన దేమికలదు? కాని, అదీర్ఘకాయుండు—నేనుప్రేమించిన దుర్గాదాసుమాత్రము నన్ను జయింపంగలిగెను. ఆ పరాజయమును సహింపంజాలక, నాత్మహత్య కావించుకొనుటకై విషపానముం జేసితిని. ఇంక—నే—బ్రి—తు— —(నేలంగూలును.)

ఔరం—పాపాత్మురాలా! చచ్చుటకుపూర్వ మొకక్షణమైనను, పశ్చాత్తాప మొంది, ఈశ్వరుని తలంచవైతివే. నీకు నరక ప్రాప్తియే యగును.

(నిష్క్రమించును)

షష్ఠదృశ్యము

స్థానము:—జయసముద్రతీరస్థమగు రాణాజయసింహుని భవనము.

[భవనబహిర్వేదికపై నధివసించి, దుర్గాదాసు ప్రకృతి సౌందర్యము నాలోకించుచుండును.]

[జయసింహుఁడును, సరస్వతియు లోపలి నుండివచ్చి, దుర్గాదాసునకు వందన మాచరించి] దేవా! ఫలాహారమునుచేయ లోనికి దయసేయుఁడు.

దు—అమ్మా! ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

జయ—మహాత్మా! మాగృహమున మీకెట్టి యభ్యంతరము నుండదు. ఇచ్చట మీ రామరణము సౌఖ్యముగ నుండవచ్చును. మేము మీకు సేవలొనర్ప సంసిద్ధులము.

[ద్వారపాలుఁడు ప్రవేశము.]

ద్వా—మహారాణా! రాకొరుసేనాపతి సందర్శనము నభిలషించి మొగల్ సేనాపతియగు దిలేరుఖానుఁ డేతెంచియున్నాఁడు.

దు—(ఆశ్చర్యసూచకముగ) దిలేరు వచ్చియున్నాఁడా! సాదరమున నతనిఁ దోడ్కొని రమ్ము!

ద్వా—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

దు—రాణా! దీనియర్థ మేమై యుండును?

[దిలేరు ప్రవేశించును.]

దిలేరు—బందగీ పీరాగేసిరా! బందగీ- నన్ను మఱచుట లేదుగదా?

దుర్గా—నాప్రాణదాతను నేను మఱతునా? దయసేయుఁడు. మీరాకకుఁ గతం బెఱింగింపుఁడు.

దిలేర్ — పుణ్యతీర్థసందర్శన మొనరింప నే తెంచియున్నాను. కాశీ ప్రయాగాదిక్షేత్రముల దర్శించుటచే హిందువు లెట్లు పావనులగుచున్నరో, మరణించుటకుఁ బూర్వము, నేనుసైత మీ సుదారపురుషులగు మీదర్శనముఁ జేసికొని పావనుఁడ నగుటకు వచ్చియున్నాను.

దుర్గా — దిలేర్! సామాన్యుఁడవగు నన్ను మీ రట్లు భావించుటకు, మీకు నాపైఁ గలప్రేమయ ముఖ్యకారణము.

దిలేర్ — అట్లనఁబోకుము. ఈకలియుగమున మీవంటి మహాత్ముల సందర్శనమే ప్రజలఁ బావనులఁ జేయఁగలుగును. దీనికిఁ బురాణములు ప్రమాణములు.

దు — సేనాపతీ! పురాణములే కాదు. మీ బంటగు కాసిమే యిందులకు ప్రత్యక్షప్రమాణము. ముసల్మానుఁడైనను, విశ్వాసమునఁ జావునకు భయ మొందక, మేముచేయు ప్రతికార్యమందును, సహాయభూతుఁడై ప్రవర్తించిన కాసిమును నే నెన్నటికిని మరువను.

[కాసిం ప్రవేశము.]

కా — బందగీ, దుర్గాదాస్!

దు — రమ్ము! ఈస్థలము నాక్రమింపుము. మన మహారాజు క్షేమముగ నున్నారా? వింత లేమైనఁ గలవా?

కా — మన మహారాజును గురించి నన్నుఁ బ్రశ్నింపకుఁడు. ఆదుష్టుని నామోచ్చారణమున పాపము సంభవించును. ఔరంగజేబు పాదుషా దౌలతాబాదులోఁ బరలోకప్రాప్తి నొందినాఁడు. అతఁడు మరణించుచు "మరాఠులారా! రాజపుత్రులారా!

నన్ను క్షమించుడు. క్షమించుఁడని కేశలిది ప్రాణములఁ బాసెను.

(అందఱును కొంతవఱకు మౌనము వహించియుందురు.)

దుర్గా—అతనిమరణమునకుఁ గారణము ?

కాసిం — అంతఃపురమునుండి క్రిందికి దిగుచు, కాలుజాఱి, ధరాతల మునఁబడి మరణించెను.

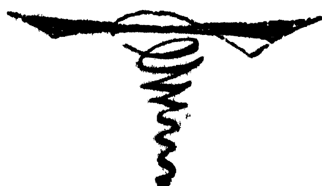
దుర్గా—ఇంతతో మొగల్ మరాఠ రాజస్థానములు విధ్వంసములయ్యెను. హిందూముసల్మానుల యైకమత్యమునకును, ఆర్యభూమి నుద్ధరించుటకును, మేముచేసిన ప్రయత్నములన్నియును వితథములైనవి. మరల నార్యావర్తమున రాజపుత్రుల కౌన్నత్యము సంప్రాప్తించునని నేను విశ్వసింపను.

జయ —కాసిం! పాదుషాయనంతరము సింహాసన మెవరికిఁ జెందును?

కాసిం—అజిం ముఆజిము లందులకే పోరాడుచున్నారు. ఢిల్లీ పాదుషా యెవరుకాఁబోవునదియు నీయుద్ధమునందు తెల్లమగును.

జయ—సేనాపతీ! కాసిం! భోజనమునకు వేళయైనది. మేము లోనికిఁ బోవలయును. దయయుంచుము. ఈదుర్గాదాసుని నాటకమున కిదియే భరతవాక్యము.

(దిలేర్ ఖాను, కాసిము లతనికి సలాముల నర్పించి నిష్క్రమింతురు.)

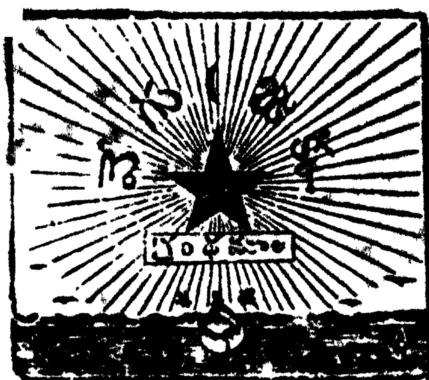

THIS CANCELS ALL PREVIOUS RULES.

Estd in 1911.

Registered.

Not This

TRADE MARK

భాగవతుల
నరసింహశర్మ
ప్రొప్రైటర్
వేగుంచుక్క
గ్రంథమాల,
పూడిపెద్దివారివీధి,
బరంపురం (గంజాం)

1927

సంపాదకులు:—బ్ర॥ శ్రీ॥ ఆదిభట్ల తరిణయ్యసిద్ధాంతిగారు.

నిబంధనలు.

1. నిరూపకనవలలు, సాంఘికనవలలు, ప్రఖ్యాతచరిత్రములు, మృదుమధుర ప్రబంధములు, మనోహర నాటకములు, మనోల్లాసకరములగు గ్రంథములు, చక్కని కాగితముతో, రమ్యమగు అచ్చుతో, మూడుమాసముల కొక్కొక్కటిగా వెలువడును.

2. గ్రంథము వెలువడినవెంటనే చందాదారులకు ఒక్కొక్క గ్రంథము ఒక్కొక్కరూపాయికి వి. పి. చేయబడును ప్రతిగ్రంథమునకగు పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకము. ఇతరులకు ప్రతిగ్రంథము రూ 1—8—0 పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

3. *నాలుగు గ్రంథములు (పోస్టేజిలుగాక) సంవత్సరమునకు నాలుగు రూపాయలుమాత్రమే. ఈనాలుగు రూపాయలు ముందు (ఎడ్వాన్సుగా) బంపు చందాదార్లకు పోస్టేజి మేమే భరించి పంపుదుము. ఇందువలన చందాదార్లకు నాలుగు గ్రంథములపై రూ 1—12—0 లాభము కలిసివచ్చును. చాలమంది యిట్టిలాభమును పొందుచున్నారు

4. చందాదారులగువారు వెనుకటి గ్రంథములలోనే యేదైన గ్రంథమునైనను గోరినచో ప్రవేశరుసుము 0-4-0 మాత్రమే. అట్లుగాక, తాము ప్రవేశించిన పిమ్మట నుండి గ్రంథముల బంపగోరినచో ప్రవేశరుసుము 0-8-0 మాత్రమే.

5. చందాదారులగువారు వెనుకటి గ్రంథములు అచ్చుకాబడెనను నిబంధన కొంతమాత్రము సడలెను. వారు కోరినచో (కోరినగ్రంథములబట్టి) చౌకగా ఇచ్చెదము.

6. అప్పుడప్పుడు వెలువడు అనుబంధ గ్రంథములు చందాదారులకుమాత్రమే యియ్యబడును.

---

* సంవత్సరమునకు 6 గ్రంథములు ప్రకటింప ప్రయత్నములో నున్నారము.

గ్రంథరచనా నియమములు.

1. Characterisation 2 Development of charac
3. New Ideas 4 Historical Beauties 5. Description
nature and other varieties

గమనిక.— చందాదారులు ప్రతిగ్రంథము కొమ్మనకొనట తమకు విదిత యున్నది. తిరుగ పంపించినప్పుడు గ్రంథము శుభ్రమాత్రము త్రిప్పివేయఁగాదు. గ్రంథమునకు ముందు ఇంటిపేరును వ్రాయుదురు. ఇష్టములేనివారు వెంటనే మాకు యెఱింగింపవలెను. త్రిప్పివేయక ప్రతిగ్రంథము కొన్నచో చందాదారులకు మా అనుబంధ యుచితముగా పంపుదుము. అడ్వాన్సు పంపిన పోస్టేజిఖర్చు లుండవు.

నూతనప్రచురములు. (New Publications)

శ్రీ తులసీరామాయణము.

నిర్వచనము.—చిత్రపటశోభితము.

వాల్మీకి రామాయణమువలెనే హిందూదేశమునందంతటఁ బ్రఖ్యాతిఁగాంచిన రామాయణమిది మహాభావ రీదియొక నూతనాలంకారము. ఇది హిందీభాషను శ్రీతులసీదాసమహాకవిచే వ్రాయఁబడినది. బ్ర॥ శ్రీ॥ భాగవతుల నృసింహశర్మగారిచే నాంధ్రీకరింపబడుచున్నది. జగద్గురువగు శ్రీగాంధిమహాత్మునిచే నిత్యమును పారాయణము చేయబడు నీరామాయణ ప్రాశస్త్యమును జదివినవా రనేకవిధములఁ గొనియాడ పోరు విశదగ్రంథములను, మహాఖ్యానములను, మనోహరగాథలను నిది జన్మసీమ. ఒక్కొక్క కాండముచొప్పున వెలువడును. ఆంధ్రీకృత శ్రీతులసీరామాయణముఁ బోగుచు మహానీయులు వ్రాసిన యభిప్రాయములు మునుముందు ప్రచురింపఁబడును. బాలకాండము వెలువడినది. కొలఁది ప్రతులుమాత్రము కలవు అయోధ్యాకాండము రెండుభాగముల ప్రతిసంపుటము చందాదారులకు రూ 1—0—0 ఇతరులకు రూ 1—8—0 పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

ఉగ్రభైరవము.

చందాదార్లకు రు 1—0—0 పోస్టేజి వేరే. ఇతరులకు రు 1—8—0 పోస్టేజి వేరె

గ్రంథకర్త—పోడూరి రామచంద్రరావుగారు, బి, ఏ బియల్.

ఇదియొక భయంకరమైన డిటెక్టివ్ నవల. ఆంగ్లమున గల "The Hound of the Baskervilles" అను నవల ననుసరించి స్వతంత్రముగ వ్రాయఁబడినది. చిత్రపటశోభితము హాంశంకుఁడొక కాగితముద్వారా చేయించిన యత్యద్భుత భయంకర ప్రక్రియ ఇందు నిరూపింపఁబడినది. తుదివరకుఁ జదువనిదే విడిచిపెట్టను గుండెలవియఁజేయుచున్నాము. చదువువారు వెంటనే వ్రాయవలెను. కొలఁది ప్రతులు మాత్రమే కలవు.